

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

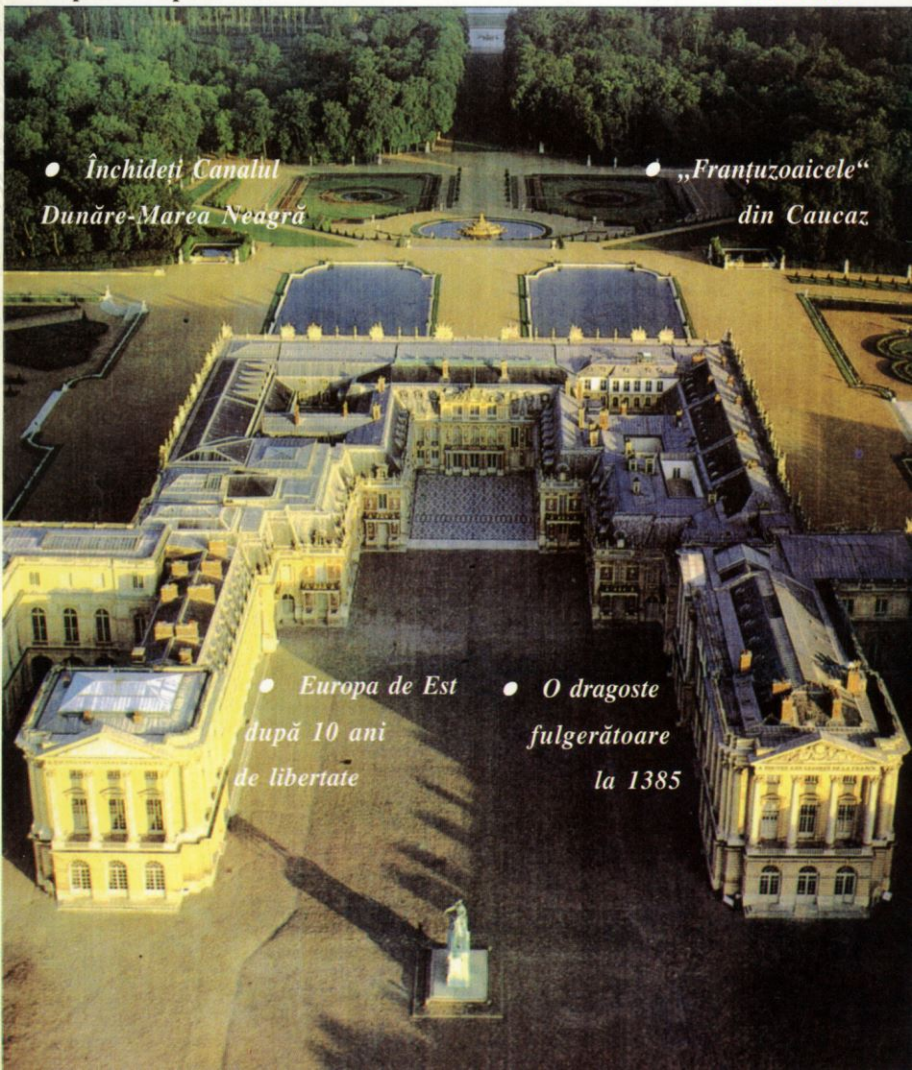
IULIE 1999

• Închideți Canalul
Dunăre-Marea Neagră

• „Franțuzaicele”
din Caucaz

• Europa de Est
după 10 ani
de libertate

• O dragoste
fulgerătoare
la 1385

Revistă editată de
Fundatia Culturală
Magazin Istoric

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA
Director – redactor-șef
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Secretar general de redacție:
Dorin Matei

Redactori:
Florentina Dolghin,
Ioan Lăcustă (responsabil de
număr),
Marian Ștefan

Secretar de redacție
și macheta artistică:
Theodor Lianos

Economic-financiar:
Doina Pascu

Corectura: Georgeta Apreotesei,
Constanța Avram

Dactilo: Floarea Dragne,
Tudora Petre

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu

București, Piața Valter Măreș-
neanu, nr. 1-3, sau prin Intrarea
Victor Eftimiu, nr. 2 (fostă
Dr. Marcovici), etaj III, camerele
281 (redactori), 283 (secretariat),
285 (corectura), 287 (difuzare),
Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1,
Căsuța poștală 1-702, Cod 70711,
Telefon: 315.09.91

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A.
București, director general Dumitru
Constantinescu; director comercial
M. Vlădeanu; director M. Soare

1 În intervalul a două secole, Franța s-a transformat din simbol al statului absolutist întruchipat de Regele Soare și devisa „Statul sunt eu”, în simbol al libertății omului, consfințite în „Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului”. Franța de astăzi, considerată prin definiție un loc de refugiu unde toți exilații găsec adăpost, păstrează și amintirea lui Ludovic XIV, cel care a ridicat splendidul Palat de la Versailles

2 Născut în Transilvania, Barabas Miklos (1810-1898), socotit de maghiari „pictorul națiunii”, a abordat în opera sa și o bogată tematică de inspirație românească. De altfel, în 1831-1833, artistul s-a aflat la București, cunoscând îndeaproape viața locuitorilor cetății lui Bucur. Într-unul din numerele viitoare, vom publica o evocare a vieții și operii sale. În imagine, un tablou din 1844, intitulat *Familie românească plecând la țarg*: reproducere din albumul Barabas Miklos în amintirea lucrurilor natale, de Muradin Jenő, apărut cu ocazia expoziției comemorative a artistului, organizată la Sfântu Gheorghe, în 1998

3 Vestul Sălbatic, cowboyi, indieni, Tom Sawyer, iată câteva dintre imaginile care ne-au fermecat copilăria și care ne revin în minte de îndată ce rostim cele două cuvinte. Și americanii de la sfârșitul secolului trecut simțeau nevoia rememorării începuturilor. Cum industria filmului încă nu apăruse, Buffalo Bill, el însuși unul dintre pionierii Vestului, organiza spectacole de reconstituire a unor bătălii. Litografia color, cu autor necunoscut, ce a surprins astfel de reconstituire a putut fi admirată și de bucureșteni, în urmă cu peste 20 ani, când la Sala Dalles a fost organizată expoziția Vestul Sălbatic. Și tot acolo a fost expusă și litografia „Campionii fluvului Mississippi”

4 Abdicând, în timpul revoluției burgheze din Spania, în 1868, regina Isabela II a provocat o criză dinastică sfârșită, în cele din urmă – după demersuri eșuate de a-l aduce pe tron pe Leopold de Hohenzollern – cu desemnarea prințului Amadeo de Savoia, fiul regelui Italiei, Victor Emmanuel II. Acest tablou de F.X. Winterhalter aflat în colecțiile Muzeului Prado, din Madrid, păstrează chipul reginei și al fiicei sale, Isabela

UN GÂND PE LUNĂ

Ce face fiecare în parte înaintea unui cataclism mondial sau fie și numai înaintea unui cutremur? Face ceea ce-i revine lui de făcut și e de înțeles că se gândește în acest caz și la propria securitate fizică și metafizică. Luther a spus că și dacă ar ști că mâine e sfârșitul lumii, el tot ar mai planta un pom.

Ernst Jünger, scriitor german

Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună

SUMAR

iulie

1999

4 La porțile analfabetismului

I. SIMIONESCU

CRONICI PARALELE LA SECOLUL XX

5 Previzibil – imprevizibil

C. POPIȘTEANU

10 Deceniul libertății aiuritoare

Europa de Est, după prăbușirea comunismului
ST. FISCHER-GALAȚI

15 Familia Cozadini

M.D. STURDZA

ZBOARĂ COCORII

19 Fratele mai mare are urechi mai multe

August 1963. Biroul politic cere restrângerea activității agenților sovietici

P. OTU

25 Acum nu e momentul. Închideți Canalul!

După moartea lui Stalin, Moscova impune un dram de perestroikă

M. CHIRIȚOIU

29 Șvabi deportați în Donbass

D. DĂRĂBAN

32 Domnul Președinte și Întâia Doamnă primesc pe Maiestățile Lor britanice

C. OLTEANU

33 2 000 000 de unități arhivistice și 30 000 intrări pe an

Interviu cu P.I. Pronicev, director adjunct al Departamentului istorico-documentar al M.A.E. din Federația Rusă

35 Istoricii în fața arhivelor

D. MATEI

36 Un divorț anunțat

Rebeliunea legionară, ianuarie 1941

I. HUDIȚĂ

DOUĂ ZILE DIN IULIE

40 Condurul Cenușăresei

Rapoartele ministrului României despre revenirea generalului de Gaulle la putere, în 1958

O. BOZGAN

44 Prietenul american

Ministrul S.U.A. la Istanbul și ancheta sa în Principate

I. COMȘA

48 Argonauții cu la-sou

Goana după aur în California

B. BARBU

MARTORII TĂCUȚI ȘI DUREREA LOR

51 Dând roată secolului XIV

Cum am descoperit ctitoria bizantină de la Niculițel

C. MOISESCU

55 Hemoragia continentului negru

Furturi din muzeele și de pe șantierul arheologic african

57 Regele a murit. Trăiască regele!

Se duce și Andropov

R. MEDVEDEV

63 Spionul răpopit

Oleg Kalugin

C. POPIȘTEANU,
D. MATEI

67 Coincidența neîmplinită

Cum nu a ajuns fratele lui Carol I rege al Spaniei

J.L. SANMARTIN

71 Familii boierești în Orașul Lumină

A. DAVIER

78 „Franțuzaicele” din Caucaz

Soții circaziene ale domnilor români

S. IFTIMI

EVENIMENT

82 Revoluția garoafelor la București

A. NICULESCU

94 Genealogia și heraldica în Congres la Iași

M. ȘTEFAN

83 Iubiri celebre

Carol VI – Isabeau

87 Minunile lumii

Templul Artemisei din Efes

88 Două secole în câteva rânduri

H. RAGSDALE

RUBRICI

77 Fundațiile Internaționale Constantin Brâncuși

89 Zig-zag prin secolul XX

24, 54, 56; 93; 95 Cărți so-site la redacție; Rebus; Dialog

RĂSPÂNDIREA CULTURII

I. SIMIONESCU

Propășirea culturii se întemeiază pe răspândirea cât mai intensă a culturii în mulțime. Strădania în această direcțiune nu este împiedicată nici de vremurile de aparentă regresie, cum sunt acele în care ne zbatem. Îndărătul buibuitului asurzitor al tunurilor se poate prinde zumzetul albinelor omenesci care lucrează fără ostentare la uitarea cât mai grabnică a durerilor actuale, la reluarea cu mai multă energie a activității întrerupte.

Școala nu s-a închis, chiar acolo unde plouă zilnic cu obuze; pe front, ca și îndărătul frontului, cartea influențează mintea și sufletul, spre a repara ce s-a dărâmat, spre a îndepărta cât mai mult repetarea grozăviilor ce s-au abătut asupra lumii.

Oamenii care au rămas din măcelul fără milă, ca și copiii ce vor forma generațiunea de mâine, trebuie să fie pregătiți în așa chip încât împuținarea mulțimii să nu formeze o stavilă pentru continuarea vieții îngreuiată prin povara cheltuielilor săvârșite, prin problemele noi ce se vor ivi.

Gradul de cultură al unei țări se socotea până acum după procentul știutorilor de carte. Acest criteriu nu va mai fi suficient. Rămânând însă la ce era ieri, țara noastră este socotită ca poarta Orientului. Limita de întunecime, caracterizată printr-un număr de peste 60 la sută analfabeți, coincide cu linia Carpaților.

România e pusă într-o apă cu întinsa Rusie și cu Peninsula Balcanică.

Chestiunea răspândirii culturii în mulțime este, la noi, un corolar al reformelor agrare și politice. Acestea din urmă nu-și vor da roadele așteptate cu atâta nesaț pentru regenerarea țării și orientarea ei pe calea cea bună, fără ca prima problemă să nu fie dezlegată.

Scăparea țării e în însuflețirea unora, în ajutorul bănesc al altora. De la profesori universitari la simpli învățători, de la moșierul milionar, până la membrul modest al unei bănci populare, de la industriașul mare, până la ucenic, trebuie să-și sacri-

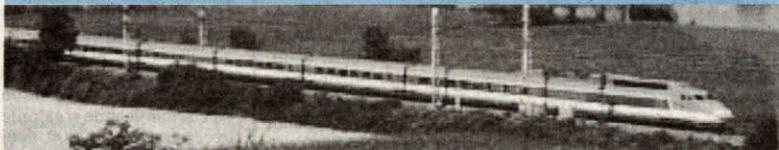
fice o parte din vreme, din muncă, din plăceri ori din banii azvârlți pe de toate, ca să contribuie la răspândirea reală a luminii în mulțime.

Cei mulți au dreptul la un trai conștient; nu are cine să le arate încotro e scăparea. Cel puțin au o datorie să se puie în serviciul lor. Altfel, nu putem opri alunecarea iute spre prăpastia ce se deschide înaintea țării noastre. După cum avalanșa adună omătul, dar năruie și casele, dezrădăcinează și brazii, tot așa și în căderea noastră nu va fi alegere de persoane ori clase sociale.

Prăbușirea va fi generală și greu de reparat. (*Analfabetismul la noi, în Renașterea română*, Iași, an I, nr. 1, 15 martie 1918; fragmente)

Cronici paralele la secolul Cronici paralele la secolul

MOȘTENIREA

Dr. CRISTIAN POPIȘTEANU

Popoarele și guvernele nu au învățat niciodată nimic din istorie și nici nu au acționat în virtutea principiilor ei.

Hegel

Sâmbătă 1 ianuarie, prima zi a anului 2000. Cu toată inconsecvența evidentă față de logica matematică, oamenii, sau cea mai mare parte dintre oameni, vor continua să creadă că au pășit într-un nou secol și un nou mileniu. Chiar dacă este clar că amândouă vor începe abia peste un an. Cert este că de la 1 ianuarie cifra determinantă pentru 1 000 de ani va fi 2, iar într-un veac chiar de patru ori: 2 222. Logica aparentă și formală și psihologia umană pot fi deci și ele satisfăcute.

Ceea ce descumpănește în această zi – de care ne mai despart mai puțin de 200 de zile – este absența oricărui eveniment epocal. Marele scriitor Borges scria cândva că adevăratele schimbări trec aproape neobservate,

ceea ce probează „pudoarea istoriei”. Sfârșitul lumii nu a venit, așa cum nu a venit nici în urmă cu 1 000 de ani când era așteptat și prezis, în mult mai mare măsură decât în acest an. Este adevărat că există câteva pronosticuri în acest sens pentru anii și deceniile următoare, dar ele nu mai pot fi trecute în contul anului 2000. Spectacolul Apocalipsului nu va avea loc – precizează scriitorul Umberto Eco. În 999 Biserica, cea care domina viața la acea vreme, avea drept consemn „fără nici un fel de tapaj”, în vreme ce în prezent presa și audiovizualul urmăresc cât mai mult senzaționalul.

Zi ca oricare alta, sâmbătă 1 ianuarie 2000 are doar o singură siglă epocală – cea cronologică de care aminteam. Desigur,

emoția și excitația contemporanilor noștri vor fi mai mari chiar decât la o eclipsă totală de soare. Oamenii în vârstă se vor felicita că au prins anul 2000, cei tineri se vor entuziasma că vor trăi anii 2000, calculatoarele vor trebui să treacă proba de foc a modificării capitale, respectiv realizarea proiectului Y2K, de modificare a greșelii inițiale de programare, când nu s-a luat în considerare cifra 2000 și suita ei (Magazin istoric, nr. 5/

1998). Blocarea calculatoarelor ar putea fi singura catastrofă a anului 2000, dar să credem că măsurile și eforturile gigantice făcute în ultimii ani de principalele țări care utilizează computerele (se pare că totalul cheltuielilor în acest scop ar putea atinge 1 000 miliarde dolari) o vor împiedica să se producă. Această blocare ar avea consecințe cu adevărat dezastruoase la scara întregii planete.

Cu computerul la ușa viitorului

Și totuși, 31 decembrie 1999 va inaugura un revelion insolit! Exuberanța și agitația vor depăși desigur multe limite. De curând, o regi-zoare americană, Kathryn Bigelow, soția realizatorului *Titanicului*, James Cameron, a lansat filmul *Strange Days*, anticipând povestea acestui revelion la Los Angeles, chiar în cetatea cinemato-

grafului american. Filmul este spectacular, frenezia sa este îmbibată de violență, senzațiile tari sunt nelipsite.

Dincolo de atmosfera filmului, este important de știut că poliția din Los Angeles este de pe acum în stare de alertă pentru ultimele zile ale anului, când departamentele de psihologie prevăd o extremă agitație a locuitorilor, începând cu sinucideri și până la o răbufnire a crimelor și atacurilor.

Tot anticipația ne asigură că turismul va înflori senzațional la cumpăna anilor 1999-2000. Zeci și zeci de milioane de oameni au reținut locuri pentru cele mai fanteziste croaziere și itinerare. Oamenii vor să facă evenimentul vieții lor din acea noapte nepereche. S-au pus în vânzare agendele anului 2000 și ele au un succes extraordinar. Oamenii se vor

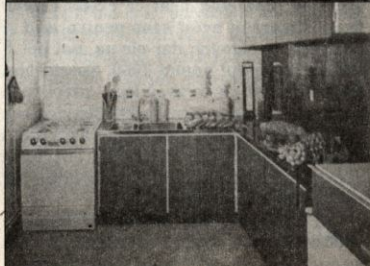
îmbrățișa pe străzi; se va ciocni cel mai mare număr de cupe de șampanie și se vor degusta vinurile cele mai costisitoare ale sec. XX; se va claxona mai mult decât oricând pe străzile și șoselele Terrei; se vor rosti jurăminte lungi cât veacul!

Oamenii vor fi aceia care vor da evenimentului semnificația și culoarea proprie, de fapt, semnificațiile și culorile trecerii spre anul 2000, apoi a primei sale zile. Să ne urăm un spectacol frumos și oricum nemaivăzut.

Oamenii de stat, guvernele, organizațiile internaționale, politicienii, instituțiile principale vor face, fără îndoială, bilanțul secolului la scară națională și internațională și vor încerca să traseze sau să discearnă liniile viitorului. De un singur lucru putem fi siguri, cu toată aparenta banalitate a zilei de 1 ianuarie 2000: evenimentul major este chiar *trecerea într-o cu totul altă epocă*. Oricâte asemănări mai are și va mai purta un timp veacul viitor cu secolul nostru, el va fi pus însă sub cu totul alte semne. Deși, după toate probabilitățile, secolul XXI va sta tot sub semnul capitalismului postindustrial și al democrației.

În interviurile pe care le-au acordat – în S.U.A. –

O bucătărie la început și la sfârșit de veac

în exclusivitate revistei *Magazin istoric*, economiștii Immanuel Wallerstein (autor Dorin Matei) și Nicholas Georgescu-Roegen (autor Mihnea Constantinescu), două personalități atât de diferite sub raportul concepțiilor lor exprimă un punct de vedere relativ sceptic în legătură cu evoluția omenirii în secolul XXI și următoarele. Într-o formulare mai liberă, N. Georgescu-Roegen spune chiar că viitorul este mai degrabă trist decât vesel, iar Wallerstein că economia univers capitalistă în care trăim cunoaște o profundă criză și că în următorii 50 de ani ea se va dezintegra.

Chiar din pornire, se poate spune că, în primul deceniu, două fapte extraterestre vor indica mersul preocupărilor: începerea activității pe stația orbitală internațională asamblată în Cosmos, ca o platformă pe care vor lucra zeci de specialiști ani de zile, și coborârea primei ei nave cosmice și apoi a primului echipaj pe Marte.

Dacă în secolul XX se poate afirma că s-a intrat cu trenul, în sec. XXI se va trece cu computerul, cu nava cosmică, cu video-telefonul. Accelerația evoluției istorice este dominantă acestui schimb al gardii secolelor, și istoricilor le va trebui o excepțională capacitate de analiză pentru a putea întredeschide ușa viitorului, spre a-i întredesca formele.

Să ne întoarcem puțin la secolul XX și să încercăm o foarte succintă trecere în revistă a identității lui, folosindu-ne și de propriile analize sau de cele ale altor

istorici, expuse în ultimii ani¹.

Deplasare spre Cosmos

La 8 martie 1983, Ronald Reagan, al 40-lea președinte al Statelor Unite ale Americii, rostea la Congresul anual al Asociației naționale a evangheliștilor celebrul său discurs despre *Evil Empire*, Imperiul Răului, identificat cu Uniunea Sovietică. În decembrie 1988, după ultima sa întrevedere – în calitate de președinte al S.U.A. – cu Mihail Gorbaciov, pe atunci președintele U.R.S.S., Ronald Reagan nota în jurnalul său: „Întâlnirea a fost un enorm succes. O atitudine mai încurajatoare decât la oricare dintre întrevederile noastre anterioare. Gorbaciov apare ca și cum consideră că noi suntem parteneri în a făuri o lume mai bună”.

În numai cinci ani, o schimbare de poli. De la confruntare cu Imperiul Răului la colaborare și apoi, în următorii cinci ani, la parteneriat! Și apoi? Înapoi la confruntare? Cum, în ce condiții? Sau o dezvoltare a parteneriatului în scopuri generale și bilaterale comune? Cine poate ști!

Am citat acest episod doar pentru a ilustra că astăzi, mai mult decât oricând, viteza de pătrundere și de fabricare a istoriei în spațiu și în timp este accelerată. Nu este nevoie să cităm imensa biblio-

¹ *Magazin istoric* – ca, de altfel, multe publicații din țară sau străinătate, sub felurite modalități – a făcut în ultimul timp o încercare de a sintetiza personalitatea secolului XX prin seria eseurilor consacrate diferitelor domenii ale vieții societății.

Cel de-al XX-lea secol a inventat, sau cel puțin a sistematizat, genocidul, lagărul de concentrare, exterminarea unor întregi populații...

Jean François Revel

grafie asupra schimbărilor din toate celelalte veacuri și nici să glosăm la infinit pe tema rapidității schimbărilor specifice acestui secol, pentru a căpăta o imagine a unității sale. Ceea ce mi se pare cel mai actual de examinat, desigur, într-un succint panoramic, este raportul *previzibil / imprevizibil* și, corolarul acestuia, *inevitabilul / ireversibilul*.

Gândind la acele evenimente mari și neîntâmplătoare care au zguduit și zguduie secolul, am avut în vedere concepția lui Benedetto Croce: „Istoria nu este un tribunal decât în sens metaforic; cei care acceptă rolul de a relata evenimentele istorice, iar apoi se precipită pentru a face dreptate, distribuind absolviri și condamnări, deoarece cred că acesta e rolul istoriei, sunt lipsiți în cele din urmă de simț istoric”.

Sunt zeci dacă nu chiar sute de definiții sub care a fost îmbrăcat secolul XX pe parcursul său. Voi evoca unele dintre ele. El poate fi apreciat și ca secolul ideologiilor și ca acela al totalitarismului, și ca acela al democrației, și ca acela al emancipării totale sociale, naționale, individuale, și ca acela al violenței sau al vitezei, al războaielor mondiale sau al energiei nucleare. Sau multe, multe altele. Fiecare, cu argumentele bine cumpănite, poate fi luat în considerare.

Pentru mine însă secolul XX este acela al revoluției electronice. În mod categoric, toată această deplasare a lumii, pe de o parte în

cosmos, pe de altă parte în microcosmos (vezi clonarea), modifică – prin apariția unor forme noi, dar în același timp al unor trăsături noi – noțiunile de om și de umanism. Modificarea are loc în fundamentul acestor noțiuni. Ingineria genetică, granițele cunoașterii care se mută mereu și toate lucrurile științifice enumerate stau în raport direct cu istoria.

Eu nu sunt partizanul lui Fukuyama sau Huntington în legătură cu sfârșitul civilizației sau ciocnirea lumilor. În orice caz ne aflăm într-un moment special. Nu zic crucial, pentru că toată lumea afirmă acest lucru. Suntem într-un moment de schimbări profunde și radi-

cale. Lumea se află într-o tranziție extraordinară. Se vor schimba omul, probabil și natura umană. Introducerea revoluției electronice, după părerea mea, este mult superioară, prin consecințe, revoluțiilor sociale care au avut loc în trecut. Revoluțiile sociale au schimbat regimurile politice, formele de proprietate, au adus alte clase, alți oameni în

prim-planul istoriei, au creat societăți extrem de vitale, cum este capitalismul (cu toate defectele sale, capitalismul este cea mai potentă societate care a existat în istorie).

Acum, această revoluție electronică este cea care îmbrățișează totul, inclusiv omul. Îl supune. El este împins de la spate de era computerelor, care aproape nu mai cunoaște limite. Este o evoluție în substanța istoriei și a omului, în substanța determinării personalității umane. Faptul că încă din copilărie tână generație privește atât de mult la televizor și operează la computer duce la modificări nemijlocite pe cortex. Ceea ce conduce la o rapiditate mult mai mare a reacțiilor, dar și la o superficialitate accentuată, la o îngustare a trăirilor umane.

Secolul democrației

Există un risc permanent. Tocmai de aceea este nevoie de mai multe niveluri de siguranță. Până acum războiul nuclear a putut fi evitat, datorită existenței timp de 40 de ani a două superputeri (S.U.A. și U.R.S.S.), care au construit un întreg sistem de frâne de siguranță. În viitor, la un arsenal mult mai bogat, începând de la armele sofisticate, până la cercetările de inginerie genetică, este nevoie de mai mult. Evident că trebuie să existe și un cod deontologic. Dar nu este suficient. De-a lungul timpului, știm foarte clar că au fost încălcate tratatele, normele, convențiile.

Secolul XX este și secolul contrastelor

Iată o întâmplare recentă. Islanda a decis să vândă drepturile asupra informațiilor codului genetic al întregii sale populații unei companii de biotehnologie, Roche Holding Ltd., care va produce noi medicamente și teste. Acest contract pentru 5 ani; de 200 milioane de dolari, a născut o aprinsă dezbateră în plină desfășurare, datorită atât speranțelor, cât mai ales riscurilor ce pot surveni în era informației genetice. Cei 270 000 de locuitori ai Islandei vor fi trecuți în banca de date a companiei cu toate detaliile informațiilor lor genetice, medicale și genealogice.

Știut fiind că populația islandeză se distinge printr-o mare uniformitate a componentelor ei fizice – ochi albaștri, părul blond, statura înaltă –, se consideră că se va obține o sursă neprețuită pentru studierea geneticii umane, cu consecințe profunde în studierea multor boli. Islanda este prima țară care-și vinde codurile genetice, afirma influentul cotidian *International Herald Tribune*.

Dezbaterea amenință să ia proporții naționale și este posibil ca, în ciuda sprijinului statului și al majorității cetățenilor, puternica opoziție a oamenilor de știință și a tineretului să blocheze proiectul. Se estimează consecințe incalculabile în lanț, prin răspândirea informației genetice provenind de la o țară întreagă – e vorba nu doar de consecințe științifice, ci și etice, familiale, sociale.

Transformarea populației islandeze într-o turmă de

cobai poate servi ca o amenințare, avertiza specialistul David Banisar de la Washington Electronic Privacy Information Center. Am insistat asupra acestui proiect, întrucât anticipează exact direcțiile despre care vorbeam. Trebuie să se creeze mecanisme de siguranță. Fără acestea, istoria este amenințată.

Înainte de a serializa câteva dintre evenimentele previzibile și cele imprevizibile, să apelăm la o definire a secolului dată de Jean François Revel: „Secolul nostru este unul dintre cele mai sângeroase din câte cunoaște istoria, el se singularizează prin extinderea opresiunilor, a persecuțiilor, a exterminărilor. Cel de-al XX-lea secol a inventat, sau cel puțin a sistematizat, genocidul, lagărul de concentrare, exterminarea unor întregi populații prin înfometare organizată, el este cel ce a conceput în teorie și realizat în practică regimurile de aspirare cele mai perfecționate, care au înrobuit cele mai mari mulțimi omenești.

Acest adevărat tur de forță condamnă la faliment – s-ar părea – opinia potrivit căreia vremurile noastre ar fi fost cele ale triumfului democrației. Și totuși, ele au fost cu adevărat cele ale victoriei democrației. Cel puțin dintr-un dublu motiv. Secolul se încheie – în ciuda tuturor eforturilor contrarii – cu cel mai mare număr de democrații și aceste democrații sunt în prezent într-o formă de existență mai bună decât în oricare alt moment din istorie. Mai mult. Chiar

... adevăratele schimbări trec aproape neobservate, ceea ce probează pudoarea istoriei

Jorge Luis Borges

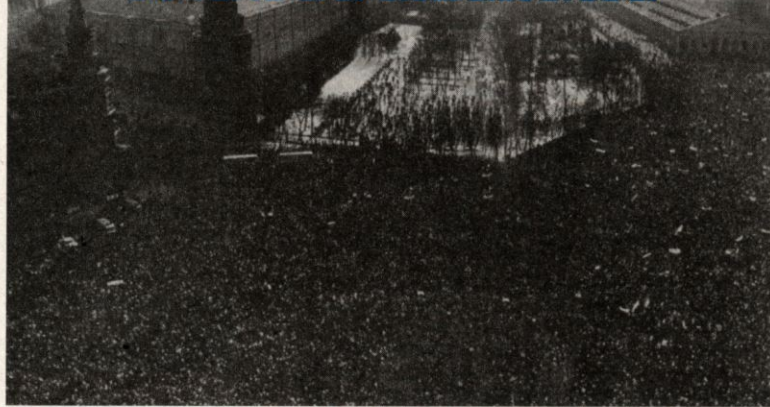
respinsă, democrația s-a impus tuturor drept valoarea teoretică de referință“.

Scrise înainte de prăbușirea imperiului sovietic și a regimurilor comuniste din țările central și sud-est europene, aceste cuvinte lămuresc și ele sensul evenimentelor la care mă voi referi.

Și pentru a încheia aceste preliminarii, să amintim ce scria Lev Nikolaevici Tolstoi în *Război și pace*: „Omul își trăiește în mod conștient viața, dar el este un instrument inconștient al atingerii obiectivelor istorice universale ale omenirii“. Ceea ce profesorul H. Butterfield traduce în expresii istorice: „Există ceva în natura evenimentelor istorice care schimbă mersul istoriei într-o direcție pe care nici un om nu a prevăzut-o vreodată“.

(Va urma)

EUROPA DE EST DUPĂ 10 ANI DE LIBERTATE

STEPHEN FISCHER-GALAȚI,

profesor emerit, University of Colorado at Boulder, S.U.A.

De zece ani, suntem supuși zilnic unui asalt informațional. Începând cu decembrie 1989, televiziunea – apoi televiziunile – au trecut de la cele două ore de emisie zilnică la program non-stop. Apar zeci de ziare. În același timp, prețurile au tășnit spre ceruri. Și, lucru și mai greu de înțeles, același produs costă diferit, în funcție de magazinul din care îl cumperi. Un concediu la mare, cu copiii, a devenit pentru cei mai mulți, un vis. Nici măcar banalele caiete pentru școlari nu mai sunt la îndemâna oricui. Am așteptat economia de piață și democrația, precum un „Sesam deschide-te“ și constatăm, după 10 ani, că multe uși – în primul rând, cea a prosperității – nu s-au deschis. Avem televiziune prin cablu, putem spune orice, dar pentru foarte mulți problema principală rămâne ce vor pune mâine în farfurie copiii.

Nu prea mai reușim să înțelegem mare lucru, acum, după zece ani de libertate. De ce?

Nimeni nu deține un răspuns complet. Ceea ce nu înseamnă că nu merită să îl aflăm. Vă propunem, în acest număr, o analiză a profesorului de origine română Stephen Fischer-Galați, un statornic prieten și colaborator al revistei.

Zece ani după prăbușirea comunismului în Europa de Est, drumul către democratizare rămâne, sincer vorbind, pavat cu intenții discutabile.

Prezumția că popoarele râvnind la democrație vor depăși toate obstacolele pentru a restaura presupusele tradiții democratice ale sta-

telor din Europa de Est, după o jumătate de secol de totalitarism de dreapta sau de stânga, s-a dovedit mai mult decât greșită. La fel s-a întâmplat și cu prezumția că condițiile pentru grăbirea restaurării democrației, formulate mai întâi de către Statele Unite și, cel puțin tacit, acceptate de aliații lor

europeni, vor fi ușor înșușite și puse în aplicare de către guvernele post-comuniste din Europa de Est. Precondițiile erau: introducerea economiei de piață, privatizarea întreprinderilor de stat, restaurarea pluralismului politic și a alegerilor libere, recunoașterea și protejarea drepturilor mino-

rităților, garantarea libertății deplină de exprimare, a celei religioase și a dreptului de întrunire și corolarul lor, respectarea drepturilor omului. Ele au devenit o condiție absolut obligatorie pentru obținerea sprijinului occidental, în special al celui financiar, care să faciliteze tranziția rapidă către democrație.

Eroarea unei asemenea formule este că ignoră realitățile politice și istorice din Europa de Est. Condițiile prealabile au fost utilizate în mod selectiv pentru a promova obiectivele specifice și incompatibile ale principalelor părți preocupate de evoluția post-comunistă a Europei de Est: Statele Unite, Rusia și Germania, la care trebuie să adăugăm și Franța.

Este mai corect să spui că prăbușirea comunismului în Europa de Est s-a datorat în mai mică măsură dorinței de democrație a popoarelor sau opoziției lor adânc înrădăcinată față de ordinea existentă, cât colapsului Uniunii Sovietice și urmării sale firești: sfârșitul războiului rece. Și este la fel de cinstit să recunoaștem că deși Statele Unite au revendicat victoria în acest război, interesul opiniei publice din S.U.A. față de finanțarea democratizării Europei de Est a fost limitat. În fapt, deși favorabil democratizării, guvernul Statelor Unite a sperat ca acest proces să fie condus de Germania, ca fiind

o democrație occidentală cu o mare putere financiară. Nu trebuie exagerată semnificația unor declarații oficiale care aplaudau anticomunismul lui Lech Walesa și Vaclav Havel, sau cele ale secretarului de stat american James Baker, care saluta restaurarea „pluralismului politic în Albania” ori chiar cuvintele președintelui Bush care ne reamintea de „tradițiile democrației otomane”.

ziția către democrație” în Europa de Est era în primul rând o problemă europeană.

Ideea de „a face lumea mai sigură pentru democrație” a constituit o parte esențială a politicii externe americane în secolul XX. Pentru mulți dintre americani realizarea acestui obiectiv a fost și continuă să fie o datorie legitimă, dar democratizarea Europei de Est nu a constituit niciodată mai mult de un de-

ziderat confuz pentru acea parte a populației americane conștientă din punct de vedere politic, care a

Democratizarea Europei de Est este o problemă europeană; dar pentru cea mai mare parte a populației din fostele țări comuniste, S.U.A. rămâneau Eliberatorul

Asemenea declarații erau motivate de considerații politice doar colateral legate de evoluțiile post-comuniste din Europa de Est. În realitate, ideea revigorării principiilor încorporate în Planul Marshall, la sfârșitul celui de al doilea război mondial, nu a primit vreun sprijin din partea puterii executive și legislative americane. Practic, la începutul anilor '90 „tran-

inclus și diaspora est-europeană din Statele Unite. Și același lucru este valabil și pentru celelalte democrații occidentale și în special pentru Germania, care, nu trebuie să uităm, nu a sprijinit integral politica americană în timpul războiului rece.

La începutul anilor '90, aliații europeni doreau o reducere a influenței americane în Europa. Înșă cea

Liderii principalelor state industrializate, la Houston, în 1990

mai mare parte a populației din Europa de Est care avea conștiință politică încă privea Statele Unite ca pe eliberatorul de sub comunism, drept

cea mai mare, mai puternică și mai bogată democrație. Ea spera că se va repeta procesul de restaurare a ordinii democratice în Europa Occidentală de după cel de al doilea război mondial. Totuși, aceste speranțe nu s-au realizat, căci curând a devenit evident că schema pentru evoluția post-războiului rece avea să fie mult mai apropiată de cea de după primul război mondial, decât de Planul Marshall.

Punerea semnelor de egalitate între anticomunism și democrație a fost o presupunere tot atât de greșită ca și cea a existenței unor rădăcini democratice, dacă nu

chiar a unor tradiții democratice, în istoria tuturor țărilor din Europa de Est înaintea anilor totalitarismelor fascist și comunist. Indiferent dacă un asemenea punct de vedere – exprimat mai întâi de către Statele Unite – a fost cinic sau naiv, el a fost împărțit întocmai de către democrațiile Europei Occidentale și de către părțile interesate să-și asigure puterea sau, cel puțin, să schimbe ordinea politică în Europa de Est. Nu ar fi corect să li se atribuie un oportunism tuturor liderilor politici care au preluat conducerea guvernelor în acea parte a Europei, după 1989, în numele restaurării și/sau al promovării tradițiilor democratice or aspirațiilor popoarelor lor.

Ar fi putut oare un alt Plan Marshall să schimbe mentalitatea unor oameni care au trăit 50 ani sub regimul comunist?

Dar ar fi absurd să se presupună că procedând astfel, ei au dat greș căutând baze de legitimitate incompatibile cu tradițiile istorice și realitățile din propria lor țară. Ar fi la fel de absurd să se presupună că politica părților interesate de viitorul Europei de Est ar fi trebuit să fie ghidate de o aplicare a principiilor democratizării enunțate. Totuși, toată lumea a fost de acord că tranziția urma să se facă înspre democrație și că toți participanții la acest proces aveau să fie cel puțin „democrați născuți din nou”.

S-ar părea că, în ciuda absenței unor tradiții democratice reale, a existat o pre-

dispoziție generală spre democrație în Europa de Est. Dar este îndoielnic faptul că anumite condiții prealabile, precum cele privind drepturile minorităților, tolerarea diversității și alte asemenea aspecte legate de tradițiile culturale naționale ar fi într-adevăr acceptabile pentru liderii politici și opinia publică în general.

Ne putem întreba dacă adoptarea unui plan asemănător cu Planul Marshall ar fi modificat cursul tranziției către democrație. Probabil că evoluția ar fi fost oarecum diferită și gradul de democratizare mai avansat în toată Europa de Est. Dar, în absența unor asemenea angajamente, cât și datorită transformării sistemului eco-

nom ic global înainte de și, în special, în decada care a urmat prăbușirii regimurilor co-

muniste, democrația, așa cum era concepută în 1989 sau practică în cea mai mare parte a Occidentului, este prea puțin consolidată în Europa de Est. Instabilitatea politică este mai curând norma, decât excepția.

În ciuda unor pretenții motivate politic, așa-numitele „democrații consolidate” – Polonia, Ungaria și Cehia –, care au fost admise în NATO și care se află în fruntea cursei pentru primirea în Uniunea Europeană, nu au satisfăcut, în mai multe puncte majore, cererile rigide formulate în 1989. Este adevărat că sistemul parlamentar funcționează, că

precondițiile economice au fost, în mare măsură, îndeplinite, că libertatea personală și drepturile de bază ale omului sunt garantate. Este la fel de adevărat că alegerile libere au constituit norma, la toate nivelurile guvernamentale. Totuși, executanții acestor transformări și ai introducerii unor legi și politici complementare, identificate cu un stat și o societate democratică, au provocat doar un entuziasm limitat pentru democratizare și, cel mai adesea, au făcut prea puțin pentru educarea populației în spiritul și litera democrației. În parte, acest lucru se explică prin faptul că, în mare măsură, clasa politică este formată din membri ai partidelor politice „istorice” conservatoare, din perioada precomunistă, a căror acreditare democratică constă, în cea mai mare măsură, în opoziția față de comunism, din noile partide politice ai căror lideri și aderenți s-au format sub conducerea comunistă sau din foști membri ai partidului comunist care au favorizat calea socialismului „cu față umană”, dar și din birocrați, ofițeri ai armatei sau ai securității ori membri ai organizațiilor naționaliste, care au supraviețuit sau au revenit pe scena politică după 1989. Aderența acestor din urmă categorii la adevărata democrație este îndoielnică. Este clar că cea mai mare parte a organizațiilor politice și a oficialilor guvernamen-

tali, cât și cea mai mare parte a populației din democrațiile est-europene „consolidate” sunt din punct de vedere social și cultural conservatoare, foarte puțin tolerante față de diversitatea etnică și religioasă, mai curând autoritare și naționaliste.

„Consolidarea” – așa cum s-a produs – a fost ușurată datorită unor factori specifici ai evoluției comunismului dinainte de 1989 în Ungaria și Polonia și, în toate cazurile, intereselor politice

Centrale, în același timp încurajând dezvoltarea economică a Rusiei prin investiții. Nu era vorba de faptul că Germania se temea de reînvierea militarismului și imperialismului rus după încheierea războiului rece; mai curând, politica ei era motivată de factori economici și sfere istorice de influență. Fostele componente ale Imperiului austro-ungar – Ungaria, Cehoslovacia, Croația, Slovenia și mare parte din Polonia – erau

ținute naturale ale „democratizării” pentru statul german reunificat. Ungaria,

partea cehă a Cehoslovaciei de dinaintea „divorțului de catifea”, Croația, Slovenia și Polonia trebuia să fie ajutate, în vreme ce țările care nu făceau parte din Europa Centrală – România, Bulgaria, Albania, Serbia și Turcia, din cauza așezării lor geografice, a legăturilor istorice cu Rusia și a „subdez-

Ce diferențe există între formula lui Bismarck „Bun pentru Orient” și sferele de influență?

ale Germaniei și, într-o mai mică măsură, ale Statelor Unite ale Americii.

Politica Germaniei, chiar dacă nu în mod obligatoriu întemeiată pe precedente tradiționale și formulări precum „Mittel-Europa” și „Drang nach Osten”, urmărea să asigure dominația economică asupra Europei

Lech Walesa, care a fost liderul Solidarității și apoi președintele Poloniei

James Baker

voltării“ culturale, politice și economice presupuse – urmau să fie tratate în maniera sugerată de Bismarck: „Bun pentru Orient“.

Mai întâi Germania, apoi partenerii ei europeni din diferite organizații europene, au adoptat o atitudine laxă în aplicarea criteriilor pentru democratizare. Totuși, ei au furnizat o asistență economică importantă, astfel încât au asigurat relativa viabilitate a acestor state și, cel puțin, adoptarea unor instituții democratice. Dar recunoașterea de către Germania a independenței Croației a precipitat dezmembrarea Iugoslaviei, cât și crizele din Bosnia și Kosovo și instabilitatea politică și militară actuală din Europa de Sud-Est. De asemenea, Germania a manifestat o toleranță remarcabilă față de politica naționalistă și de discriminare etnică a protejaților

ei, condamnând în același timp politici similare ale statelor din afara sferei sale de influență, trecând cu vederea propria discriminare față de cei proveniți din „Orient“.

„Democrația“ autoritară a lui Tudjman în Croația, irendentismul neabătut al Ungariei, discriminarea contra țiganilor în toată regiunea ca și recrudescența dreptei politice antisemite sunt dovezi ale superficialității argumentului că adevărata democratizare este criteriul pentru recunoașterea fostelor țări comuniste ca parte a Occidentului democratic, al admiterii lor în Uniunea Europeană și, eventual, în NATO.

Criteriul adevăratei democratizări pentru admiterea „în Europa“ acționează selectiv, în funcție de interesele adevăratelor mari puteri

Democratizarea Europei de Est dominată de Germania a fost, în general, sprijinită de către S.U.A. Acțiunile economice americane au fost de mai mică importanță în „democratizarea“ Cehoslovaciei, Poloniei, Ungariei și lipsite de importanță în cazul Croației și Sloveniei, dar factorii politici au fost, în general, determinați.

Din cauza importanței economice limitate a Europei de Est pentru investitorii americani, interesele principale ale Statelor Unite s-au focalizat pe considerații strategice globale. Trebuie spus că Statele Unite nu doresc să asiste la reînvierea totalitarismului în fosta Uniune Sovietică, ceea ce ar duce la

reluarea cursei înarmărilor nucleare sau a confruntării. O prezență militară americană în Europa este considerată esențială, din motive politice și strategice. Acțiunile deschise ale „aliatilor europeni“ menite să diminueze preeminența americană în sistemul economic global – precum adoptarea monetei euro ca o alternativă la dolar – sunt însoțite de planuri menite să reducă statutul NATO la cel de umbrelă militară protectoare oferită de S.U.A., dar controlată și administrată de europeni. Această situație ambiguă, în care, pe de o parte, membrii europeni ai NATO caută să reducă

prezența economică și politică americană pe continent, în timp ce așteaptă protecția militară a S.U.A.,

iar pe de altă parte, determinarea americană de a păstra NATO drept o organizație militară credibilă, care are nevoie de conducere americană și garantează o prezență americană semnificativă în Europa, a afectat în mod clar procesul de democratizare și a contribuit, vrând-nevrând, la instabilitatea politică în Europa de Est.

Sprijinul american pentru conducerea de către Germania a procesului de „democratizare“ în Ungaria, Polonia și Republica Cehă se bazează în principal pe considerații politice pragmatice. Existența unei orga-

(Continuare în p. 18)

Familiiile boierești din Moldova și Țara Românească. Enciclopedie genealogică, istorică și biografică. Coordonator: Mihai Dimitrie Sturdza. În curs de apariție la Editura „Simetria”, această lucrare colectivă va cuprinde mai multe volume, prezentând genealogiile a peste 600 de familii și peste o mie de ilustrații (portrete, case, scene istorice). Este, de fapt, o amplă antologie de texte semnate de istorici și cercetători cunoscuți; s-a avut în vedere și republi-

carea unor studii apărute în trecut, devenite astăzi foarte greu accesibile marelui public.

Prezentăm în avanpremieră întâia parte a unui dintre textele inedite ce vor apare în primul volum al enciclopediei. Spațiul disponibil nu ne permite să reproducem și tabelul genealogic al familiei Cozadini, întocmit de autor pe baza unor cercetări personale și nici numeroasele indicații bibliografice. Subtitlurile aparțin redacției noastre.

Avanpremieră editorială

FRĂȚII COZADINI

MIHAI DIM. STURDZA

Locul ocupat în Panteonul național de către domnitorul Unirii Alexandru Ioan Cuza, nu a permis evocarea moștenirii masive de sânge neromânesc ce curgea în vinele sale. Mama sa, Sultana Cozadini, spune în treacăt C.C. Giurescu, ultimul biograf al domnitorului, aparținea unei familii „de origine greco-italiană,

În imagine: lui Nicolae Mavrogheni, domnul Țării Românești (1786-1790), înconjurat de Divan, i se citește un firman al mărîtului sultan.

din Constantinopol, dar românizată. Sultana știa limba greacă, de la ea a învățat-o și Cuza, copil fiind”.

Afirmațiile lui Giurescu, voit sumare, sunt în parte inexacte. Sultana Cozadini nu știa românește, limba greacă fiindu-i suficientă în mediul pe atunci preponderent grecesc al Galaților, unde și-a petrecut cea mai mare parte a vieții și unde a murit în ultimul an de domnie a fiului ei. Mama ei, născută Scanavi, era sora

Doamnei Maria a lui Nicolae Vodă Mavrogheni, executat de turci în 1790, și mătușa Doamnei Elena, născută tot Scanavi, a lui Ioan Vodă Caragea. Sultana Cozadini se căsătorise, probabil la Galați, pe la 1812, an în care se mărita la Constantinopol vara ei Ralu cu Ștefanache Voghioride, devotat agent al politicii turcești în Principate. Atâtea rude fanariote – și mai existau în acea parte a familiei multe altele – nu constituie cea mai neaoșă recomandare pentru domnitorul Unirii, care, de altfel, crescut și educat în Moldova, nu a dat vreo prețuire deosebită afinităților grecești ale mamei sale. După 24 ianuarie 1859 totuși, vocea sângei grecesc a devenit mai puternică. În căutare de sprijinitori de încredere, Cuza Vodă s-a înconjurat de un cerc de rude apropiate, viitoarea camarilă, în rândul căreia au figurat, foarte la vedere, vărul său primar din partea tatălui, Nicolae Docan, precum și verii săi primari, după mamă, frații Dimitrie și Grigore Cozadini.

„Dinaști“ în Ciclade

Dacă genealogia familiei Scanavi nu duce mai sus de al doilea pătrar al veacului al XVIII-lea, arborele familiei Cozadini coboară departe de tot, în analele Evului Mediu italian, tocmai în veacul al XIII-lea. Șase secole mai târziu, membrii familiei Cozadini stabiliți la Galați, veniți în Moldova cu suita unuia dintre domnitorii fanarioti, după 1770, erau atât de săraci, încât evocarea ilustrei lor ascendențe, italiană dar și catolică, nu le-ar fi servit la altceva decât să trezească ironie și bănuieli.

Aparținând aristocrației medievale a orașului Bologna, câțiva membri ai familiei Gozza-

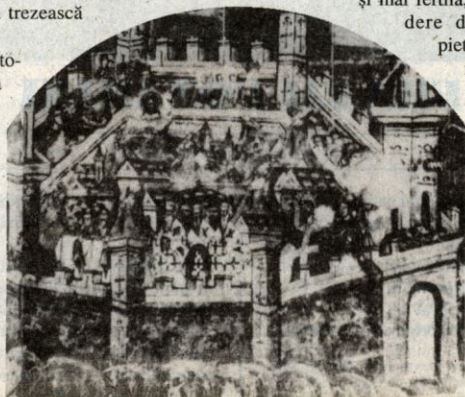
dini, în căutare de aventuri și de bogății, s-au alăturat bandelor militare care doborâseră Imperiul bizantin în cursul celei de a patra cruciade, înlocuindu-l cu Imperiul latin din Orient (1204). Veneția jucase un rol de frunte în acele evenimente, punând stăpânire pe mai mult de un sfert din teritoriile bizantine, în timp ce aliații ei, feudali francezi și patricieni italieni, înființau noi și multe mici dinastii, împărțindu-și celelalte posesiuni ale imperiului „schismatic“.

Sosiți printre cei din urmă, tocmai în 1413, la împărțirea prăzii teritoriale, membrii familiei Gozzadini se mulțumiră cu câteva insule stâncoase și arse de soare din Marea Egee: Thermia, Seriphos, Anaphe, Siphantos, Polykandros și jumătate din Kea, unde ridicară capele catolice și mici fortărețe, transformate la ocazie, sub protectoratul Veneției, în tot atâtea cuiburi de pirai. După dispariția treptată a imperiului venețian cucerit insulă după insulă de turci, veni și rândul „dinaștilor“ Gozzadini. Între 1532 și 1538 trebuiră să cedeze Kea și Kythnos, apoi în 1617 Siphantos și Seriphos, penultima cucerire otomană în Mediterana, înainte de anexarea Cretei venețiene, în 1667. Ca și în cazul altor neamuri „dinaște“ din arhipelagul Cicladelor, turcii nu i-au alungat, nu le-au închis biserițele catolice și nici nu le-au confiscat bruma de avere. În schimb îi siliră să plătească tribut și le interzisă păstrarea legăturilor cu porturile italiene.

Majoritatea familiilor catolice deposedate se regrupară la Naxos, insulă mai mare și mai fertilă, compusă cu precădere din mici acareturi

pietroase și din liveze de măslini. Alte câteva,

puține la număr, printre care și urmașii neamului Gozzadini, rămaseră la Siphantos și Kea, unde ruinele castelului lor mai dăinuiau încă la sfârșitul veacului al XVIII-lea, fiind reproduse în lucrarea unui navigator francez.

Asediul Constantinopolului în viziunea pictorilor de la mănăstirea Sucevița. Scena zugrăvită ar fi trebuit să înfățișeze, potrivit canoanelor, asediul capitalei bizantine de către avari, în anul 636; dar pictorul anonim i-a reprezentat pe otomani și asaltul din 1453

Urmasul unui bacalbaşa

Supuşi unei crescânde sărăcirii, mereu expuşi ostilităţii populaţiei ortodoxe greceşti, peste care stăpâniseră mai multe secole, foştii „dinaşti catolici” se străduiseră pe cât posibil să dea o educaţie aleasă copiilor lor, şi mai ales, să menţină vii tradiţiile lor religioase şi nobiliare. Din ce în ce mai puţini la număr, din ce în ce mai confrunţaţi cu imposibilitatea de a încheia căsătorii de rang egal, dar dorind să evite mezalianţele, „Gdinaştii” scăpătaţi obţinuseră la sfârşitul secolului XVII o dispensă canonică din partea Sfântului Scaun care le permitea să se căsătorească între veri primari. Aşa vieţii mai bine de alte două secole şi familia Gozzadini, până când presiunea mediului înconjurător, grecesc, o făcu să treacă treptat la ortodoxie şi în cele din urmă, târziu de tot, să emigreze.

Un abate francez venit să viziteze aceste îndepărtate vestigii ale feudalităţii catolice nota prin 1840: „Se păstrează printre aceste familii decăzute din vechea lor măreţie sentimente de onoare, maniere alese, o politeţă tradiţională, care sunt moştenite din tată în fiu. În pofida lipsurilor în care trăiesc, se mai observă în toată purtarea lor o demnitate care le diferenţiază de restul populaţiei, într-atât încât nu se deosebesc de familiile grecilor bogaţi decât printr-o stare mai modestă.

Amintirea strămoşilor lor, pe care o păzesc cu grijă, le impune anumite obligaţii şi le face foarte sensibile la tot ceea ce le-ar putea încălca demnitatea. De aici o mare atenţie pentru a evita mezalianţele; şi am observat multe cazuri când persoane fără avere au renunţat la căsătorii avantajoase din punct de vedere material, pen-

tru a nu pierde rangul pe care-l cred dobândit prin naştere”.

Săraci, dar nu fără învăţătură, membri ai familiei, cu numele modificat greceşte, în *Kozadini*, sunt regăsiţi la sfârşitul sec. XVIII la Constantinopol (unde era născută Sultana Kozadini), în diferite alte porturi ale Mării Negre, al căror comerţ era în mâini greceşti; şi, în sfârşit, acum cu numele *Cozadini*, în Moldova, unde tatăl Sultanei purtase rangul de comis, căsătorindu-şi fetele, tot acolo, una cu postelnicul Cuza, cealaltă cu un grec, Alexandru Gregoriade Romalo, membru al unei familii fanariote mai mărunte, venită în Moldova odată cu Mihail Sutz, la 1816. Din cei trei fraţi ai Sultanei, unul a fost înmormântat la 1836 în curtea bisericii Sf. Spiridon din Iaşi, altul mai trăia după 1860 cu totul sărac, la Constantinopol (de unde cerea ajutoare băneşti nepotului său ajuns domnitor); în fine, cel de-al treilea, Constantin, mort în 1844 cu rangul de comis, se căsătorise cu o moldoveancă, Maria Alcaz, fiica unui bacalbaşa boierit din Iaşi, multă vreme supus rusesc, Dimitrie Alcaz. Ei sunt părinţii lui Dimitrie şi Grigore Cozadini, de care va fi vorba aici.

Un alt Cozadini, care se dădea rudă cu cei de mai sus, fără ca deocamdată să se poată şti cum, Iancu, arendaş, murise la Huşi în 1859. Cei doi fii ai săi, arendaşi la rândul lor, deşi trăitori la Iaşi, nu erau moldoveni de naştere. Cel mai mic, Gheorghe, căsătorit la biserica grecească din Viena, în 1854, cu o bavareză, declarase cu acea ocazie în faţa ofiţerului stării civile că era în vârstă de 25 de ani şi că se născuse la Kea, în insulele Ciclade. Legătura dintre Cozadinii greci, deveniţi moldoveni, cu „dinaştii” care stăpâniseră odinioară la Kea, pare astfel indiscutabilă.

Un portret în ulei al lui Ion Gheorghe Caragea, domn al Țării Românești (1812-1818)

Cât mai multe pământuri

Frații Dimitrie și Grigore Cozadini, verii primari ai lui Alexandru Ioan Cuza, deși născuți și crescuți în România, unde au devenit oameni politici, nu făceau totuși parte dintr-o familie ce poate fi calificată drept românizată, mai având încă rude ce trăiau departe de România, țară în care nu fuseseră niciodată și a cărei limbă nu o cunoșteau.

Despre Grigore se știe că și-a început studiile universitare la Paris în 1847 și că adresa autorităților franceze, în februarie 1848, alături de alți compatrioți ai săi, declarația de adevărate la principiile revoluției. Studiile din Franța, precum și amiciția încheiată în vremea studenției cu frații Brătianu, făcând din frații Cozadini niște liberali convingși.

Dimitrie Cozadini, iscusit om de afaceri, obținuse de la domnitorul Grigore Ghika mănoasa funcție de „antreprenor al taxei nației evrești din capitala Iași”. El cumpărase, înainte de 1855, moșia Izvoarele de lângă Iași, precum și o mare casă în capitala Moldovei. Tot înainte de 1855, devenise arendașul mai multor moșii din Moldova stăpânite de Sfântul Munte și administrate de egumeni greci. El încheiasă o

înțelegere cu marele logofăt al Patriarhiei din Constantinopol pentru cultivarea „în posesie” a moșiilor Popăuți (Botoșani), Boroaia și Bălă-săuți (Vaslui), Răucești, Târgu Neamț, Oglinzi și Munții (Neamț) – pe lângă câteva altele în județele Iași și Roman.

În 1858, Dimitrie Cozadini ceda fratelui său Grigore, în schimbul a 3 500 de galbeni, drepturile sale ca arendaș al moșiilor din județul Neamț. Încă din 1855, Grigore Cozadini le inclusese în gruparea arendășească pe care o conducea, probabil primul din trusturile arendășești din Moldova, care urma să exploateze în comun aceste moșii mănăstirești. Din acest grup au făcut parte, între 1856 și 1864, anul expropriilor mănăstirilor închinat, Grigore Cozadini, mereu conducător, Emanoil Filipescu, Mihail Kogălniceanu, Alecu Cihac, cneazul Leon Cantacuzino, spătarul Brăescu, I.N. Cantacuzino, cavalerul bucovinean Petre Dobrowolski von Buchenthal, apoi, locuind cu toții la Piatra Neamț, arendașii Dumitrache și Nicolae Albu, negustorii greci Panaite Pavlu, Cristache Dimitriu, Nicache Theodorini și N.T. Carandino, precum și polonezul Biloski. ■

(Va urma)

EUROPA DE EST...

(Urmare din p. 14)

nizări democratice în Cehia, de dinainte de cel de-al doilea război mondial, împreună cu adeziunea, în afara oricărui dubiu, la democrație a lui Vaclav Havel sunt mai mult decât suficiente pentru a justifica țelurile anunțate ale politicii externe americane. Rolul important jucat de comunitatea poloneză din S.U.A. în politica internă a mandatat sprijinul american pentru Polonia post-comunistă și ignorarea faptului că politica lui Lech Walesa nu a fost vreodată inspirată dintr-o adeziune reală la valorile și principiile democratice occidentale și

că, de fapt, o Biserică poloneză ultra-conservatoare nu s-a arătat dispusă să sprijine procesul de democratizare a țării.

Diferitele programe și activități desfășurate de fundațiile întemeiate de importantul om de afaceri americano-ungar George Soros, cu sprijinul guvernului american, au fost responsabile pentru grăbirea tranziției Ungariei către democrație. Totuși, politica americană a fost influențată și de o diasporă ungurească activă, al cărei principal obiectiv rămâne invalidarea prevederilor Tratatului de la Trianon din 1920, cu modificările corespunzătoare ale actualului statu-quo teritorial din Europa de Est.

Drept urmare, guvernul Statelor Unite s-a făcut că nu aude vocea revizionismului unguresc, manifestată mai ales prin cererile Budapestei de protecție extrateritorială pentru co-naționali, oriunde s-ar afla aceștia în Europa de Est, și a dovedit toleranță față de manifestările naționaliste și șovine ungurești.

Datorită tuturor acestor considerații, guvernul Statelor Unite a sprijinit admiterea Ungariei, a Republicii Ceha și a Poloniei în NATO, deși capacitățile militare ale unora dintre aceste state erau inferioare, din punct de vedere militar, celor ale altor națiuni cărora nu li s-a acceptat calitatea de membri. ■

(Va urma)

În Biroul Politic, despre agentura sovietică

VIN TIMPURI GRELE

Studiile publicate în ultimii ani au evidențiat faptul că intrarea României și a celorlalte state est-europene în zona de influență sovietică, la sfârșitul celui de-al doilea război mondial, a fost urmată de un proces complex, pregătit cu deosebită minuțiozitate, de aservire economică și politică. Sub pavăza trupelor de ocupație, partidul comunist a fost impus la conducerea țării și s-a trecut rapid la implantarea modelului sovietic, prin destrucțurarea instituțiilor tradiționale și crearea instrumentelor noi de putere. Întregul proces a fost controlat cu rigoare de către autoritățile de ocupație și printr-o vastă agentură, cu elemente infiltrate în toate sectoarele vieții social-economice și culturale, inclusiv în sânul partidului pe care Moscova îl propulsase la putere. Sub acest aspect se poate defini cel mai exact natura raporturilor dintre România și U.R.S.S., dintre P.C.U.S. și Partidul Comunist Român. Un mare număr de persoane au fost trimise sau atrase în această vastă rețea de culegere a informațiilor și de influențare a societății românești. Agenți de spionaj pătrunși în țară înainte de război, foști activiști ai Cominternului, comuniști emigranți înainte de 1944 și întorși cu trupele de ocupație, foști luptători în diviziile de voluntari create și pregătite pe teritoriul sovietic – iată tot atâtea categorii de cetățeni români din rândul cărora Moscova și-a putut recruta oamenii de care avea nevoie.

După moartea lui Stalin (1953) și Congresul XX al P.C.U.S. (1956), P.C.R. a schițat primii pași în distanțarea sa față de Moscova, orientare ce a căpătat o concretizare programatică prin Declarația din aprilie 1964. Acest moment a fost precedat de altele, unele prezentate și în paginile Magazinului istoric (nr. 1/1993; 4, 5/1995; 5/1998) – retragerea trupelor și a consilierilor sovietici, înlăturarea acelor persoane din conducerea partidului care promovau linia Moscovei, dar și altele – desființarea unor instituții culturale (Muzeul româno-rus, Institutul „Maxim Gorki”, ARLUS) sau restrângerea activității de învățare a limbii ruse, schimbarea denumirii unor localități și instituții, repunerea în circuit public a unor personalități culturale-științifice aflate sub interdicție până atunci etc.

Înainte de Declarația din aprilie 1964, cea mai importantă măsură a avut în vedere diminuarea activității agenturii sovietice din România. Problema a fost discutată în cadrul unei ședințe a Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român din 30 august 1963. Stenograma acestei ședințe reprezintă unul din acele documente care aruncă lumini revelatoare asupra unor realități altfel greu de perceput. Documentul provine din Arhiva Comitetului Central al Partidului Comunist Român, fondul Cămară.

Petre OTU

...Tov. Nicolae Ceaușescu: Acum avem problema cealaltă cu agentura. Pe baza discuțiilor care s-au purtat și în Biroul Politic și în Secretariat, în legătură cu ceea ce am ridicat de fapt și în fața delegației sovietice, condusă de tov. Hrușciiov, ne-am interesat de problemele cum a fost și cum este încă organizată agentura sovietică de informații și cum își desfășoară activitatea această agentură. Am stat de vorbă cu o serie de oameni de unde a reieșit că se continuă și acum să se recruteze agentură pentru serviciul de spionaj sovietic. Au continuat să recruteze din cetățenii români pentru agentura sovietică pentru a-i folosi și în țară și în afară.

Un grup de tovarăși de la partid și de la M.A.I. am stat de vorbă cu o serie de oameni asupra cărora noi am avut date că au lucrat în agentură, în special din cei ce au făcut parte din Divizia „Tudor Vladimirescu”, și a reieșit din discuții că cea mai mare parte au recunoscut că într-adevăr au fost recrutați și au lucrat în agentura sovietică. Unii spun că au întrerupt în 1949-1950, alții spun că au continuat până acum. Sigur că pentru acești oameni n-a fost ușor să ne spună acest lucru, totuși au venit și ne-au dat aceste date. Ei au lucrat în agentură și au recrutat și pe alții. De pildă, Munteanu de la Suceava a fost recrutat și trimis la Cernăuți de unde a venit cu aparat de radio pentru emisie. De asemenea,

fostul președinte de sfat de la Galați, Găneț.

Dintre cei ce au fost mai înainte – Pintilie, Nicolau, Gavrilovici – au continuat această activitate și după 23 august. Omul de încredere era Pintilie care avea legătură și cu alții. A fost o rețea întreagă la Comitetul Central, pe urmă a fost o re-

Șeful consilierilor sovietici îl invita pe Dej la plimbare, când vroia să discute cu el

țea care era organizată în localitățile unde erau trupe sovietice și care s-a păstrat și în continuare.

A reieșit de asemenea că tot timpul când au fost așa zișii consilieri, aceștia duceau o muncă de organizare a activității informative. Noi am stat de vorbă cu acești oameni de jos. N-am discutat cu Pintilie, deși puteam să stăm de vorbă și cu el. Unii declară că au fost introduși

Să nu vă faceți iluzia că nu suntem ascultați în orice țară socialistă

în diferite munci de către Pintilie. Ieri dimineață s-a prezentat unul Chiriță și a spus că îi este frică să nu tragă consecințe de la ceilalți.

Sunt informații că Pintilie, Posteuca, Babenco se întâlnesc și acum, iar Pintilie a avut o discuție cu un cetățean și a spus: au început zile grele pentru noi.

În orice caz se vede că sovieticii au avut și mai au încă agentură de informații.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: La recepția aceasta de la 23 august l-am văzut pe Pintilie și l-am întrebat: ei, ce faci Pantiușă? N-a zis nimic, avea o înfățișare că dacă ar fi avut un pistol ar fi tras. A dat mâna, a mormăit ceva și a plecat repede.

Tov. Nicolae Ceaușescu: Chiar cei ce spun că au lucrat până în 1949-1953, toți declară că atunci când și-au întrerupt activitatea li s-a spus să păstreze legătura cu Pintilie. Se pare de fapt că aceea a fost o măsură de ilegalizare.

Noi am explicat acestor oameni că trebuie să răspundă în fața partidului, că prin aceasta ei rămân membri de partid cinstiți și pe această bază au venit oamenii și ne-au spus. Noi le-am pus în vedere că nu vom accepta nici un fel de continuare a acestei agenturi. Noi propunem să stăm de vorbă și cu aceștia care au avut rol de conducători.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Părerea mea este să nu stăm de vorbă cu aceștia acum.

Tov. Nicolae Ceaușescu: De la toți reiese că conducătorul grupului era Ana Pauker, însă nici asta nu poate fi luată ca bază.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Biroul Politic să hotărască să curme orice urmă, orice încercare de organizare a acestei activități care pune sub semnul întrebării însăși relațiile dintre țările noastre, dintre partidele noastre, aruncă o umbră, o pată asupra acestor relații. Până ce am distrus regimul bur-

**De ce are nevoie
Uniunea
Sovietică
să organizeze
agentură
de spionaj
într-o țară
socialistă?**

ghezo-moșieresc, până ce s-a format statul socialist, până ce am obținut victoria deplină asupra socialismului [sic!], să spunem că ar mai fi constituit un ajutor pentru noi. După abolirea monarhiei, când partidul nostru a luat puterea, când de acum n-am mai împărțit cu nimeni puterea, când am instaurat puterea populară și am creat instituțiile noastre reprezentative, instrumentele de luptă ale partidului și statului, nu mai avea rost această agentură. Chiar în perioada când nu erau lichidate clasele, nici atunci nu s-ar fi justificat prezența unor organizații de spionaj, nu mai vorbesc de agentură. Ce rost au atunci delegațiile astea de partid și guvernamentale, diverse delegații pe diferite linii în schimb de experiență pentru a cunoaște ce face altul, ne informăm reciproc? Dar să ai organizații informative așa cum ai pe teritoriul unor țări dușmane, asta prezintă riscul de a pune sub semn de între-

bare relațiile dintre aceste țări, dintre aceste partide. I s-a spus și lui Hrușciov cum se poate ca Partidul Comunist al Uniunii Sovietice, cu experiența aceasta bogată, să aibă el nevoie să organizeze agentură în interiorul unei țări socialiste, unui partid frățesc? De ce se abandonează relațiile normale care trebuie să existe între partide frățesti, oare nu există încredere între aceste partide frățesti? Pun sub semnul întrebării relațiile dintre partide. Orice vor să cunoască le arătăm, dar a întreține agentură informativă în interiorul partidului, într-un stat socialist, asta faci numai atunci când n-ai încredere, când consideri că ai o poziție de supremație, îl consideri pe celălalt un subordonat în care n-ai încredere și organizezi agentură informativă. Este un lucru de neînțeles să faci acest lucru într-un stat socialist, unde există un partid care militează pentru aceeași cauză.

Consider că este o manifestare de neîncredere, este o încălcare nu numai a suveranității, dar este ceva greu de calificat, niște relații dintre stăpân și stăpânit. A putut fi justificată astfel de agentură când exista reacțiunea, dar am instaurat puterea populară, am instaurat instituțiile noastre, organe de luptă împotriva reacțiunii. Ce rost are să menții asemenea agentură?

Așa cum spunea tovarășul Ceaușescu, au întrerupt activitatea, dar de ce le-a spus să se prezinte la cine le-a spus? Ei au continuat și continuă să țină legătură cu acești oameni care le-au făcut servicii. Hai să spunem că odată cu apariția acestor divergențe au crezut că nu suntem sinceri și au organizat această agentură, însă dânsii au mers pe linia să recruteze în continuare, cu mult înainte, au dus muncă de instalare de aparatură pentru ascultat.

În Uniunea Sovietică reprezentanții noștri n-au posibilitatea să se miște cum se mișcă reprezentanții Uniunii Sovietice la noi. Ai lor se duceau în orice întreprindere, pe când ai noștri mai mult de 40 km în jurul Moscovei nu puteau să meargă decât cu aprobare.

Cunoaștem din relatările tovarășului Hrușciov despre starea de lucruri grave care a avut loc în timpul cultului personalității, lui Stalin. După urma acestui lucru au avut de plâns mii și mii de oameni tocmai datorită acestui sistem politist. Acum, după ce cunoaștem concret aceste lucruri, de ce mai facem același lucru? Cunoașteți cum eram ascuțiți prin telefon pentru a se cunoaște intimitatea gândurilor noastre.

Consilierii lor, așa numiții specialiști la care apelasem să ne arate cum să muncim, se ocupau de acest lucru. Îmi aduc aminte ce încet vorbea șeful acelor consilieri și îmi spunea: n-ar fi bine să mergem în altă parte? Vă aduceți aminte cu Sutov care spunea că are indicație să cunoască pe membrii Comitetului Central. Mi-a cerut dosarele membrilor Comitetului Central și la urmă mi-a spus: tovarășe Dej, dv. sunteți ocupat, dați indicație tovarășei Ana să facă acest lucru și atunci am spus lui Ana să se ocupe ea de această problemă, lucru pe care l-a primit foarte bucurată.

Aceste lucruri aveau cel puțin o justificare când co-

laboram cu partidele burgheze, când exista o reacțiune puternică, până nu instaurasem puterea populară, atunci puteam să considerăm acest lucru un ajutor. Sigur, nu în partid. După aceea știți cum se făcea munca informativă în partid. Nu știu cine spunea despre Holban acela care asculta.

Noi îți vorbim frumos, calm, dar dacă te prindem, vai de tine; însă totul pe linie de partid

După Congresul al XXII-lea, după cele ce cunoaștem, cu atât mai mult se pune problema: este oare just, este principal să ai agentură informativă pe teritoriul unei țări prietene, unde Partidul Muncitoresc Român a desfășurat o intensă activitate pentru prietenia cu U.R.S.S., partid care a considerat ca un mare succes politic al său că am reușit să câștigăm simpatia poporului

Trebuie explicat pe larg; să nu le spunem mai mult decât ceea ce i-am spus și lui Hrușciov

nostru față de popoarele Uniunii Sovietice? Oare asta a fost rezultatul agenturii, sau rezultatul muncii politice, de agitație și propagandă desfășurată de partidul nostru?

Criticăm cultul personalității, metodele cultului personalității și deșvăluim în toată amploarea ce a însemnat perioada aceea a cultului personalității. Ajungem la concluzia că

influențele cultului personalității s-au resfrânt și în alte țări, însă nu așa cum au încercat să-l deșvăluie Chișinevschi și Miron Constantinescu. În loc să tragă concluzie din această situație, ei continuă – și de ce acest lucru? Pentru că există numai în vorbe principiul egalității, în fapt nu suntem egali, noi nu avem agentură pe teritoriul Uniunii Sovietice, noi nu putem vizita mai mult de 40 km în jurul Moscovei.

Noi am pus problema să nu avem agentură în nici o țară socialistă și, culmea, ce l-a făcut pe Hrușciov să declare „ticălos“ încă înainte de a se declara divergențele dintre noi. Să nu vă faceți iluzia că nu suntem ascuțiți în orice țară socialistă, oriunde mergem. Când i-am arătat aceste lucruri lui Hrușciov, el a încercat să justifice existența acestei agenturi, că oamenii au fost îngrijorați de ce se întâmplă în relațiile dintre România și Uniunea Sovietică. În general, oamenii acestia din agentură sunt oameni cinstiți, însă sunt

și oameni necinstiți, oameni care urmăresc scopuri personale. Atunci i-am spus: dacă dv. vreți să-i considerați pe aceștia purtătorii de cuvânt ai prieteniei româno-sovietice, atunci faceți o mare greșală. De ce nu credeți în partid, de ce nu aveți încredere în partid? Nu avem secrete față de voi, după cum nici voi nu aveți secrete față de noi. După părerea mea, metoda sinceră,

deschisă, categorică și clară este cea mai bună metodă. Trebuie să vă spun că, la început, am avut îndoială dacă este cazul să ridicăm această chestiune, dar pe urmă mi-am dat seama că este foarte bine. Până la urmă, a spus: sigur că așa ar trebui să fie.

Tov. Emil Bodnăraș: A spus așa: sunt de acord și nu sunt de acord.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Mare lucru nu i-a făcut agentura aceasta. Noi i-am spus că cunoaștem despre existența ei, avem materiale de felul cum se desfășoară lucrurile. Biroul Politic și Comitetul Central, în modul cel mai hotărât, trebuie să curmeze aceste practici în relațiile noastre cu celelalte țări socialiste, ceea ce este normal să fie cu o țară capitalistă, nu cu o țară socialistă. Să îmbunătățim relațiile, să avem un schimb de păreri partinice, să ne informăm, să ne ajutăm, însă fără această agentură.

Cred că așa cum am pus chestiunea lui Hrușciov s-a procedat bine. Și acum să le spunem oamenilor aceștia: am pus această chestiune și lui Hrușciov. Dv. ați crezut că vă faceți datoria, atunci se pune chestiunea aceasta, însă după ce s-a instaurat puterea populară trebuia să vă considerați dezlegați de angajamentele care le-ați luat. Asupra unor tovarăși s-a folosit și șantaj. Noi să le aducem acestora la cu-

**Dacă
ar fi
avut un
pistol,
Pantiușa
ar fi tras**

noștință ce discuții am avut cu tov. Hrușciov și să le spunem ce principii trebuie să stea la baza relațiilor noastre, că nu este just să existe această agentură, să explicăm pe larg și neobosit, să-i rugăm, după ce facem cu ei o discuție mai largă, să ne spună ce părere au ei, în ce au constatat relațiile lor. Să le spunem: dv. sunteți membri de partid, uite ce atitudine am luat chiar față de tov. Hrușciov.

Trebuie discutat cu acești oameni într-un mod uman, să le deschidem inima, să apeleze la sentimentele lor de devotament față de partid, față de popor, că ei nu vor servi cauzei partidului continuând să ducă la îndeplinirea angajamentelor pe care și le-au luat. Voi să vă considerați complet dezlegați și dacă mai apelează la voi să veniți să vă spunem cum să procedați, pentru a pune capăt acestor încercări. Atunci când cineva se prezintă la el cu ceva să spună: să mai mă gândesc, să vedem și între timp să aducă la cunoștință Comitetului Central direct.

A fost unul pe aici, condamnat încă din timpul regimului burghezo-moșieresc, a venit pe la rude și a luat legătură cu cineva și pe acela l-a pus pe gânduri, a venit și ne-a spus și am aflat tot ce s-a discutat. Să vedeți ce înjurături i-a mai tras lui Dej un fost condamnat de drept comun. Lasă-i să înjure, câți nu mai m-au înjurat.

Eu cred că Biroul Politic, în mod hotărât trebuie să aprobe această orientare care este continuarea poziției noastre luată în discuțiile cu tovarășul Hrușciov. Să stăm de vorbă cu toți cei ce îi cunoaștem, alții vor veni ei singuri să ne aducă la cunoștință, noi să-i clarificăm, să fie devotați partidului nostru și nu unui organ oarecare care îi amenință că-i împușcă. Asta putem să facem și noi: noi îi vorbim frumos, calm, dar dacă te prindem, vai de tine. Știi tu să-ți îndeplinești îndatoririle față de acela, și noi ne îndeplinim îndatoririle față de partid, față de oricine săvârșește o ilegalitate.

Această treabă să se continue pe linie de partid. Tovarășii de la Interne pot să ne dea o mână de ajutor în măsura în care pot face acest lucru. Să nu se exercite presiuni, ci să se stea de vorbă cu ei omenește, pentru că și ei sunt puși într-o situație delicată. Omul să aibă încredere că dacă spune, nu o să i se întâmple nimic. Dacă după

ce am discutat cu el, a mai făcut ceva, asta îl privește. Nu trebuie să tragă consecințe absolut nimeni din asta pentru că considerăm că în anumite împrejurări, când toate forțele luptau împotriva reacțiunii, aceasta era necesar, bineînțeles nu în mijlocul partidului, cum se făcea în timpul lui Beria.

Oamenii în mod organizat să știe unde să se adreseze, în așa fel încât să nu rămână nimic care să le rămână ca o apăsare sufletească. Dacă ați făcut ceva în virtutea

faptului că ați fost recrutați, să spuneți ce anume vi s-a cerut, cu cine ați avut legătură, să cunoaștem și noi. Să nu le spunem mai mult decât ceea ce i-am spus și lui Hrușciov. Trebuie explicat pe larg ca oamenii să se simtă ușurați. Pintilie spunea că: vin timpuri grele pentru noi. El în mod banditesc, ca să spun așa, înțelegea aceste lucruri.

Tov. Nicolae Ceaușescu: Noi să atragem atenția asupra acestor lucruri și celor care-i trimitem la studii în U.R.S.S.

Tov. Petre Borilă: Poate că ar fi potrivit să discutăm și cu membrii Comitetului Central. Poate că nu trebuie făcută o ședință cu treaba asta, dar într-un anumit fel să fie informați.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Să fie informați.

Tov. Nicolae Ceaușescu: Și asupra lucrărilor sesiunii C.A.E.R. trebuie să-i informăm.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Cu toată hotărârea, trebuie să curmăm această stare de lucruri. ■

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

• **Dr. Nestor Vornicescu**, arhiepiscop al Craiovei și mitropolitul Craiovei, membru de onoare al Academiei Române - București și al Academiei de Științe - Chișinău – **SFÂNTUL IERARH PETRU MOVILĂ.**

Craiova, 1999, 328 pp.: o exhaustivă monografie hagiografică a celui ce a fost mitropolitul Kievului, al Galiției și a toată Ucraina, născut din familie voievodală românească și trecut în rândul sfinților de Biserica Ortodoxă Ucraineană (Magazin istoric, nr. 12/1996).

• **Colonel (r) Gheorghe Suman, colonel (r) Vasile Pricop – ISTORIA VÂNĂTORILOR DE MUNTE DIN ARMATA ROMÂNĂ.**

Editura Militară, București, 1998, 550 pp.: pagini din trecutul uneia dintre cele mai tenace și mai încercate arme; cu o galerie de personalități care au ilustrat-o.

• **CRONOGRAF.** Tradus din grecește de **Pătrașco Danovici** (ediție îngrijită și cuvânt înainte de **Gabriel Ștrempel**; studiu introductiv de **Paul Cenovodeanu**).

Editura Minerva, București, 1998, 276 pp., 29 000 lei: volumul I, din prima ediție critică a ultimei opere istorice de mari dimensiuni, tradusă în Moldova în urmă cu mai bine de 300 ani.

• **L'ARMÉE ROUMAINE DANS LA DEUXIÈME GUERRE MONDIALE (1941-1945).**

Editura Militară, București, 1999, 260 pp.: campaniile armatei române în cel de-al doilea

război mondial; coordonatorul lucrării col. dr. **Alesandru Duțu.**

• **FLORILE RAIULUI.**

*Album editat de Inspectoratul pentru Cultură al Municipiului București, 1998, 48 pp.: într-o aleasă ținută grafică, prezentarea colecției de cusături românești, **Maria și Romeo Ionescu**, restituirea unei comori păstrate cu sfințenie – după cum notează scriitorul Mircea Micu –, un act de cultură pe care l-am socotit necesar“.*

• **Ștefan Ciubotaru, Ionel Bejenaru – BOTOȘANII DE ALTĂDATĂ.**

Editura Axa, Botoșani, 1999, 294 pp.: un elegant album documentar ilustrat, cu istoria acestei urbe de la primele mărturisiri iconografice și până în 1941.

• **C. Rădulescu-Motru – CORESPONDENȚĂ** (ediție alcătuită, îngrijită, studiu introductiv, note și bibliografie generală de **Virgiliu Tătaru**).

Inspectoratul pentru Cultură Mehedinți, 378 pp.: amplă selecție structurată pe teme precum opinia publică europeană și chestiunea israelită în România, problema balcanică în fața Europei culte, universitatea și chestiunea națională ș.a.

• **VIATA RELIGIOASĂ DIN ROMÂNIA.**

Secretariatul de stat pentru Culte, Editura Paideia, București, 1999, 186 pp.: lucrare apărută cu ocazia vizitei ecumenice a Sanctității Sale, Papa Ioan-Paul al II-lea (7-9 mai 1996).

• La voi nu s-a ajuns la un punct de fierbere • Să nu se producă un scandal cu alimentele cu prilejul Festivalului Mondial al Tineretului • Mașini și utilaje importate pentru 231 milioane ruble și neutilizate • Cincinalul în patru ani și jumătate – o lozincă preluată mecanic de la tovarășii sovietici • 35% din venitul național alocat investițiilor – un procent absurd • Centrul cinematografic de la Buftea – prea mare • Politica economică a R.P.R. – greșită,

agramată, chiar periculoasă • Fără sprijinul nostru nu v-ați menține nici două săptămâni • Cunoașteți satul mai mult din goana mașinii • În România socialismul nu poate fi construit fără mămă-

ligă • Cum se mai simte Ana Pauker?

LICHIDAȚI CANALUL, LINIȘTIT, FĂRĂ ȚIPETE

MIRCEA CHIRIȚOIU

La 5 martie 1953 murea Iosif Vissarionovici Stalin. Conducerea U.R.S.S. era preluată de o echipă, avându-i în frunte pe Malenkov și Beria. A urmat o perioadă de relativă destindere, care a culminat cu revolta din Berlin, iunie 1953. Firavul proces de liberalizare a fost imediat curmat, Beria fiind considerat vinovat și executat (Magazin istoric, nr. 1/1995). În același timp, liderii din țările comuniste satelit au fost avertizați asupra riscurilor pe care și le asumau, supunând populația unui regim prea dur, ceea ce punea în primejdie însăși soarta socialismului.

În imagine: în 1950, tovarășa Ana Pauker apărea încă alături de tovarășul Stalin; în iulie 1953, Molotov întreba cum se mai simte.

Cheltuiți prea mult pentru înarmare

În vara anului 1953, conducerea partidului comunist din România a fost convocată la Moscova. Pe parcursul a două ședințe – 8 și 13 iulie –, la care au participat, din partea sovietică, Malenkov (președintele Consiliului de Miniștri), Molotov (ministrul de Externe), Hrușciiov (prim secretar al C.C. al P.C.U.S.) și Mikoian (ministrul Comerțului), ea a fost criticată pentru că a neglijat bunăstarea poporului. S-au făcut referiri directe la situația din Germania și la cea din Ungaria. Astfel, Malenkov afirma că în ciuda sfaturilor primite, tovarășii germani nu au putut evita conflictul deschis. „Voi puteți îndrepta lucrurile, la voi nu s-a ajuns la un punct de fierbere. Dar trebuie să vă grăbiți. Trebuie cointeresați țărani. Oamenii trebuie să trăiască bine“. Iar în Ungaria „tovarășii au făcut exces, au procedat prost. Au mers direct în fața poporului, fără a pregăti în prealabil partidul“.

La începutul primei ședințe, Gh. Gheorghiu-Dej a prezentat o informare despre situația economică din România, în special aprovizionarea populației, și despre starea de spirit a oamenilor. Și Malenkov și Molotov i-au reproșat că tabloul era înfățișat în culori înfloritoare, că lipsurile erau mușamalizate, că existau nemulțumiri, dovedite și de atacurile țărănilor asupra depozitelor de cereale. În general, conducerea sovietică era foarte bine informată despre situația reală din România. Malenkov a dat citire unui material în care se arăta că aprovizionarea pe cartele se făcea neregulat, o mare parte a populației nu dispunea de cartele. „Vrem să îndreptați repede lucrurile – a adăugat Molotov. Avem nevoie ca România să fie o bază trainică a frontului nostru. Luați

măsurile de îndreptare fără panică, fără zgomot, dar în așa fel să nu fiți un flanc nesigur al frontului nostru“. Conducerii partidului i s-a atras, de asemenea, atenția să aibă grijă să nu se producă „cu prilejul Festivalului un scandal cu alimentația“.

Analiza pe care o fac sovieticii situației din România este realistă. Dar nu și dezinteresată, cum vom vedea mai ales atunci când vom examina soluțiile propuse.

Conducătorii români sunt certați că au impus un ritm exagerat de dezvoltare a industriei grele, neglijând bunurile de consum, situația materială a populației în general. Politica de export era apreciată ca fiind cel puțin ciudată: cu toate recoltele slabe, se exportau cereale pentru a importa metale. De asemenea, se importau masiv utilaje, dar – se știa la Moscova – o parte însemnată a acestora erau nefolosite. Zăceau nemontate mașini și utilaje, aduse din U.R.S.S. și Cehoslovacia, în valoare de 231 milioane ruble. Molotov le reproșa și lozinca cincinalului în patru ani și jumătate, preluată mecanic după sovietici. Iar Malenkov îl completa: „Cheltuielile militare sunt exagerate, v-am împins noi la aceasta. Trebuie revizuite“. Idee reluată și în ședința din 13 iulie, când Mikoian remarcă faptul că procentul de 25% din cheltuielile de investiții repartizat pentru înarmare era prea mare. În general, procentul de 35% din venitul național alocat investițiilor era considerat absurd.

Sub aripa U.R.S.S.

Conducerea P.C.U.S. se arăta foarte nedumerită și de ideea comuniștilor români de a construi tractoare și autocamioane în țară. Din punctul de vedere al Moscovei ar fi fost mult mai util să importe piese detașate, care să fie asamblate în România, sau direct mașinile respective. Cât des-

pre planul de a construi un metrou, conducerea Kremlinului nici nu a vrut să audă. După cum și capacitatea Centrului cinematografic de la Buftea trebuia micșorată.

România urma să fie, prin excelență, o țară agricolă și producătoare de petrol. Asta fusese înainte de război, iar acum ajunseseră să aibă o producție agricolă mai mică decât în vremea regimului burghezo-moșieresc, iar la sate nu se găsea petrol de vânzare. „Politica economică a R.P.R. este greșită, agramată și chiar periculoasă” – trage concluzia Malenkov. „V-ați rupt de popor, apropiați-vă de popor”, sunt ei îndemnați. „Situția în agricultură și alimentație este catastrofală. Poporul se întreabă ce avantaje are de pe urma regimului de democrație populară, dacă e mai bine sau mai rău decât înainte”, subliniază Malenkov. Idee pe care o reia și în ședința din 13 iulie: „Să aveți

grijă de întregul popor muncitor, să fie abundentă de produse”.

Molotov le atrage și el atenția: „Voi vă simțiți siguri sub aripa Uniunii Sovietice. Poporul sovietic a vărsat o mare de sânge pentru eliberarea voastră. Dar ce veți face în cazul unui al treilea război mondial? Armata voastră este formată din țărani în cea mai mare parte. Dacă nu veți fi legați de popor, nici noi nu o să vă putem ajuta. Cine va respecta puterea voastră? Fără sprijinul nostru nu v-ați menține nici două săptămâni”.

Indiscutabil, analiza era, în bună măsură, conformă cu realitatea. Sovieticii erau perfect informați cu tot ceea ce se petrecea în România și nu doreau să se repete o revoltă deschisă, ca la Berlin. Trebuie doar să remarcăm faptul că soluțiile propuse – ca să nu spunem impuse – erau departe de a rezolva ceva.

Gheorghe Gheorghiu-Dej, la întoarcerea dintr-o vizită la Moscova

Reduceți lagărele

Grijă mare pentru agricultură. Dar grijă și mai mare că țaranul fură. Hrușciiov cere să nu se schimbe sistemul de calculare a cotelor datorate către stat. „Să se calculeze cota la suprafață. Altfel veți fi înșelați. Mulți țărani vor ascunde recolta reală și tocmai cei ce vă înșală vor ieși cu folos“. „Veți rămâne fără pâine – le atrage atenția și Malenkov. Trebuie să se facă presiune economică – nu administrativă – asupra țăranimii, altfel va presa satul asupra orașului și țăranul va cere astfel de prețuri că veți rămâne fără acumulări. Se simte că nu prea aveți cunoșcători ai satului, îl cunoașteți mai mult din goana mașinii“. Hrușciiov revine: „În ce privește familiile cu mulți copii – să nu fie eliberate global de cota de lapte“. Îi ceartă și Mikoian: „Voi manifestați liberalism, bazat pe necunoașterea satului, de parcă ați fi niște negustori bogați care n-aveți ce face cu avutul vostru“. Trebuie descurajați țăranii individuali pe toate căile, la fel darea pământului în arendă. Doar gospodăriile colective și cele de stat reprezintă viitorul în agricultură. Este adevărat, aceste concluzii aparțin ședinței din 13 iulie. În prima întâlnire, cea din 8 iulie, Hrușciiov spusese: „Sectorul individual din agricultură trebuie ajutat mai mult. În România socialismul nu poate fi construit fără mămăligă“. Dar este clar pentru oricine că nu de o posibilă liberalizare este vorba în această lecție ținută conducerii partidului comunist, ci de încercarea de a preveni repetarea situației din R.D.G. De aceea, considera Moscova, nu era cazul să se reducă impozitul pe salarii. „Și aici se manifestă liberalism – spune Molotov. Statul trebuie întreținut... Nu trebuie umblat după efecte de scurtă durată. Altfel, veți da faliment“.

Să acordăm ceva mai multă atenție uneia dintre cauzele importante – în viziunea conducerii sovietice – pentru care economia socialistă nu funcționa cum se cuvine în R.P.R.: folosirea nerațională a forței de muncă. În sovromuri lucrau 40 000 soldați, în vreme ce un mare număr de muncitori lucrau la Canal. Totalul investițiilor în agricultură era egal cu cel prevăzut pentru Canalul Dunăre-Marea Neagră. De ce îi trebuia României Canalul? „Nemții aveau nevoie de ieșire la mare pentru submarine, fără să fie obligați să treacă prin partea sovietică a Dunării – răspunde Hrușciiov. Canalul acesta nu ne unește, ci ne desparte. Este o idee rușinoasă“. O idee venită, în 1948, tot de la Moscova. Acum, Moscova nu mai vrea să audă de Canal. Iar proiectul de prelungire a lui până la București este o adevărată fantezie. Canalul trebuie urgent închis, fără zgomot, în liniște, fără prea multe explicații. În general, le recomandă Mikoian, „să reduceți lagărele“. Iar Hrușciiov îl completează: „Veți reduce efectivele Ministerului Securității Statului și Ministerului Afacerilor Interne. Se vor reduce și lagărele“.

Peste numai cinci zile, la 18 iulie, Comisia guvernamentală instituită pentru oprirea lucrărilor Canalului Dunăre-Marea Neagră hotără sistarea oricărei activități pe acest șantier. Efectivele de deținuți care nu mai erau necesare erau transferate la alte lucrări.

Cea de a doua ședință de la Moscova, din 13 iulie 1953, se încheia astfel:

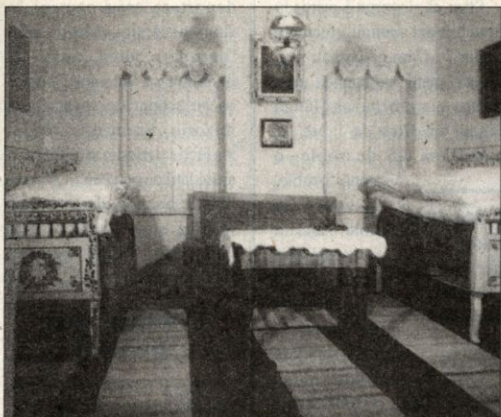
„Tov. Molotov întreabă care este situația Anei Pauker.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej răspunde că ancheta s-a terminat și cazul ei va fi supus Biroului Politic.

Tov. Molotov: O considerați cinstită?

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Greu de spus.

Tov. Moghioroș: Foarte greu de spus.“ ■

DEPORTAȚI ÎN DONBASS

DORIN DĂRĂBAN

Să urmărim în continuare noi secvențe din calvarul șvabilor sătmăreni deportați în Donbass.

„În acele zile mi-am dorit foarte mult să mor sau sfârșecată de dinamită, sau să cadă o piatră din tavanul minei pe mine. Așa eram de disperată din cauza foamei“.

Este cutremurătoarea mărturie a unei deportate. Una dintre zecile de mii. În lagăr, foamea devenea un laitmotiv tragic al vieții cotidiene. O obsesie sfâșietoare. Încă de la sosire, deportații simțeau lipsa hranei; primeau doar la limita de subzistență. Este adevărat, mărturiile vorbesc și despre situația disperată a populației sovietice, lovită și ea de cruntul flagel al foamei.

Până în 1947 a funcționat sistemul de cartelare a pâinii și a altor alimente. După această dată, acestea puteau fi cumpărate la liber. În lagăr, totul era mai puțin, și deportații încercau să-și completeze cele necesare cumpărând din afară. Au recurs la diverse procedee: furtul, culegerea resturilor de legume de pe câmp, efectuarea de munci la localnici contra hrană sau chiar cerșitul. Rețatările deportaților privind procurarea hranei sunt, credem, mai semnificative decât orice prezentare a noastră. Iată câteva exemple: „Mâncam pe cartele la cantina lagărului. Tot timpul ni se dădea ciorbă de varză acră și pâine neagră. Întotdeauna mâncarea era slabă și rea. Încercam s-o completăm cu morcovi, sfeclă de zahăr sau alte verdețuri

În imagini: interiorul unei locuințe din Muzeul șvabesc Petrești (sus) și o imagine dintr-un lagăr de muncă din U.R.S.S.

găsite pe câmp. Dacă n-aș fi lucrat la colhoz cred c-aș fi murit de foame". „Lipsa de mâncare și munca grea ne-au făcut să fim așa de slăbiți încât abia ne puteam ține pe picioare. Furam lemne ca să putem fierbe

puținele legume găsite pe câmp".

În lagărul Kistekova, „se practica următoarea schemă: 3 luni arpacaș, 3 luni ciorbă de

varză acră, 3 luni coleașă și 3 luni fasole. Apoi iar o luau de la capăt". „Ne era tot timpul foame, la cantina lagărului primeam ceai fără zahăr sau arpacaș, varză și gogonele... Am mâncat de la sfeclă fiartă până la lobodă crudă, tot ce se putea mânca dintre plante. Am reușit să cumpărăm de la ruși turte umplute cu sfeclă... În mină lucram cu cai care trăgeau vagonetii pe șine. De foame am mâncat ovăzul cailor, care mai târziu au murit de foame. Apoi am mâncat și carnea cailor morți...". „În cinci ani, după câte știu, au murit în lagăr din diverse cauze aproape 100 de oameni. Alături de noi erau și prizonierii de război germani și japonezi. Împreună cu ei am mâncat, din cauza foamei, chiar frunze verzi și multe pisici și câini. Pe-o rază de câțiva kilometri nu mai rămăsese nici un asemenea animal domestic...".

„De foame am mâncat ovăzul cailor, care mai târziu au murit de foame. Apoi am mâncat și carnea cailor morți...“.

Știm că deportații primeau în schimbul muncii efectuate „salarii". Cam ce puteau face cu acei bani, ne spunea unul dintre ei: „În bazar [lângă lagăr] un litru de lapte de capră era 25 de ruble, o ceapă 5 ruble, o vodcă 5 ruble, salariul pe care-l primeam era de 15 ruble pe săptămână... Într-o zi mi-am vândut haina pe 300 de ruble

ca să îmi iau de mâncare, dar acum sufeream de frig...“.

La fel de chinuitoare au fost suferințele provocate de boli. „La Krivoirog nu era nici un fel de asistență medicală, numai dacă aveai febră mare primeai o zi sau două de repaos în lagăr, după aceea veneai înapoi la mînă". „Când a început, în iarna lui 1945, epidemia de tifos eram total descoperiți și au murit 1 000 de persoane". „În vara anului 1946 în lagărul vecin a izbucnit o epidemie de tifos și au murit 300 de polonezi din Danzig...“.

Moartea devenise o prezență cotidiană, cauzată de boli și mizerie, dar și de accidente la locul de muncă. Cele mai multe decese s-au produs se pare în rândul celor care au fost trimiși să lucreze la fabrica de mercur; din cauza intoxicațiilor, din 900 deportați, cei mai mulți veniți din comuna Urziceni (Satu Mare), 600 au pierit. Majoritatea celor morți în lagărele de

deportare erau oameni în floarea vârstei. Morții erau îngropați lângă lagăr. „Îi invidiam pe cei morți pentru că au scăpat de suferință și mizerie. Eram duși la dezinfecție periodic și civilii ruși și soldații ne ocoleau". „Din cei 350 de bolnavi din luna mai, în luna iunie muriseră deja 330... Morții erau îngropați fără sicriu și cruce...“.

Evadare spre nicăieri

În acest infern oamenii n-au încetat niciodată să sper. Unii dintre ei au încercat să evadeze, cu toate că posibilitățile de reușită erau extrem de mici și majoritatea acestor curajoși au fost prinși. De exemplu, Ioan Herman din Terebești a fugit din lagărul Konstantinovka, împreună cu Toma Francisc. „Ziua stăteam ascunși prin șanțuri sau prin tufișuri și numai noaptea ne deplasam. Tremuram de frica NKVD, care ne luase urma. După o săptămână ne-au prins și ne-au dus înapoi în lagăr, unde ne-au băgat în carceră. După ce am scăpat de carceră, am fost trimiși din nou la muncă. De aici am fugit din nou... Când am ajuns la Nipru, m-am aruncat îmbrăcat în apă ca să ajung la celălalt mal. M-au văzut niște ruși și m-au spus la miliție, care m-a arestat pe celălalt mal. Am fost dus la batalionul disciplinar, unde am lucrat sub pază strictă la o fabrică de sticlă...“.

„De la Kistekova toate încercările de evadare au fost

descoperite până la urmă și cei prinși au fost mutați în lagărele disciplinare". „Cei care au reușit să fugă din lagăr nu au putut ajunge prea departe, fiind prinși de soldați. Erau aduși în lagăr și seara, după ce veneam de la mină, eram strânși în careul lagărului, unde întâi făceau apelul și apoi îi aduceau pe evadații prinși. Aceștia erau bătuți crunt de soldați ca să dea exemplu și celorlalți deportați care ar avea asemenea gânduri ascunse. Apoi erau duși într-un lagăr disciplinar..."

Să mai cităm o mărturie: „Prin mai 1945, înaintea începerii lucrului în mină, am reușit să mă furișez din coloană și să evad. Am fost mai mulți, nu-mi aduc acum bine aminte câți am fost. Numai noaptea ne furișam ca să nu ne vadă cineva să ne spună la miliție. Ziua dormeam pe fânul luat din niște căpițe întâlnite în calea noastră... La Harkov ne-a prins miliția, care ne luase urma după culcșurile de fân unde dormeam în timpul zilei. După bătaia de rigoare ne-au dus într-un lagăr disciplinar, unde am lucrat din greu la o fabrică de armament până la eliberare".

Credința în Dumnezeu...

O lumină în sufletul oamenilor era adusă de sărbătorile creștine, deși acestea nu erau recunoscute de autoritățile lagărelor. Uneori deportații puteau pleca în oraș

cu bilet de voie. Acest fapt a fost posibil numai după 1947, când începuse un fel de liberalizare a condițiilor dure din lagăre. „Căutând mâncare în oraș – declara unul dintre deportați – m-am hotărât să intru în biserica ortodoxă de aici. M-am rugat lui Dumnezeu și parcă suferințele care le înduram mi-au fost alinate. De câte ori puteam, duminica, mă duceam să mă rog alături de alți deportați și de civilii ruși".

„În cazul în care nu puteam merge la biserică, sărbătorile creștine le împărtășeam în interiorul propriei comunități de deportați într-o clandestinitate asemănătoare cu începutul creștinismului. În lagărul de la Konstantinovka rușilor nu le plăcea ca să ne rugăm când era duminică sau sărbătoare creștinească. Așa că ne rugam cum puteam ca să nu ne vadă cei care ne supravegheau în lagăr".

„De ziua Paștelui am fost puși ca o umilire să curățăm toaletele din lagăr..."

Nenumăratele cazuri de copii născuți în lagăr erau o expresie a vieții care reușea să înlocuiască și-n împrejurări dintre cele mai vitrege. Babegy Vasile din Cămin (n. 1948), Maria Ritli din același sat (n. 1945), Maria Erdei din Sanislău (n. 1945) sunt numai câteva exemple de copii născuți în lagărele din Donbas.

Nașterea lor a fost înregistrată foarte târziu în România. Au fost și cazuri în care deportații au avut copii cu cetățeni sovietici și aceștia au rămas acolo, căpătând cetățenia sovietică.

Încă de la început, cu toate că atitudinea autorităților sovietice venea de pe poziții de *adversitate*, cei deportați au găsit uneori înțelegere chiar în rândul militarilor sovietici. „Rușii s-au purtat destul de bine cu noi, au fost bătuți doar cei care evadaseră și fuseseră prinși sau cei care furaseră mâncare". „Se simțea o ade-vărată teroare – mărturisea un alt deportat – și poporul îl ura pe Stalin. Lumea era împărțită în condamnați și paznicii lor. Am văzut că rușii nu erau

asa cum îi prezentase propaganda noastră. S-au purtat destul de bine cu noi, nu ne considerau vinovați pentru ce au suferit

„De ziua Paștelui am fost puși ca o umilire să curățăm toaletele din lagăr..."

în război... Cu timpul, am început să ne obișnuim, cu populația rusă schimbam banii pe produse, cumpăram lapte bătut, plăcinte de făină de porumb, vodcă. Ne-am făcut rost de un acordeon vechi cu care cântam cântece într-un colț de cantină, deși eram obosiți..."

Mărturiile despre o dramă umană, aproape aceeași de o parte și de alta a gardului de sârmă ghimpată, într-o țară care devenise în acei ani aproape toată un lagăr. ■

REGELE ÎN VIZITĂ LA PREȘEDINTE

Martie 1938, Anschluss-ul. Austria este anexată Reichului, condus de Adolf Hitler. Septembrie 1938. Germania încorporează și regiunea sudetă, din cadrul Cehoslovaciei. 2 noiembrie 1938. Primul dictat de la Viena: Ungaria primește 12 000 km din teritoriul Cehoslovaciei. 15 martie 1939. Germania ocupă Cehia. 21 martie. Ultimatum adresat Poloniei, de la care Germania cere un coridor către Gdansk (Danzig).

În acest context internațional, se produce un eveniment fără precedent. Familia regală britanică vizitează Statele Unite ale Americii, pentru prima oară de la proclamarea independenței în 1776. Semnificația vizitei era foarte bine surprinsă de ziarul *New York Times*: „Tronul britanic continuă să existe, pentru că poporul britanic îl consideră o modalitate de salvare a statului de regimul tiraniei. Suveranii britanici și poporul împart un destin comun. Libertățile Angliei nu pot fi distruse fără a le pune în pericol pe ale noastre”.

Marea Britanie își îndreptă privirea către fosta colonie și făcea primul pas spre o alianță ce avea să se dovedească trainică, până la sfârșitul războiului și după aceea, chiar dacă cei doi membri nu mai erau, evident, de talie egală. Astfel, la 9 iunie 1939, cortegiul de 35 automobile, care însoțea pe regele George VI și regina

Elisabeta, escortat de polițiști călări și de motocicliști, survolat de 10 avioane militare, se îndreaptă către Casa Albă. Cordialul salut de primire al președintelui Roosevelt a fost acompaniat de aclamațiile sutelor de mii de entuziaști americani. Ziua s-a încheiat cu un dineu la Casa Albă. Iată declarația președintelui american: „Sunt convins că cea mai semnificativă contribuție adusă de țările noastre civilizației și cauzei binelui popoarelor este exemplul pe care noi îl dăm prin modul în care coordonăm relațiile dintre cele două țări. Fiecare dintre națiunile noastre nu se răzvrătește una împotriva alteia și nici una dintre țările noastre nu întreprinde o cursă a înarmărilor”. Și președintele încheia astfel: „Fie ca înțelegerea dintre cele două țări să se mențină și ca amicitia noastră să prospere”.

Mulțumind pentru magnifica primire, George VI a răspuns: „Sper și sunt sigur că anii următori vor însemna pentru S.U.A. progres și prosperitate. Doresc ca aceste două mari națiuni să continue să meargă împreună pe calea prieteniei într-o lume a păcii”.

Familia regală s-a îndreptat apoi spre Capitolul, unde își au sediul cele două camere reprezentative. Un episod emoționant al zilei a fost deplasarea la casa natală a lui George Washington, de la Mount Vernon. S-a ajuns

acolo cu iachtul prezidențial. Cu această ocazie, regele a depus o coroană de iriși.

Pe 10 iunie, la New York, 4 milioane de americani i-au ovaționat pe suveranii britanici. S.U.A. nu mai înregistraseră un astfel de entuziasm din primul război mondial, de la triumful corpului expediționar american revenit din Franța.

Intrarea în incinta Expoziției Mondiale a cunoscut aceleași manifestări de bucurie. În pavilionul federal al S.U.A. s-a servit prânzul în veselă de aur, iar comisarul american Whalen a oferit regelui și reginei un glob de cristal, simbol al lumii de mâine.

A urmat vizitarea celei mai vechi universități din New York, Columbia. Pe drumul de întoarcere, familia regală a fost întâmpinată la reședința estivală Hyde Park de mama președintelui Roosevelt, împreună cu fiii și nepoții săi.

Duminică 11 iunie, în ultima zi a voiajului, suita regală a mers la biserica Saint-James, al cărei enoriaș fidel era președintele. După un picnic american, prima doamnă a Americii și președintele Roosevelt și-au condus seara mușafirii la gara din Hyde Park. Suveranii britanici s-au urcat în trenul spre Canada, de unde urma să se îmbarce pe „Empress of Britain”, pentru Anglia. ■

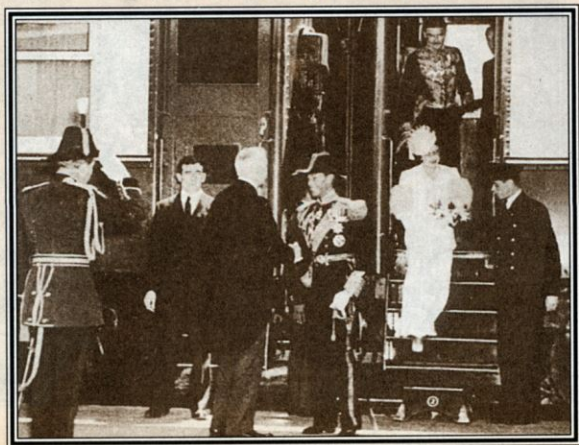
Cristina OLTEANU

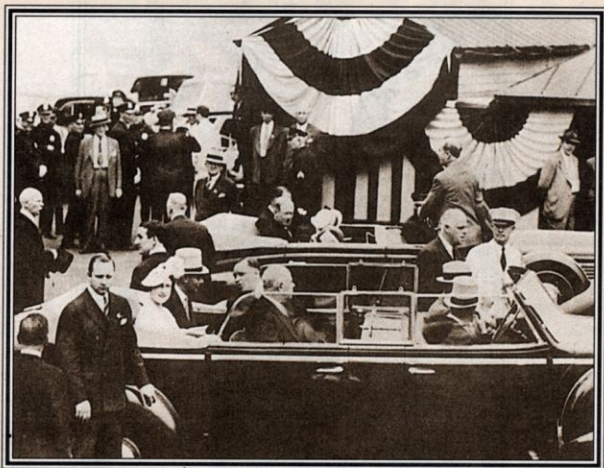

Președintele Roosevelt și regina Elisabeth

Album istoric

*Secretarul de stat Cordell Hull întâmpină pe suveranii britanici
pe peronul lui Union Station, la sosirea la Washington*

Regele și regina, însoțiți de primarul New-Yorkului...

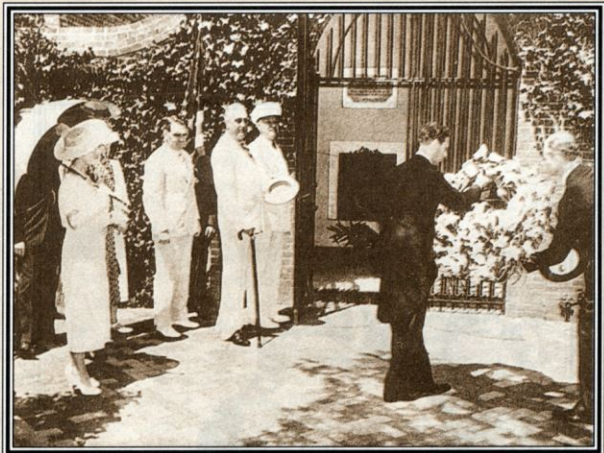
... și mulțimea entuziastă venită să îi salute

Regina Marii Britanii și Prima Doamnă a Statelor Unite

Regele George VI depune o coroană la mormântul lui George Washington

*Coloana oficială trece prin fața Capitoliului,
sediul Congresului, în drum spre Casa Albă*

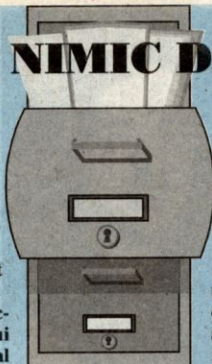
Tradiționala vizită la cascada Niagara

NU AVEM NIMIC DE ASCUNS

Pe 4 mai 1999 Sala „Gafencu” a Ministerului Afacerilor Externe a găzduit lansarea volumului *Relațiile româno-sovietice. Documente. Vol. I: 1917-1934*, editat de arhivele rusești, în colaborare cu cele române, aparținând ministerelor de resort din cele două țări.

Piotr Ivanovici Pronicev, director-adjunct al Departamentului istorico-documentar al M.A.E. al Federației Ruse, a relatat pe larg procesul de elaborare a volumului și conținutul lui, motiv pentru care revista *Magazin istoric* – prezentă la festivitate – l-a provocat la mai multe destăinuiri. Cu atât mai mult cu cât în ultimii ani arhivele

Federației Ruse ne-au obișnuit cu revelații cutremurătoare, dovedindu-se a fi un fidel depozitar de istorie adevărată, bine conservată și – vreme îndelungată – bine ferecată. Am încercat, pentru început, să aflăm noutăți despre Fondul Stalin, ce urmează a fi pus la dispoziția cercetătorilor, despre noi documente ale perioadei represiunilor, despre regimul arhivelor rusești în momentul de față – ce e vechi și ce e

nou –, dar a trebuit să cantonăm discuția exclusiv pe terenul interlocutorului, arhivele M.A.E., pe care le cunoaște cel mai bine, după cum ne-a asigurat și după cum veți constata.

– Așadar, Departamentul dv., istorico-documentar, cu ce se ocupă concret în cadrul M.A.E. rus?

– Lucrez de peste 20 de ani în Arhiva de politică externă a ministerului. Așa a fost să fie activitatea mea diplomatică. Dar este o muncă extrem de interesantă. De aceea v-am spus că aș vrea să vorbesc numai despre ce știu mai bine. Tezaurizăm documente începând din anii 1720, adică din timpul lui Petru I. Arhivele noastre cuprind, de fapt, două mari subdiviziuni: documente de politică externă a Imperiului rus (1720-1917), unde intră arhive și dintr-o perioadă mai timpurie, textele unor tratate, acorduri ale statului rus

dinaintea lui Petru cel Mare, din secolul XVI, și arhiva propriu-zisă de politică externă a Federației Ruse, adică din anii 1920 până în zilele noastre.

În total, circa 2 milioane de unități, din care 600 000 sau, altfel exprimat, 8 km de rafturi de arhivă, aparțin politicii externe a Imperiului rus, și 1 400 000 politicii externe a Federației Ruse. Să vă mai spun că aceste două milioane de unități nu reprezintă decât aproximativ 1 la sută din întregul fond de arhive al Federației Ruse și astfel vă puteți imagina cam ce dimensiuni are fondul arhivistic al Rusiei.

În ce privește primul compartiment, arhiva de politică externă a Imperiului rus, evident că suntem permanent

preocupați să o completăm. Avem peste 30 000 intrări pe an. Deci anual i-am adăugat – și voi continua să o facem – noi și noi documente aflate în alte fonduri. Informația retrospectiv-istorică pe o problemă sau alta de politică externă îi ajută direct pe diplomați în activitatea lor de zi cu zi. Orice problemă internațională își are istoria ei, pe care, dacă nu o cunoști, nu te poți raporta corect la ea și nu poți elabora o soluție corectă. Asta e sarcina principală a Departamentului istorico-documentar al M.A.E.: să dezvăluie, să sintetizeze/sistematizeze și să facă analiza informației pe istoria problemei respective. După dezintegrarea U.R.S.S., în munca operativă a M.A.E. a crescut impor-

tanța acestui compartiment. Aici se păstrează multe documente despre intrarea în componența Imperiului rus a unor teritorii care sunt acum țări independente, au devenit subiecte de relații internaționale.

– Dar de cei din afară cum vă lăsați „citiți”? Ce face un cercetător dacă are nevoie de un tratat din 1800, să spunem?

– Cu asta mă ocup eu nemijlocit. Cu exploatarea arhivelor, folosirea lor, în speță, în formă publicată. Din 1917 până acum s-au tipărit peste 100 titluri, de fapt mari culegeri. *Documente de politică externă a Rusiei (sec. XIX-începutul sec. XX)* este o serie începută în 1956 și care a ajuns la volumul 17, respectiv anii 1802-1831. (Să amintim că 1802 este anul de naștere al M.A.E.). Ele prezintă interes nu numai pentru Rusia, ci pentru toate țările cu care ea a avut contacte diplomatice de-a lungul acestor ani. Menționez că publicăm documentele în original (cu traducere în limba rusă), or limba originalelor este franceza, limba diplomației vremii, pe care o foloseau toți diplomații ruși de atunci.

Altă serie este *Documente de politică externă a U.R.S.S.*, foarte cunoscută, din care am scos până acum 23 de volume, ultimul oprindu-se la 22 iunie 1941. Aceste volume sunt indispensabile oricărui cerce-

Arhiva de politică externă a M.A.E. rus conține multe documente din vremea lui Petru I

tător pe problemă, fie el rus sau străin. Elaborăm în prezent volumul 24. Ca o particularitate a seriei, ea cuprinde documente declassificate, strânge tot ce a constituit revelație arhivistică în acești ani din urmă.

În fine, publicăm o serie – a treia – de documente de politică externă actuală a Federației Ruse, din care ultimul volum apărut cuprinde anii 1990-1992. La ceilalți ani se lucrează în prezent.

– În presa noastră, dar chiar și în cea rusească au apărut voci alarmate cum că arhivele se închid din nou sau chiar s-au închis. Nu mă refer la cele de politică externă.

– În multe țări legea prevede o perioadă de minimum 30 de ani de păstrare. La noi de ce ar fi

altfel? Ultimele documente declassificate privesc anul 1968, cum este și normal. Procesul de înstrăinare a arhivelor Rusiei a atins vârful în anul 1991. Atunci a avut un caracter stihiiic, haotic. M.A.E. nu și-a tratat astfel documentele de arhivă, slavă Domnului. Dacă pe un document scrie „Fără drept de publicare”, el așa trebuie receptat. La noi în presă a apărut un document integral, cu sigla aceasta cu tot. Cazul a făcut mare scandal, n-are rost să dau nume, și persoanei respective i s-a interzis să mai intre în arhive. Cu atât mai dur trebuie să fie tratamentul față de asemenea oameni când este vorba despre arhiva de politică externă a unui stat, unde intră în discuție interesele acelui stat.

– Toate instituțiile Federației au obligația să își depună arhivele la Fondul de arhive al Federației Ruse?

– Da, toate. Numai câteva, Ministerul de Interne, al Apărării și alte câteva sunt depozitate. Pentru maximă operativitate. Dar să știți că nu avem nimic de ascuns. Publicăm totul așa cum a fost. Pentru a se putea trage învățăminte în prezent. Nu e nici un pericol ca arhivele să se epuizeze. Niciodată nu se vor publica în totalitate. Totdeauna va rămâne ceva necunoscut, nespus.

**A consemnat
Florentina DOLGHIN**

ISTORICI ÎN FAȚA ARHIVELOR

Conducerea politică nu se poate exercita castăzi fără arhive. Astfel ne-a introdus în tema dezbaterii Documentarea istorică în slujba politicului. Legislația germană și română a arhivelor, directorul Arhivelor Naționale ale României, domnul Costin Feneșan.

Discuția s-a deplasat destul de repede dinspre partea teoretică – reglementările legale în privința păstrării și a dreptului de utilizare a documentelor de arhivă, cu trăsăturile comune, dar mai ales cu diferențele specifice celor două țări, România și Germania – către aspectele practice și mai ales către problemele pe care le întâmpină istoricul dornic să se documenteze.

Desigur, multe controverse a provocat anexa 6 a noii Legi a arhivelor, care prevede termene exagerate de interzicere a accesului la unele categorii de documente. Astfel, documentele medicale pot fi studiate după

100 ani; cele ale registrului de stare civilă, după 100 ani; dosarele personale după 75 de ani; cele care privesc viața privată a unei persoane după 40 ani de la moartea ei; documentele referitoare la siguranța națională după 100 ani; cele despre afaceri criminale după 90 ani, iar cele privind politica externă după 50 ani. Pe bună dreptate, istoricul și deputatul Șerban Rădulescu-Zoner s-a întrebat cum se va putea scrie o istorie obiectivă și documentată a ultimilor 50 ani, nu de către generația istoricilor ajuși la maturitate, dar chiar și de copiii acestora. Pentru că este clar că dacă aceste termene vor fi adoptate, în anul 2000 se vor putea studia documentele de politică externă emise în anul 1950 și cele ale serviciilor secrete din anul... 1900, când nici nu existau. Iar directorul arhivei Serviciului Român de Informații, domnul maior Florin Pintilie, a subliniat că noile termene intră în contradicție cu Legea de organizare a S.R.I., care prevede un termen de păstrare a documentelor de numai 40 ani.

Dar ce înseamnă documente care privesc siguranța națională? Cine stabilește care sunt acestea? Părerile au fost împărțite. Domnul maior Pintilie crede că instituțiile emitente sunt cele chemate să facă acest lucru. Conf. univ. dr. Cristian Troncotă de la Institutul Național de Informații, și colegul Marian Ștefan consideră că sarcina ar trebui să revină unei comisii care să reunească specialiști ai instituțiilor emitente și istorici. Cititorii revistei

Magazin istoric (nr. 11/1997) știu deja că în Statele Unite ale Americii istoricii au fost cei care au examinat și propus spre deklasificare documentele anchetei pe marginea asasinării președintelui J.F. Kennedy aflate în arhivele CIA și FBI. Evident, au întâmpinat destule greutăți și a trebuit ca președintele american să intervină personal pentru a debloca în mai multe rânduri procesul. Sigur este faptul că siguranța națională a Statelor Unite nu a avut de suferit.

Președintele Arhivelor federale din Germania, F. Kahlenberg, a punctat diferențele față de situația de la noi. Toate instituțiile predau – teoretic – documentele lor Arhivelor federale. Doar Parlamentul are dreptul să hotărască dacă procedează astfel sau păstrează documentele pe care le elaborează. În practică, Ministerul de Externe tergiversează

foarte mult predarea arhivei, pe motiv că are nevoie de documente în activitatea sa curentă. Doar o treime din documentele de până în 1945 au ajuns la depozitarul stabilit prin lege. Iar în privința serviciilor secrete germane, ele au dreptul să păstreze toate documentele pe care le consideră necesare pentru buna lor activitate. Și – i-a asigurat pe cei prezenți domnul director Kahlenberg – între domnia sa și conducătorii respectivelor instituții domnește încrederea totală că fiecare își îndeplinește atribuțiile sale. În plus, a ținut să precizeze directorul Arhivelor federale el și personalul pe care îl conduce sunt plătiți și ca să nu aibă de suferit oamenii cinstiți. Este convins că pericolul nu vine dinspre cercetătorii care ar avea acces la un document secret. Cu tot respectul și toată prețuirea pentru jurnaliști, ei sunt cei care reușesc să afle, înaintea unui politician, că are un copil din flori.

Și totuși, cum putem scrie istoria ultimilor 50 ani, în lipsa unor documente fundamentale? Poate că răspunsul se află și în regretul exprimat de oaspetele din Germania că la atât de interesanta dezbateri de la Institutul Goethe a fost prezent doar un singur membru al Parlamentului României. Există desigur multe dificultăți și ele au fost subliniate de cei prezenți. Dar să nu uităm că la expirarea termenelor prevăzute pentru păstrarea documentelor, ele nu vor mai interesa decât un minuscul grup de cercetători. Sau poate că acesta este răspunsul? ■

Dorin MATEI

*Suntem plătiți și pentru a proteja
intimitatea oamenilor*

Avanpremieră editorială

IOAN HUDIȚĂ: PĂGINI DE JURNAL

● Bande de legionari și de borfași devastează șiucid ● Să sperăm că Antonescu va învinge ● Lupu vorbește cu generalul Antonescu și-l felicită ● Mihai Antonescu e de părere că „nemții au fost f. corecți cu Antonescu“

În sfârșit, ultimele extrase din cel de-al treilea volum al Jurnalului politic al profesorului Ioan Hudiță aflat în pregătire la Institutul European din Iași se referă la momentele dramatice din zilele rebeliunii legionare din 21-24 ianuarie 1941. Am avut în vedere nu atât desfășurarea generală a evenimentelor, cunoscută îndeobște cititorilor, ci mai ales înregistrarea unor impresii personale, a unor reacții ale diferitelor personalități și fapte mai puțin cunoscute. Sunt, desigur, notații „la cald“, cu atât mai prețioase pentru analiștii chemați să definească mai exact tabloul general al tragicilor evenimente din acele zile.

Academician Dan BERINDEI

1941

Miercuri 22 ianuarie. Rebe-liunea este în toiul ei. Cu mașina lui C. Mihăiescu mă duc acasă să văd cum au petrecut noaptea ai mei. Am găsit totul bine. Cartierul e liniștit. Frații mei dorm mereu la mine. Din bulevardul Dacia și până la mine acasă am întâlnit f. puțină lume pe străzi. N-am zărit nici un sergent de stradă sau polițist. Prăvăliile din Mihai Bravu, din regiunea Obor, arată jalnic... Pe la 9 am plecat de acasă, întorcându-mă pe alt drum în bulevardul Dacia, unde voi rămâne în noaptea aceasta. Mă opresc la 9.30 la C. Mihăiescu, iar pe la

10, la Clubul [național-tărănist] din Clemenceau.

Primele informații despre rebeliune le capăt de la C. Mihăiescu. După agitația care domnește la hotel Ambasador printre ofiterii din Misiunea germană, Mihăiescu se teme ca armata germană din Capitală și împrejurimi să nu intervină în sprijinul legionarilor, în cursul zilei de azi. În oraș, în cartierele evreiești din Călărași, Dudești și Lipsani, bande de legionari și borfași au devastat cea mai mare parte din prăvălii și au ucis un mare număr de evrei... Bungețeanu i-a spus acum o oră că între Antonescu și Sima au început tratative pentru a se ajunge la o înțelegere, dar că

„e f. slabă nădejde să reușească“. Mihăiescu are informații serioase din tabăra legionară că Sima și prietenii săi din conducere sunt f. neliniștiți de faptul că armata execută ordinele lui Antonescu, iar trupele germane ezită să intervină în sprijinul lor. „De fapt, continuă el, Sima nu mai controlează pe conducătorii rebeli ai mișcării, care sunt ferm hotărâți să ducă lupta până la despărțirea completă de Antonescu. La ora aceasta, 9.30 dimineață, nu se știe încă nimic precis de ceea ce se va întâmpla în provincie“.

La clubul din Clemenceau găsesc totul în ordine. Tinerii care au făcut de gardă noaptea

trecută au păstrat tot timpul legătura cu familiile lor din oraș. Toate informațiile date de Mihăiescu asupra anarhiei și dezordinilor din cartierle eyreiești le cunoșc și ei. Toți sunt convingeți că armata e cu Antonescu și că rebeliunea legionară va fi înăbușită în sânge. Toate aceste informații fac impresie f. bună asupra lui Lupu, la care ajung pe la 11. Tocmai în acest moment, când am intrat pe ușă, dinspre Președinția Consiliului se auzeau împușcături și explozii de obuze, ca pe front, în timpul războiului. Costache Lupu e convins că „lupta a intrat în faza decisivă și că în câteva ore ea se va termina”. Lupu se ferește să mai facă vreun comentariu. Se bucură de moralul ridicat al gărzii noastre de tineret de la club și recunoaște sincer că s-a făcut „o mare greșeală din partea noastră de a nu ne fi opus cu forță” în ziua de 6 septembrie anul trecut, la instaurarea lui Antonescu la conducerea statului. „Toți, zice Lupu, care nu l-am susținut atunci pe Maniu pentru a ieși în stradă avem o parte de răspundere în evenimentele tragice de azi”.

L-am felicitat pentru sinceritatea cu care recunoaște acest adevăr, pentru că eu, de mult, susțin acest lucru.

La ora unu, întâlnire cu Ghiță Pop, la clubul din Clemencau. Nici el nu doarme acasă la el, de trei zile. Ne comunicăm informațiile care le

inte, Antonescu nu va mai avea nici curajul și nici autoritatea necesară de a lupta cu noi; tot răul spre bine”.

Ghiță Pop se arată încântat de concluziile mele.

Iau dejunul acasă. Citesc presa care apare f. neregulat, în ultimele zile. Unele ziare, ca

Chiar învingător, Antonescu și-a pierdut o mare parte din prestigiul său.

avem fiecare. „Să sperăm că Antonescu va învinge și vom scăpa de aceste necazuri, i-am răspuns eu. În orice caz, chiar învingător, Antonescu și-a pierdut o mare parte din prestigiul său, atât în fața lui Hitler, cât mai ales în fața țării, din moment ce a fost silit să tragă cu tunul în proprii săi colaboratori, pe care i-a ales singur”. „Poate e un bine și pentru noi din toată această tragedie, am continuat eu, pentru că minoritatea, care încearcă să joace cartea germană n-a dezarmat, pătându-se cu sânge și acoperindu-se de dezonoare și de disprețul națiunii. De azi înă-

Universul și altele, n-au apărut deloc. Nici chiar cele legionare n-au apărut regulat și n formatul obișnuit, afară de Cuvântul, care publică pe pagina întâi cu litere de o șchioapă ordinul lui Sima către legionari...”

Seara comentăm cu Lupu articolul lui P.P. Panaiteanu, care mă surprinde și pe mine, prin violența cu care atacă pe Antonescu și prin totala lui lipsă de bună credință. „Este o rușine, zice Lupu, că un profesor universitar și încă și rector, poate semna un astfel de articol”. El a apărut tot în pagina întâi a ziarului Cuvântul de azi, după ordinul lui Sima.

...Pe la 5 am plecat la Lupu în [bulevardul] Dacia, unde rămân și noaptea aceasta. Citim, cu Lupu, comunicatul Președinției de Consiliu referitor la înlocuirea lui Petrovicescu cu generalul D-tru Popescu. În locul generalului D. Popescu a fost numit comandant militar al Capitalei generalul Sănătescu...

Joi 23 ianuarie. Dezordinele și anarhia au durat toată noaptea. După o scurtă vizită acasă, între 7.30 și 8 dimineața, am trecut pe la biroul lui C. Mi-

Primirea trupelor Misiunii militare germane în România în octombrie 1940

hăiescu, de lângă hotelul Ambasador, pe la 9. Fiind în centrul Capitalei și având bune relații cu legionarii și cu diferiți ofițeri din Misiunea germană, cazați în hotelul său, Mihăiescu este cel mai bun informator al nostru în aceste zile grele prin care trece țara. Aflu de la el că

rele mele felicitări pentru victoria repurtată asupra rebelilor". L-am rugat apoi să ne dea legătura, dacă se poate, cu generalul Antonescu, pentru a vorbi Lupu cu dânsul. Am obținut-o imediat. Lupu l-a felicitat, vădit emoționat. „Vă felicit, d-le general, din tot

mi-a telefonat Costică Mihăiescu că ieri, la ora două, toți legionarii din localul Prefecturii de Poliție s-au predat, fiind încolonați și transportați pe jos în închisoarea de la Malmaison, între cordoane de soldați și-n huiduielile teribile ale mulțimii.

În cursul după-amiezii de ieri, Lupu a ținut ședință la clubul din Clemenceau cu șefii de culoare și cu președinții și secretarii celor peste 80 de secții din organizația Capitalei, între 4 și 6. S-a făcut un prim bilanț al crimelor și devastărilor din oraș, în cele trei zile de rebeliune. A rămas ca șefii de culoare să prezinte, cât mai repede posibil, câte un raport detaliat despre toate aceste lucruri...

Lupu ne-a pus în curent cu toate aceste informații. Maniu spune că în Transilvania, după câte știe el, dezordinea au fost mai puțin grave ca în Vechiul Regat. El ne roagă, pe mine și pe Ghiță Pop, să pregătim textul unei circuliări către organizațiile noastre județene pentru a le pune în curent cu situația și pentru a le cere câte un raport detaliat despre ce s-a întâmplat în timpul rebeliunii

Lupu regretă că nu i s-au opus lui Antonescu în septembrie 1940 și îl felicită pe general.

ieri după masă, după instalarea generalului C. Sănătescu, armata a primit ordin să ocupe cu forța toate clădirile ocupate de legionari: cazarma gardienilor publici din spatele Președinției Consiliului, Teatrul Național, sediile legionare din strada Roma și Aleea Vulpache și clădirea Telefoanelor; a mai rămas Prefectura de Poliție, unde legionarii sunt baricadați în frunte cu Grozea, Iașinski și Al. Ghica, fostul prefect de poliție, care a refuzat să se supună ordinului lui Antonescu.

Peste tot armata a tras în legionari, care au ripostat, ucigând un mare număr de soldați...

Înarmat cu aceste informații, m-am dus la Lupu, în [bulevardul] Dacia.

...Când am ajuns eu, mergea telefonul. Am căutat să mă pun în legătură cu Mihai Antonescu; l-am găsit după câteva minute la Președinția Consiliului. Mi-a răspuns că „rebelii au capitulat în toată țara, cu excepția celor de la Prefectura Poliției, care mai au termen de predare până la ora două după masă”. L-am felicitat, rugându-l să transmită generalului Antonescu „since-

sufletul pentru victoria asupra trădătorilor de țară și vă asigur de toată recunoștința mea și a prietenilor mei; nu vă rețin, căci îmi dau seama cât vă este de prețios timpul în aceste momente atât de grave pentru țară”. „Mi-am făcut datoria, i-a răspuns Antonescu, înlăturând din aparatul de stat incompetența, necinstea, hoția și trădarea de neam; voi înfunda pușcăriile cu toți acești ticăloși”.

Vineri 24 ianuarie. La opt dimineață telefonează Maniu, care a sosit în cursul nopții, de la Sibiu. Mă înțeleg cu el să ne vedem la 9 la Lupu. Vine și Ghiță Pop. Ieri seară, pe la 7,

Cazarma gardienilor publici – teatrul unor puternice confruntări între rebeli și armată

legionare... Lupu îmi propune și Maniu aprobă și el, ca să văd pe Ică Antonescu zilele acestea, ca să aflu cum a decurs rebeliunea în Capitală și-n țară și ce atitudine au avut nemții în aceste trei zile. Maniu va vedea azi la prânz pe Dinu Brătianu. Lupu va cere Comunității evreiești din Capitală un raport detaliat asupra a tot ce au pierdut în oameni și bunuri, în zilele rebeliunii, în București și restul țării. După ce vom fi bine informați, vom stabili într-o ședință de birou atitudinea partidului nostru față de noua situație, creată în urma rebeliunii...

Sâmbătă 25 ianuarie. La ora 9 precis am fost introdus în cabinetul lui Ică. Ca un vanitos ce este, Ică vorbește mult și deslănat; e totdeauna prea grăbit să spună multe pentru a fi scurt și sintetic. La cele două întrebări ale mele, dacă mai este posibilă o reconciliere cu legionarii și cum vede el problema raporturilor cu Germania, Ică mi-a dat următorul răspuns, vorbind aproape o oră întreagă și pe care-l rezum cât se poate mai exact. Cu legio-

narii nu mai este posibilă nici o colaborare. Generalul Antonescu știa demult că „oamenii aceștia nu sunt buni de nimic, decât de hoții, de căpătuială și dezordini”. Dacă i-a luat totuși în guvern, el a vrut mai întâi să facă plăcere lui Hitler și apoi „să-i dezumfle ca mișcare”,

și cu f. mare trecere pe lângă Hitler, cunoșteau f. birtie situația de la noi și ca atare susțineau pe Antonescu cu toată convingerea lor, că numai el poate asigura liniștea, ordinea și colaborarea armatei noastre în cazul unui conflict cu Sovietele”. Ică mi-a citat patru nume

Maniu și Lupu rămân la părerea lor, că Hitler a așteptat să vadă cine e mai tare, Antonescu sau legionarii.

arătând țării incapacitatea lor politică. După Ică, „nemții au fost f. corecți cu Antonescu”. Hitler și colaboratorii săi apropiați au fost regulat ținuiți în curent cu „desmățul legionar, cu jafurile și crimele lor, bandiți, hoți de drumul mare, care n-au urmărit decât să se îmbogățească pe seama evreilor și francmasonilor. Desigur, a spus el, din conducerea S.S.-ului german unele elemente au întreținut legături secrete cu fruntașii legionari peste capul lui Hitler și al Legației germane din București, însă ele n-au avut un rol decisiv... Alți germani, mult mai de seamă

în sprijinul afirmațiilor sale: Fabricius, gl. Hansen, Clodius și Neubacher. Toți aceștia l-au prevenit din timp pe Hitler că Antonescu nu va putea guverna mult timp împreună cu legionarii, pentru că el nu poate accepta jafurile și crimele acestor oameni. La ultima întrevedere avută cu Hitler, „generalul Antonescu i-a explicat f. clar pentru ce el nu mai poate guverna împreună cu ei și a fost perfect înțeles”.

La întrebarea mea, la ce formulă de guvern se gândește acum generalul, el mi-a răspuns că până la restabilirea ordinii și judecarea rebelilor, va fi sigur un guvern de militari. Cum aceasta e și părerea noastră a biroului partidului și cum Ică nu m-a întrebat cum vedem noi situația, am găsit că nu e cazul să-i răspund și am tăcut!

La 10.30 am ajuns la Maniu, unde mă așteptau Lupu și Ghiță Pop, să afle ce am vorbit cu Mihai Antonescu. Maniu și Lupu rămân la părerea lor că Hitler a așteptat să vadă cine e mai tare, Antonescu sau legionarii, și mai ales să vadă cu cine merge armata... ■

Magazine bucureștene devastate

GENERALUL DE GAULLE FAȚĂ CU DIPLOMAȚIA COMUNISTĂ

OVIDIU BOZGAN

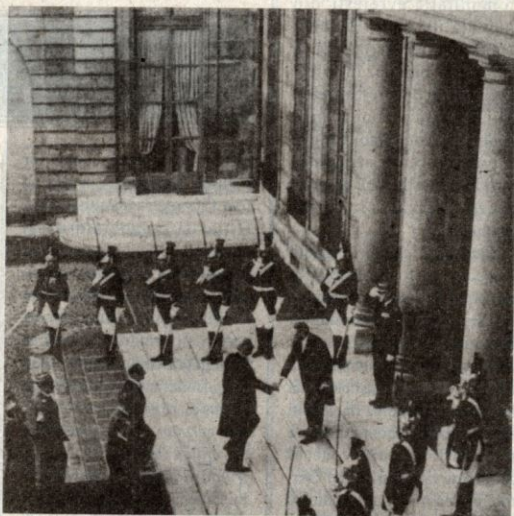
În primăvara anului 1958, criza politică din Franța a intrat în faza finală. La 15 aprilie, guvernul Felix Gaillard și-a prezentat demisia. Peste trei zile, la Paris s-au format comitete republicane, care l-au solicitat pe generalul de Gaulle să preia conducerea executivului. La 12 mai, democrat-creștinul Pierre Pflimlin a reușit să formeze un nou guvern, care a primit la 13 mai investitura Parlamentului.

Dar în aceeași zi, s-a declanșat în Algeria insurecția colonilor francezi, sprijiniți de armată, generată de intenția Parisului de a renunța la colonia nord-africană. Pierre Pflimlin era perceput de comunitatea franceză din Algeria drept un capitular, în vreme ce de Gaulle era socotit singurul om politic francez în stare să salveze pozițiile metropolei. La 14 mai, Comitetul salvării publice din Alger a lansat un apel către general, chemându-l să formeze guvernul.

De Gaulle a început, în noaptea de 26-27 mai, tratative cu premierul Pflimlin. Dimineața, generalul anunța că a fost amorsat procesul de formare a unui guvern republican, precizare care obliga la respectarea legalității.

În ziua de 28 mai evenimentele s-au succedat într-un ritm infernal. Pierre Pflimlin și-a prezentat demisia. Stânga politică a organizat la Paris o demonstrație. În acest timp, de Gaulle a examinat cu André le Troquer (președintele Camerei Deputaților) și cu Gaston Mounerville (președintele Senatului) modalitatea legală de investire a noului guvern. Cei doi manifestau încă rezerve față de general, dar președintele Republicii, René Coty, a făcut o declarație decisivă, anunțând că a făcut apel „la cel mai ilustru dintre francezi”.

La 1 iunie Parlamentul francez a investit guvernul condus de general, cu 329 voturi din 553. A doua zi, Adunarea Națională a acordat guvernului puteri depline și dreptul de a proceda la revizuirea Constituției, condițiile pe care le pusese de Gaulle înainte de a forma guvernul.

Generalul de Gaulle, întâmpinat pe treptele Palatului Elysée de către predecesorul său, René Coty

Prizonier al dogmatismului

Scurta recapitulare a evenimentelor care au pus capăt celei de a IV-a Republici franceze este necesară pentru a ne da câteva repere cronologice. Ele ne vor permite să urmărim mai ușor șirul rapoartelor trimise de misiunea diplomatică a României la Paris. Cu atât mai mult cu cât, să nu uităm, ne aflăm la doar 11 ani după instaurarea deplină a regimului comunist în România. Șeful Legației române dispunea – asemenea tuturor colegilor săi din acea vreme – de foarte puțină libertate de mișcare și de gândire. Vom vedea că timidele sale încercări de a manifesta inițiativă au fost rapid sancționate de la București.

Din 16 aprilie 1956, funcția de ministru al Republicii Populare Române la Paris era ocupată de Mircea Bălănescu. Născut la Roman în 1910, a urmat studii de farmacie la București cu intenția de a prelua farmacia tatălui său din Botoșani. A lucrat alături de acesta între 1937-1940. După 23 august 1944 a ocupat diverse funcții în cadrul aparatului P.C.R., inclusiv pe cea de redactor șef adjunct la oficiul partidului *Scântea*, între 1946-1949. În ianuarie 1949 s-a angajat la Ministerul de Externe. A devenit primul reprezentant diplomatic al României în R.D. Germană. Bălănescu era un element ireproșabil și din punct de vedere politic (activ în ilegalitate din 1931). El poseda și o anumită experiență diplomatică, era suficient de activ și adaptabil pentru a concretiza consemnele de deschidere politică spre Occident care păreau să definească noile acțiuni externe ale României comuniste în acel moment, când se pregătea cererea ce urma să fie adresată U.R.S.S. pentru a se retrage trupele.

Misiunea lui M. Bălănescu s-a suprapus peste agonia Republicii a IV-a. La 10 mai 1958 Bălănescu transmitea la București elementele unei posibile soluții de Gaulle: „O parte a cercurilor politice burgheze exercită o mare presiune pentru încredințarea guvernului generalului de Gaulle. Aceasta ar constitui o soluție de disperare pentru salvarea situației din Algeria și a celei politice din Franța. În politica externă de Gaulle este antiamerican și antienglez, dar în politica internă manifestă tendințe periculoase de putere personală și antiparlamentară care ar face jocul numeroaselor grupări fasciste care se dezvoltă acum în Franța. Aceste grupări reprezintă un serios pericol

potențial... În fața acestei situații serioase care se agravează, progresează în schimb foarte încet spiritul de unitate de acțiune în rândurile partidelor și organizațiilor de stânga, altele decât Partidul Comunist. În rândurile socialiștilor, radicalilor și catolicilor de stânga domnește încă o mare confuzie și rezervă față de comuniști”. Analiza lui Bălănescu conține informații reale, dar viciate de o interpretare dogmatică. Tema pericolului fascist în Franța va reveni în rapoartele lui M. Bălănescu încă mult timp, uneori asociată cu atitudinea „ambiguă” sau „favorabilă” a generalului față de așa-zisele organizații fasciste franceze.

Și tovarășul Vinogradov

La 20 martie, Bălănescu raporta la București despre audiența solicitată generalului: „La 19 martie am făcut o vizită generalului de Gaulle. [Magazin istoric, nr. 9/1984]. Am discutat la început generalități despre realizările din România, realitățile din Franța și îmbunătățirea relațiilor franco-române care se constată în ultima vreme. I-am spus că multă lume vede în el pe viitorul președinte de Consiliu și că i se atribuie tot felul de idei și programe. De Gaulle a răspuns că el nu dorește să răspundă în public la toate acestea. Apoi, cu precauțiune, cântărind

De Gaulle în Algeria

bine cuvintele, a spus în esență următoarele. El nu crede în Mica Europă (adică numai în organizarea statelor din Europa Occidentală), el crede într-o apropiere între statele din întreaga Europă, fie că sunt din Vest sau din Est. O astfel de apropiere (și aici cred că este punctul interesant dezvoltat de de Gaulle) în domeniul internațional poate duce și la dezvoltări și la apropieri între forțele politice dinlăuntrul statelor (era o aluzie destul de transparentă la posibilitatea unei colaborări cu comunistii). Aproximare dinlăuntrul statelor nu se putea face atâta vreme cât raporturile internaționale erau bazate pe frică atât de o parte, cât și de alta. Dar lui de Gaulle i se pare că în ultima vreme în Europa situația între Vest și Est se îmbunătățește. Pe acest drum trebuie mers mai departe și aceasta permite luări noi de poziții și în politica internă. Se poate ajunge la o îmbunătățire în raporturile sovieto-franceze independent de felul cum evoluează aceste raporturi între Uniunea Sovietică și S.U.A. O eventuală apropiere între formațiile interne trebuie să aibă la bază ideea ca nici una din ele să nu caute să profite de situație în detrimentul altora. De Gaulle era în curent cu rezultatele pozitive ale vizitei delegației de foști combatanți francezi la Mărășești [care avusese loc în vara lui 1957 – n.n.], vizită pe care o aproba. La sfârșit, de Gaulle și-a exprimat simpatia și prietenia pentru țara și poporul român.

Șeful Legației din Paris a primit însă muștrări pentru „actul de independență”. Diplomatul român era nevoit să se explice la 25 martie în fața superiorilor săi: „Vizitele la Catroux [generalul Catroux, colaborator al lui de Gaulle, îl primise pe Bălănescu la 18 martie – n.n.] și la de Gaulle le-am făcut în cadrul vizitelor normale pe care le fac oamenilor politici, conducătorilor importanți de instituții etc. pentru largirea relațiilor și stabilirea de contacte. Este o activitate normală a șefilor de misiuni care se ocupă de munca lor. Catroux își exprimase mai de mult prin prietenii sovietici dorința de a mă cunoaște. Ambasadorul sovietic consideră pozitivă vizita mea la de Gaulle. El însuși (ambasadorul) întâlnește regulat pe de Gaulle ca și pe numeroși alți oameni politici de toate tendințele”. Iată deci că Bălănescu trebuia să invoce exemplul ambasadorului Serghei Vinogradov în apărarea sa. În același timp, a înțeles să nu mai facă pe viitor concesii de la

doctrina marxist-leninistă atunci când analizează politica lui de Gaulle. Rapoartele pe care le-a trimis pe durata crizei politice din mai-iunie 1958 aveau să se resimtă din acest motiv.

La 14 mai, Bălănescu telegrafia la București: „Lovitura militară-fascistă din Algeria, apelul președintelui Coty și al noului președinte de Consiliu Pflimlin adresat armatei, împănarea cu forțe de poliție și jandarmerie aduse din toate colțurile țării, arestările de generali și civili făcute de guvern în ultima noapte subliniază gravitatea situației politice din Franța, creșterea primejdiei fasciste despre care am informat M.A.E. la vreme. Această situație se datorește în cea mai mare măsură politicii partidului socialist și lui Mollet personal”. Chiar și după precizările lui de Gaulle din 19 mai că va prelua puterea numai dacă Republica i-o va delega prin respectarea formelor constituționale, Bălănescu a persistat în a asocia așa-zisele organizații fasciste cu acțiunea politică a generalului.

Simpatia dintre cele două popoare

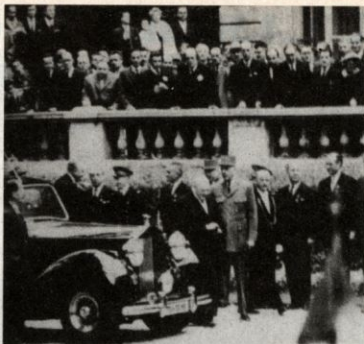
Au urmat false profeții și aprecieri alarmiste. De Gaulle nu mai era susținut decât de „un pumn de politicieni și de ofițeri superiori. Primejdia militară-fascistă continuă să rămână mare. Conducătorul socialist Guy Mollet este adânc vârat în acest complot... În aceste zile dificile, P.C.F. și clasa muncitoare franceză au stat cu cinste la postul de luptă... Fără îndoială că hotărârea de luptă a clasei muncitoare a constituit principalul obstacol în calea planurilor militare-fasciste”. Asemenea rapoarte purtau mențiunea „strict secret”.

La 2 iunie, dezorientat, obligat să admită victoria lui de Gaulle, Bălănescu conchidea: „Guvernul generalului de Gaulle care a fost investit cu o majoritate modestă este de fapt compus din membri ai sindicatului falșilor care au condus la situația de azi cea de a patra Republică. Este clar că declarația guvernamentală relativ modestă făcută la Camera și faptul că posturile importante în guvern sunt ocupate de politicieni cunoscuți se datoresc acțiunilor populare anti-gaulliste desfășurate în întreaga țară. P.C.F. a condus cu curaj și cu bun simț politic masele în aceste zile”.

În pofida previziunilor sumbre ale stângii franceze și ale lui Bălănescu, regimul

generalului de Gaulle a prins contur până la sfârșitul anului 1958. La 28 septembrie Constituția Republicii a V-a supusă referendumului, a fost aprobată cu o largă majoritate. Câteva zile mai târziu era creată Union pour la Nouvelle République (Uniunea pentru Noua Republică), care reunea majoritatea formațiunilor politice gaulliste. Ea a câștigat detașat alegerile legislative din 23-30 noiembrie. În fine, ultimul act a fost alegerea de către parlamentul reînnoit, la 21 decembrie, a lui de Gaulle ca președinte, cu 78,5% din voturile exprimate. La 30 decembrie, Bălănescu transmitea: „La 29 decembrie am discutat cu ambasadorul sovietic în legătură cu felicitările pentru de Gaulle. Încă de la 23 decembrie tov. Vorosilov a trimis o scrisoare de două pagini lui de Gaulle în care, după felicitări pentru alegerea ca președinte al Republicii, se insistă asupra prieteniei între cele două țări, alianței din timpul celor două războaie mondiale, a primejdiei renașterii militarismului german. Tov. Vinogradov nu crede că îl va felicita personal la 8 ianuarie [când urma să aibă loc investitura oficială - n.n.], însă el este invitat la 30 decembrie la un dejun la de Gaulle. Păreră mea este ca tov. Maurer să trimită o telegramă de felicitare lui de Gaulle la 8 ianuarie, redactată eventual într-o formă ceva mai amabilă”.

La 4 martie 1959 Bălănescu transmitea în capitala țării o informație interesantă aflată de la Henri Torrès, directorul Radiodifuziunii franceze: „De Gaulle se gândește să trimită în câteva țări de democrație populară, printre care și R.P.R., o misiune franceză de bunăvoință și prietenie, așa cum de curând au fost miniștrii francezi în turneu în America de Sud, iar Malraux în India și Japonia. Deocamdată nu este nimic precizat”. Bălănescu a avut ocazia să verifice informația chiar direct la sursă: „Sâmbătă 14 martie, orele 11, am avut vizita la de Gaulle. I-am amintit mai întâi de vizita pe care i-o făcusem acum câteva luni (pe care el nu o uitase) și am trecut la relațiile reciproce conform indicațiilor dvs. De Gaulle, răspunzând, a arătat că este la curent cu progresele făcute în relațiile dintre cele două țări, este satisfăcut de lichidarea arieratelor [în relațiile comerciale și plățile compensatorii - n.n.], de comenzile ce le-am făcut și vrem să le facem (știa de prezența delegațiilor românești la Paris). A constatat și el progrese în relațiile culturale reciproce, cu toate că este o enormă diferență între proporția culturală a Franței în

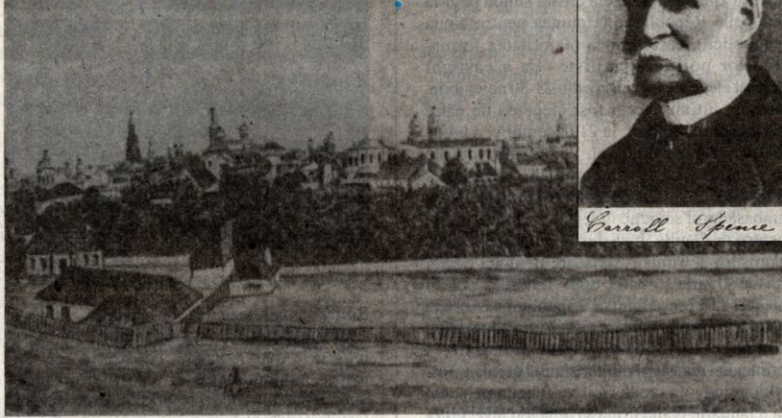

6 noiembrie 1958. Generalul de Gaulle se pregătește să înmâneze Crucea Eliberării lui Sir Winston Churchill

România înainte de război și acum și nu poate fi pusă în discuție simpatia reciprocă care există între cele două popoare. Își exprimă de asemenea mulțumirea că se rezolvă problemele unor cetățeni francezi stabiliți în România. De Gaulle a arătat că reține și se va ocupa de cele spuse de noi în legătură cu cadrul diplomatic al relațiilor noastre, de ridicarea misiunilor diplomatice la rangul de ambasade. La acest punct, a spus el, trebuie ținut seama și de situația generală întrucât ea este ceea ce este. El este preocupat și pesimist în legătură cu dezvoltarea acestei situații. Desigur vor fi conferințe la nivel înalt, vor fi multe declarații, dar nu vede ce rezultate concrete vor da. Mai ales cât timp va exista acest mare curent de opinie (el s-a referit, după câte am putut să-mi dau seama, la mișcarea comunistă internațională)... Spre sfârșit de Gaulle a revenit spunând că reține chăstiuena misiunilor diplomatice, a întrebare care este situația britanicilor, la care am repetat ceea ce îi spusese de la început că noi aveam ambasadă în Franța, iar cu Anglia și S.U.A. am avut înainte de război legații.

Credincios ideii sale că Europa se întinde de la Oceanul Atlantic până la Munții Urali, dornic să confere Franței o cât mai mare independență față de Statele Unite, care să îi permită să joace un rol de prim rang în politica europeană, generalul de Gaulle i-a lansat, la 16 noiembrie 1959, invitația liderului sovietic N.S. Hrușciov de a vizita Franța. Vizită care a avut loc în primăvara anului următor. Bucureștiul avea să mai aștepte câțiva ani, după Declarația din aprilie 1964, până la realizarea unei apropieri substanțiale de Paris. ■

UN AMERICAN CURIOS LA BUCUREȘTI

Carroll Spence

IOAN COMȘA

O constatare: „Simpatia lumii a fost mult timp acordată polonezilor și, mai recent, a fost invocată atât de des în numele maghiarilor, încât românii, locuind o țară mai fertilă decât oricare alta,... cu o populație de sânge neamestecat mai numeroasă..., au fost în întregime neglijați, se poate spune chiar uitați“.

Un pronostic: „Nu pot decât să ajung la concluzia că ei sunt sortiți să joace un rol important în politica Răsăritului“.

Atât constatarea cât și pronosticul nu aparțin vreunui corespondent de presă sau vreunui politolog perspicace din zilele noastre. Nu! Aparțin unui diplomat care, între 5 februarie 1854 și 16 decembrie 1857, a reprezentat Statele Unite la Constantinopol, iar citatele sunt desprinse dintr-o depeșă adresată de el Departamentului de Stat la 16 februarie 1857.

București, Viena, Londra

Numele diplomatului american a ajuns la cunoștința cititorilor gazetei unioniste bucureștene *România*, la 7/19 mai 1857: „Duminică la 5/17 ale aceștia, a sosit în capitala noastră Eks. Sa C. Spence, ambasadorul Statelor Unite la Constantinopol“.

Pentru cititorii revistei *Magazin istoric* voi relua, pe scurt, prezentarea acestui semnificativ moment al relațiilor româno-americane.

Fiind cea dintâi personalitate oficială americană care a pus piciorul pe aceste meleaguri,

sosirea lui Spence la București a constituit un eveniment. Totuși, cu excepția a încă unei foi unioniste – *Concordia*, care a reprodus și ea știrea câteva zile mai târziu – presa din Țara Românească și Moldova a păstrat o tăcere absolută, evident impusă de cenzura care funcționa în Principate încă din 1828.

Peste hotare însă, răsunetul vizitei a fost considerabil. Edificator este interesul trezit la Londra și Viena de incidentul iscat între diplomatul american și caimacamul Alexandru Ghica, incident relatat în două corespondențe de la București. Prima a văzut lumina tiparului la Bruxelles, în săptămânalul românesc de limbă franceză *L'Etoile du Danube*, din 8/20 iunie

În imagini: diplomatul american Carroll Spence și o vedere a Bucureștilor din 1856.

1857. Iată, în traducere, finalul corespondenței: „De câteva zile a sosit în capitala noastră dl. Spence, ministrul Statelor Unite la Constantinopol. Cum cere protocolul, acesta i-a făcut îndată o vizită caimacamului; au trecut după aceea zece zile, fără ca prințul caimacam să-i întoarcă vizita. Cu atât mai ofensat, de vreme ce aflase despre caimacam că obișnuia să facă repetate vizite și celui mai neînsemnat colonel austriac, diplomatul american îl trimite pe dl. Lakeman [fost ofițer în armata Coloniei Capului, care – în recentul război – slujise în rândurile armatei otomane; *Magazin istoric*, nr. 11/1973] să ceară explicații. Lakeman se prezintă la palat în mai multe rânduri fără să fie primit. În cele din urmă, marțea trecută, la Sir Henry Bulwer [reprezentantul Angliei în Comisia de Informare instituită de Tratatul de pace de la Paris și care sosise la București în martie 1857], care primește în fiecare marți seară, întâlnindu-se față în față cu dl. Spence, caimacamul îi întinse mâna; acesta însă își trase îndărăt mâna. Atunci caimacamul îi spuse că are a-i cere scuze. Dl. Spence îi răspunse: «Cu drept cuvânt, domnule, chiar aveți de ce». Și i-a întors spatele. A doua zi, caimacamul se duse la ministrul american să răspundă vizitei. Întâmplarea oferă imaginea fidelă a omului: arogant când se cuvenea să fie curtenitor, slugarnic, când se cădea să fie demn”.

Patru zile mai târziu, la 12/24 iunie, această relatare a fost reluată în cotidianul *Morning Post* din Londra.

Cea de a doua corespondență, datată 6/18 iunie, simțitor diferită, a apărut simultan în trei periodice vieneze. Iată sfârșitul acestei corespondențe, așa cum a fost reluat în *Gazeta Transilvaniei* din Brașov, la 15/27 iunie 1857: „.... Caimacamul se excuză la d. Spence pentru contravizită, zicându-i că adiutantul nu l-a aflat acasă. Solul american îi răspunse: «A fost timp destul de a mi se întoarce vizita, și eu aflu purtarea dumitale foarte necurtezană. Se pare că dumneata uiți că eu sunt reprezentantul unei națiuni mari; eu voi raporta despre aceasta guvernului meu ș.c.l.». Prințul caimacam îi răspunse: «Sper că ești convins, domnule, că aceasta nu e prima dată când am a face cu reprezentantul unei mari națiuni». Toată societatea se indignă asupra purtării solului american și dl. Bulber îl luă la discurs îndelungat. Soareaua se conturba și boierii dederă drept caimacamului”.

Contradicțiile dintre aceste relatări, cum și ipoteza avansată la vremea aceea de *Morning Post*, potrivit căreia „călătoria întreprinsă în Principate de ministrul Statelor Unite lângă Poartă are o țintă politică”, învederează încordările ce domneau atât în Principate, cât și în rândurile puterilor europene și ne sugerează motivele care au determinat cenzura de la București să pună sub obroc știrile privitoare la vizita lui Spence.

Îndemnul lui Magheru

Abia în 1939, George Fotino a oferit o altă mărturie ce probează că la București se știa că diplomatul american era favorabil cauzei românești. Cea mai grăitoare mărturie este scrisoarea datată 1 mai 1857, adresată de generalul Gheorghe Magheru din Constantinopol lui Alexandru G. Goleșcu-Negru, la București: „Dl. Carroll Spence, ministrul Statelor Unite lângă Poartă, vine în țară; mergeți să-l vedeți. Este unul din străinii care ne poartă cel mai mare interes”.

Peste aproape alte trei decenii, dintr-o arhivă particulară a apărut o scrisoare adresată de Spence lui Magheru la 11/23 februarie 1857. Documentul redactat în limba franceză, se află la Biblioteca Academiei Române și are următorul conținut:

„Domnule General,

Fiind sigur că nimeni nu cunoaște mai bine decât Dvs. starea prezentă a țăranilor din patria Dvs., Vă rog să-mi dați informații cu privire la: 1. Condiția morală și socială a țăranilor români; 2. Clasele în care se împart aceștia; 3. Mijloacele lor de educație; 4. Sistemele de agricultură pe care le practică; 5. Metodele lor de creștere și de îngrășare a animalelor; 6. Credințele lor naționale; 7. Dovezile tradiționale ale obârșiei lor romane. Aveți, Vă rog, bunătatea de a mă informa dacă există gravuri care înfățișează costumele țăranilor voștri și privilejii din țară. Vă rog, Domnule General, nu Vă osteniți a scrie o lungă disertație asupra acestor teme; pentru a-mi da toate informațiile necesare vor fi de ajuns note sumare. Am onoarea de a fi al Dvs.

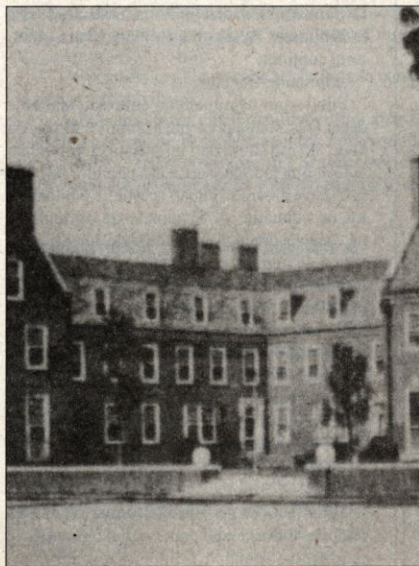
s.s. Carroll Spence”.

Tonul acestei scrisori-chestionar denotă că relațiile dintre cei doi erau cordiale. Întrebările propuse se remarcă printr-o abordare com-

petență, care anticipează ancheta sociologică și par să justifice presupunerea că, încă de atunci, Spence își pusese în gând să se documenteze pentru o monografie închinată românilor. Treptat, această presupunere a prins consistență. Mai întâi datorită conținutului a două depeșe, de o densitate și întindere neobișnuite – una de 26 pagini de manuscris, cealaltă de 17 – pe care Spence le-a înaintat Departamentului de Stat, la 16 februarie și la 8 aprilie 1857. Există însă și declarația expresă, că pregătea de câtva timp „o lucrare asupra Imperiului turcesc și asupra latinității dunărene”.

Ambele texte ilustrează capacitatea analitică cu care Spence a pătruns în istoria poporului român. Vederile sale, întemeiate pe o solidă documentare și inspirate din principiile *Declarației de Independență* și ale *Constituției Statelor Unite*, îndreptătesc aprecierea lui Magheru că, atunci, Carroll Spence era „unul din străinii” care purtau românilor „cel mai mare interes”.

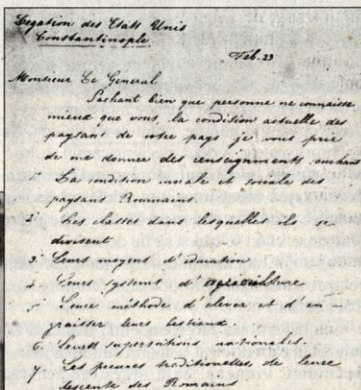
Scrisoarea adresată de C. Spence generalului Magheru la 11/23 februarie 1857; în planul doi: o vedere parțială a campusului universitar din Baltimore

Date noi

Consulul general al Belgiei în Principate – într-un raport adresat ministrului țării sale la Constantinopol, la sfârșitul lunii mai 1857 – după ce semnalează prezența diplomatului american la București, precizează că „Spence călătorește în Principate cu scopul de a publica o carte asupra acestora”.

A scris Spence acea carte? Dacă nu, unde sunt materialele culese de el la Istanbul și București? Primele cercetări în această direcție au eșuat: Biblioteca Congresului și Arhivele Naționale ale S.U.A. au comunicat că în fondurile lor nu se află astfel de materiale. Dar printr-o notifi biografică obținută în 1976 s-au făcut progrese însemnate. Iată conținutul ei: „SPENCE, CARROLL...”, născut la 22 februarie 1818 la

Claremont, lângă Baltimore, statul Maryland. A absolvit St. Mary's College și Dickinson College. Scurt timp după ce a început să practice avocatura, a fost ales membru al Adunării legislative a statului Maryland... Ministru al Statelor Unite în Turcia... La înapoierea în patrie, St. Mary's College i-a conferit titlul de doctor honoris causa în litere și drept. A avut trei copii, un fiu și două fiice. A murit la Baltimore, la 9 august 1896“.

Dickinson College, cu sediul la Carlisle, în statul Massachusetts, a răspuns că Spence îi urmas cursurile, dar nu poseda nici un manuscris de-al lui. În schimb, St. Mary's College, din Baltimore, a comunicat că acesta nu s-a aflat printre studenții săi.

După oarecare teavură s-a dovedit că Spence urmas cursurile la colegiul cu nume asemănător, Mount St. Mary's College, de la Emmitsburg, de lângă Baltimore. Directorul acestei instituții – dl. Kelly Fitzpatrick – a confirmat că, într-adevăr, în 1858, colegiul i-a conferit lui Spence titlul de doctor honoris causa și a alăturat răspunsului său o fotografie și textele a două necrologuri ale acestuia publicate în *Baltimore Sun* (10 august 1896) și *Mountain Echo* (vol. IX, nr. 6; revista Colegiului Mount St. Mary). Din acestea din urmă reiese că, la întoarcerea din misiune, Spence, care în tinerețe studias istoria picturii italiene, a poposit mai multe luni în Italia, achiziționând un număr de tablouri semnate de pictori napolitani ce urmau să alcătuiască nucleul muzeului, pe care dorea să-l întemeieze la Baltimore, precum și faptul că, sosit în patrie, starea sănătății sale l-a obligat să părăsească viața activă.

Unde se află jurnalul?

Dintre răspunsurile primite la un apel adresat în 1987 cititorilor săptămânalului *New York Times Book Review* pentru a comunica orice știre cu privire la arhiva Spence, unul singur a furnizat o informație folositoare: dovada că Spence a ținut un jurnal.

Un fragment din acest jurnal a fost reprodus în prefața unui catalog al obiectelor de artă propuse spre vânzare de moștenitorii lui Spence, tipărit de casa de licitații Samuel Freeman din Philadelphia în preajma anului 1900, prefață comunicată de dl. James Thomas Dowell din New York, deținătorul unui tablou original din colecția Spence.

Cu sprijinul Secțiunii Culturale a Ambasadei S.U.A. din București și al Asociației „Amicii Statelor Unite“, au fost efectuate cercetări la Washington, la Biblioteca Congresului și la Arhivele Naționale. Primul rezultat a fost descoperirea unei mărturii a lui Spence cu privire la vizita sa în Principate. În depeșă nr. 42, din 15 iunie 1857, există următorul paragraf: „Tocmai m-am înapoiat din Principatele Dunărene, unde am fost câteva zile spre a culege informații politice și statistice cu privire la această interesantă regiune a Imperiului Otoman. Am hotărât să fac o scurtă vizită în aceste provincii deoarece am constatat că în presa europeană este cu neputință să aflăm informații corecte cu privire la starea lor actuală, precum și pentru că am fost convins că guvernul nostru va fi bucuros să obțină știri credibile și corecte cu privire la o țară a cărei politică și organizare rețin atenția puterilor europene și ar putea să le pericliteze pacea“.

Lectura și transcrierea textului depeșelor din 16 februarie și 8 aprilie 1857 ne-au demonstrat că aceste documente sunt primele acte diplomatice americane consacrate poporului român, dar reprezintă și cea dintâi lucrare ce exprimă, cu privire la români, un punct de vedere original american. Punctul de vedere al unei personalități pătrunse de principiile democrației americane, al unei personalități care parcursese cu discernământ bibliografia străină existentă la acea dată, cu privire la români, dar avusese prilejul și înțelepciunea de a cultiva dialogul cu exponenții de seamă ai năzuințelor românești, precum Gh. Magheru și Ion Ghica.

Instructivă este lectura tuturor depeșelor înaintate de Spence din Constantinopol (58 la număr). Vrednică de un interes particular este aceea din 28 iunie 1855 (nr. 19), în care, pomenindu-i întâia oară pe români, Spence își exprima convingerea că ei împărtășesc sentimentele revoluționare, antiotomane și setea de independență a celorlalți locuitori ortodocși din imperiu.

Mărturiile adunate până în prezent constituie proba de neîgăduit că Spence se cade să fie cinstit ca un ctitor al relațiilor americano-române, depeșele sale din 16 februarie și 8 aprilie 1857 oferind administrației președintelui James Buchanan și Senatului S.U.A. argumente hotărâtoare în favoarea numirii, la 30 martie 1858, a primului consul american în Principatele Române. ■

În 1839, John Augustus Sutter, un american de origine elvețiană, întemeia în California, la confluența râurilor Sacramento și American, colonia New Helvetia. Micuța așezare, populată mai ales de imigranți elvețieni care se îndeletniceau cu agricultura, a prosperat netulburată până la începutul anului 1848. Atunci, la 24

ianuarie, James Wilson Marshall a descoperit aur în râul American (American River). Destinul coloniei New Helvetia, devenită ulterior Sacramento – capitala Californiei – s-a schimbat, asemenea celui al întregii regiuni și, într-o anumită măsură, chiar și al celui al Statelor Unite.

BOGDAN BARBU

Argonauții anului 1849

James Marshall era tâmplarul șef al fabricii de chereștea a lui Sutter (Sutter's

În imagini: doi pionieri ai Vestului Sălbatic, John Sutter (stânga) și James Marshall. Cucerirea de noi pământuri s-a făcut și cu ajutorul „cafului de foc”, cum au numit indienii locomotivele ce trăgeau garniturile de tren.

Mill), situată la 56 km de New Helvetia, pe albia lui American River, lângă localitatea Coloma. La 24 ianuarie 1848 el a descoperit granule de aur pe fundul râului. Cuvintele prin care și-a anunțat descoperirea apar la loc de cinste în orice istorie a Californiei: „Băieți! Pentru Dumnezeu, cred că am găsit o mină de aur! E aur, vă spun!”.

Deși Sutter și Marshall au căzut de acord să devină parteneri, încercând să păstreze monopolul asupra descoperirii, au fost curând asaltați de mii de aventurieri veniți în căutarea norocului. Aceștia și-au instalat tabere în împrejurimi, locuind în condiții pe care doar promisiunea de descoperirii aurului le putea compensa.

La San Francisco, veștile despre descoperirea aurului au fost considerate la început exagerări de către cei 800 (!) de rezidenți. În mai, Sam Brennea, patronul ziarului local *The California Star*, a călătorit personal la Coloma pentru a verifica informațiile. S-a întors la 15 mai, aducând cu el saci cu praf de aur și strigând: „Aur, aur din American River“. Curând, aproape întreaga populație masculină din San Francisco își făcea bagajele. La mijlocul lunii iunie, ziarul lui Brennea și-a suspendat apariția pentru că întreaga echipă redacțională renunțase la slujbe pentru a merge să caute aur. Frenezia a cuprins rapid întreaga Californie. Mii de oameni se îndreptau spre zona minieră, lăsând recoltele să putrezească pe câmp sau dezertând din armată, precum soldații de la fortul Monterey. În lunile urmă-

toare, californienilor li s-au adăugat mineri veniți din Oregon, Utah, Hawaii, Mexic și America de Sud.

În luna august știrile despre descoperirea aurului au ajuns pe coasta de Est, dar reacția inițială a fost de scepticism. Situația s-a schimbat la 5 decembrie, atunci când președintele John Polk s-a prezentat în fața Congresului aducând cu el și 230 de uncii de aur californian. Președintele a confirmat zvonurile despre existența unei mari cantități de aur pe coasta de Vest, spunând printre altele: „mărturiile despre abundența aurului au un caracter extraordinar și ar fi greu de crezut dacă nu ar fi coroborate cu rapoarte autentice ale ofițerilor aflați în serviciul public“.

În urma discursului președintelui Polk, febra aurului s-a răspândit pe tot teritoriul Statelor Unite și chiar în alte părți ale lumii. 1849 avea

să fie anul celei mai spectaculoase migrații umane pe pământ american. *The 49'ers*, (sintagmă americană având un înțeles asemănător cu cea românească ce îi numește pașoptiști pe revoluționarii de la 1848) sau argonauții anului 1849 erau în marea lor majoritate bărbați necăsătoriți, veniți din estul Statelor Unite. Lor li s-au adăugat zeci de mii de emigranți europeni, asiatici și sud-americani, ridicând numărul argonauților la peste 100 000. Dintre aceștia peste 40 000 au traversat cu căruțele câmpiile Statelor Unite, aproape 10 000 au venit prin America Centrală, Panama și Nicaragua, iar alți 50 000 au sosit pe calea apei, mulți din Asia. În 1851, la doi ani după declanșarea goanei după aur, în rada portului San Francisco erau ancorate 800 de nave părăsite de echipajele lor.

Hoardele de mineri aveau ca țintă centura aurului, ținutul

Ani buni legea se făcea cu pistolul, de către cel mai tare

Mother Lode, care se întindea pe o zonă lungă de 250 km și lată de circa 10 km, acoperind California centrală și dealurile Sierrei Nevada, de-a lungul districtelor Mariposa, Tuolumne, Calaveras, Amador, El Dorado, Placer și Nevada.

Cei mai mulți dintre aventurieri doreau să își asigure o cantitate cât mai mare de aur cu care să se întoarcă în locurile de unde pleaseră, pentru că viața în Californiă era dură și adeseori violentă. În taberele miniere linșajul lua uneori locul unui sistem de justiție organizat, iar în orașele din jur situația era asemănătoare. În San Francisco, de exemplu, între 1849 și 1856 s-au înregistrat 1 400 de omoruri, doar trei dintre ucigași fiind pedepsiți. Taberele primeau nume sinistre, precum *Hell's Half Acre* (Jumătatea de acru a iadului) sau *Hangtown* (Orașul spânzuratorii), în amintirea grozăviilor petrecute acolo.

În primul an al goanei după aur condițiile de locuit inadecvate, mâncarea proastă și lipsa medicamentelor au cauzat moartea a circa 10 000 de oameni, majoritatea din cauza dezinteriei. Cei ajunși în Mother Lode în 1849 descopereau o lume a haosului, mizeriei și a prețurilor astronomice. Un ou se vindea cu un dolar (echivalentul a 25 dolari la nivelul anului 1998), o masă costa 5-10 dolari (125-250

dolari – 1998), iar o lopată 20 dolari (450 dolari – 1998).

Cum dolarii erau puțini, nisipul aurifer devenise monedă de schimb. În aceste condiții nu au fost mulți minierii care au reușit să se îmbogățească cu adevărat. Unii s-au întors acasă cu ceea ce reușiseră să agonisească, dar marea majoritate a rămas în California, devenind fermieri sau practicând diverse alte meserii.

Cei patru mari ai Californiei

Cei mai inspirați au fost aceia care și-au dat seama rapid că se poate câștiga foarte bine din vânzarea de alimente, unelte și alte produse de strictă necesitate. Acesta a fost cazul celor „patru mari” ai Californiei: Leland Stanford, Charles Crocker, Collis P. Huntington și Mark Hopkins, care au făcut averi de pe urma comerțului în Sacramento.

Goana s-a încetinit pe măsură ce minele cele mai bogate au fost golite, iar capitalul financiar și mașinile au înlocuit eforturile minerilor, aventurieri care adesea lucrau pe cont propriu. După 1856 taberele în care domneau haosul și violența au fost înlocuite cu așezări permanente, cu o conducere organizată, legi bine stabilite și forțe suficiente pentru apărarea ordinii.

Așezările precum Sacramento, San Francisco sau Los Angeles, în care aurul a fost folosit pentru stimularea altor

activități economice, au devenit orașe dinamice și prospere. Colonizarea lor a continuat în ritm susținut și după încheierea goanei după aur. În același timp, localitățile dependente exclusiv de minerit au fost treptat părăsite, transformându-se în orașe ale fantomelor (*ghost towns*), după ce minele au fost epuizate. Astăzi pot fi vizitate în zona Mother Lode astfel de așezări părăsite, devenite puncte de atracție turistică, iar pe locul Morii lui Sutter, de lângă Coloma, a fost deschis parcul istoric Marshall.

Goana după aur a dinamizat viața economică și socială a Californiei, care în secolul XX avea să devină unul din cele mai bogate și mai populate state ale Uniunii. Luându-se în calcul valoarea dolarului la nivelul anului 1998, întreaga cantitate de aur extrasă din minele californiene între 1848-1858 a fost evaluată la circa 2 miliarde dolari. În același timp, au fost masacrați aproape 75 000 de indieni californieni, adică trei sferturi din populația băștinașă a regiunii.

Minerii de la 1849 au devenit unul din subiectele preferate ale literaturii populare americane, un exemplu fiind *Povestirile argonauților*, publicate în 1875 de scriitorul Bret Harte. Iar mai târziu, o mină de aur pentru Hollywood. Filmele cu cowboy-ii Vestului Sălbatic au delectat generații de spectatori. ■

MONUMENTUL CARE NU EXISTA

Îmi amintesc că era o zi plăcută, neobișnuit de călduroasă pentru acel sfârșit de octombrie al anului 1974. Mă aflu la Galați, unde fusesem stăruitor invitat de învățatul episcop al Dunării de Jos – dr. Antim Nica – în scopul vizitării unor monumente din eparhie, aflate într-o zonă total neglijată până atunci, în vederea introducerii lor în planul de restaurări al Direcției monumentelor istorice.

Am văzut cu acel prilej fosta mănăstire Adam din marginea satului Drăgușeni, desființată cam de un deceniu și jumătate. Mănăstirea se înfățișa într-o stare jalnică de abandon și degradare, greu de redat în cuvinte. Deși cele câteva case ale satului mănăstiresc, grupate în jurul unei biserici relativ noi și inexpressive, prezentau oarecare interes etnografic, valoarea arhitecturală a ansamblului nu justifica includerea în programul de restaurări. Nici biserica de la Niculițel și a fostului schit, aflată atunci într-un stadiu bun de conservare, nu necesita o intervenție de specialitate.

BISERICA SF. ATANASIE DE LA NICULIȚEL

CRISTIAN MOISESCU

Primarul prudent

Seara, întorși la sediul episcopal din Galați, Vlădica Antim, mâhnit de refuzul meu categoric, cu reținute reproșuri în glas, mi-a evocat lunga și fructuoasă colaborare cu tatăl meu, preotul profesor universitar Gh. I. Moiescu, de la a cărui dispariție se împlinea o lună chiar în acea zi. Între altele, îmi relata interesul care i-l mărturisise la aflarea veștii descoperirii mormântului mar-

tiric de la Niculițel, situat atunci în cuprinsul eparhiei Galaților. Părintele meu, ca dascăl de istoria Bisericii Ortodoxe Române, era un perfect cunoscător al începuturilor vieții religioase de pe meleagurile țării. Făcuse observația că Niculițelul, cu această criptă martyrium datată la incidența secolelor IV-V, dar și cu biserica de formă trilobată din jurul anului 1200 cercetată în 1954 de prof. I. Barnea pe dealul împădurit al „Cetățuii” din apropiere, are semnificații mult mai profunde pentru trecutul nostru decât se bănuia.

Se întreba atunci dacă sediul episcopal și apoi mitropolitan de la Vicina, atestat între secolele XI-XII, nu se va fi aflat la nordul Niculițelului, pe un braț colmatat al Dunării, din care a mai rămas salba de lacuri din zonă: Rotund, Telincea, Parcheș, Somova.

Pentru că mai avem o zi la dispoziție, mi-am exprimat dorința de a vizita această recentă descoperire. Plin de bunăvoință, înțeleptul ierarh m-a asigurat că a doua zi voi putea merge la Niculițel împreună cu arhiereul vicar, regretând că, fiind reținut la

În imagine: lăcașul după restaurare (desenul autorului).

centrul episcopal, nu mă va putea însoți.

A doua zi, încă din zori, se anunța aceeași vreme senină și caldă. Am plecat din Galați pe la orele opt. După aproape trei ceasuri de drum, deoarece trecerea cu bacul la Smârdan fusese anevoioasă, am ajuns la Niculițel. Extradosul bolții criptei apărea, cu spărtura făcută de țărâni din vecinătate, în mijlocul unei ulițe în pantă, brăzdată de șanțurile adânci lăsate de ape. Imediat, din jur, au răsărit ca din pământ o mulțime de femei, copii, bătrâni. Ne povesteau despre descoperirea întâmplătoare, survenită cu trei ani înainte, în urma unei viituri puternice a șuvoaielor de ape scurse de pe dealurile din jur, care spălaseră „spina” unei bolți, bănuită de ei că ar ascunde o comoară.

Prudent, primarul a anunțat autoritățile județene, care au delegat pe arheologul Victor

Baumann de la muzeul din Tulcea. Efectuând primele investigații, acesta a constatat că respectiva criptă se afla sub altarul unei mari bazeilice, iar pe pereții săi erau înscrise cu vopsea roșie numele a patru „martiri ai lui Hristos”: Zotikos, Atalos, Kamasis și Filippos, atestați de izvoarele hagiografice. Sub cripta propriu-zisă, într-o nișă, se mai găsește o oală de pământ conținând resturile osteologice, dovedite ulterior ca fiind sfinte relicve a încă doi martiri ale căror nume au rămas necunoscute.

Arhierul vișar, mare amator de antichități, m-a îndemnat să mergem și la parohul local, părintele Gușatu, care îl informase că a găsit monede în preajma casei parohiale. Coborând spre centrul satului, am luat drumul către partea de sud a localității, unde, după un kilometru, am văzut cum se înalță în dreapta șoselei o bisericuță solitară din zidărie de cărămidă, înconjurată de nuci bătrâni. Așteptând ca

preotul, care locuia într-o modestă căsuță din preajmă, să fie chemat cu cheile, am dat ocol bisericii. În spatele absidei semicirculare a altarului, mi-a apărut o turlă cu șase laturi, fiecare străpunsă de ferestre mici, încheiate prin câte două cărămizi dispuse înclinat. Corpul alungit era ritmat pe fațadele laterale de succesiunea unor fride înalte, decor obișnuit numai pentru o biserică veche. În

sfârșit, apare preotul paroh însoțit de arhierul vicar.

Pătrundem în interiorul lăcașului. Ceea ce mi-a atras atenția încă de la început, a fost faptul că înaintând spre altar am coborât pe mai multe trepte aproape un metru, dovadă a modificării nivelului vechi de călcare. Când am intrat în sanctuar, nișa nouă a proscomidiei¹ tăia o altă, cu secțiunea semicirculară, desigur anterioară. Revenind în naos, mutăm un tetrapod aflat în colțul de sud-est. Surpriză! În spatele său se afla o altă nișă, de asemenea, semicirculară. M-am uitat în jur, cuprinzând cu privirea întreg spațiul interior al încăperii și am avut convingerea că mă aflu în fața unei volumetrii cu proporții neobișnuite pentru o biserică mai nouă, exclamând plin de entuziasm: „Ne aflăm în fața unui vechi monument de arhitectură bizantină!” Am cerut atunci preotului o ruletă și hârtie. În lipsa acestui instrument, indispensabil întocmirii unui relevu, bătrânul slujitor s-a întors cu un metru dulgheresc și un carnet de însemnări cu scoarte groase. Pe măsură ce înregistram grafic planul și secțiunea bisericii, îmi apăreau evidente atât forma nucleului inițial alcătuit din altar, naos și pronaos, care însumau toate 11,5 x 6,5 m, cât și adaosurile ulterioare, fără să pot preciza atunci mai mult asupra datării lăcașului.

¹ Masa scobită în peretele dinspre nord al sfântului altar pe care stau pregătite sfintele daruri (vinul, apa, prescurile) pentru jertfa euharistică — n.r.

Detaliu dintr-o pictură aflată pe bolta de vest a naosului bisericii Sf. Atanasie

Datată după un gros

Seara, revenit la Galați, i-am comunicat bucuros părintelui episcop că descoperisem monumentul care va fi înscris în planul de restaurări: biserica Sf. Atanasie de la Niculițel. M-am angajat că voi întocmi personal proiectul de specialitate, deși funcția de director tehnic al Direcției Monumentelor Istorice (D.M.I.) îmi lăsa puțin timp disponibil în acest scop. Mă bizuiam însă pe înțelegerea șefului direct, regretatul critic de artă Vasile Drăguț, care mă încuraja în cercetările mele de arhitectură.

Întors la București, după schițele sumare ce le dețineam, am redesenat imediat, de astă dată la planșetă, releveul edificului, datându-l provizoriu, pe baza comparării cu planurile altor monumente asemănătoare, în jurul anului 1300. Verificând lista de evidență a monumentelor de cultură din România, am constatat cu stupefacție că biserica de la Niculițel nu figura. Îl informez apoi pe prof. V. Drăguț asupra importante descoperiri, arătându-i releveul. Acesta, circumspect, a fost în cele din urmă de acord cu înscrierea în lista de evidență și în planul de restaurări, dar numai pe baza unor sondaje arheologice preliminare.

După întocmirea detaliată a releveului la fața locului și în urma confruntării planului rezultat cu cele ale unor monumente similare, am constatat că cele mai apropiate consonanțe ale bisericii Sf. Atanasie, care aparține tipului cruciform cu

Biserica înainte de restaurare (fațada dinspre nord)

turlă pe naos, fără puncte libere de susținere, le putem stabili cu bisericile Sf. Apostoli Petru și Pavel din Nicopole, datată către mijlocul secolului al XIV-lea, dar și cu prima biserică a curții domnești de la Argeș, mai veche cu peste un secol.

Primele sondaje arheologice executate în noiembrie au fost urmate în anul 1975 de o campanie amplă, ale cărei rezultate au fost cuprinse în raportul final.

Pe baza unui gros emis de Ștefan Dragutin Sremski în singurul său an de domnie, 1281 s-a conchis că biserica fusese ridicată în a doua jumătate a secolului XII.

Investigațiile ulterioare ale numismatului Ernest Oberländer-Târnoveanu au demonstrat însă că moneda aparținea de fapt celui mai de seamă țar al Serbiei medievale, Ștefan IV Dușan (1331-1355), din anii de început ai domniei sale (ante 1335). Biserica dobrogeană se datează, astfel, mult mai logic, în prima jumătate a secolului al XIV-lea,

în deplină concordanță cu formele sale arhitecturale.

Cercetările arheologice au precizat că după o perioadă de funcționare de aproape un veac, cuprinsă între momentul construirii și primele decenii ale secolului al XV-lea, biserica își încetează existența, poate în urma campaniei otomane din primăvara anului 1420. Redată din nou cultului după un secol, lăcașul a intrat în folosința comunității locale, fapt confirmat și de cimitirul organizat în jur. Pentru amplificarea spațiului interior, în scopul adăpostirii numărului sporit al credincioșilor, limita vestică a pronaosului a fost extinsă cu cea un metru și jumătate, prin ridicarea unui nou zid. În cursul secolului al XVIII-lea, pronaosul a fost din nou alungit cu încă un metru, prin demolarea zidului ridicat cu două secole mai înainte.

O ultimă etapă, de astă dată caracterizată de ample transformări, a avut loc prin 1880, când zidul inițial care despărțea naosul de pronaos a fost parțial demolat și înlocuit cu o lărgă

arcadă. Cu același prilej, la extremitatea vestică a bisericii s-a adăugat o tindă surmontată de o turlă-clopotniță din lemn acoperită cu tablă, iar cornișa și partea superioară a fidelor care decorau fațadele laterale, au fost mutilate prin supraînălțarea zidurilor exterioare.

Cu prilejul cercetărilor arheologice din 1975, dar și mai târziu, în anul 1986, cu ocazia pictării interiorului lăcașului de Gr. Ion Popescu, s-au găsit prăbușite în substrucții sau conservate „în situ” fragmente ale unei picturi de factură bizantină, de o foarte bună calitate plastică și tehnică, cu care biserica a funcționat după construire, printre cele mai vechi de acest fel descoperite pe teritoriul țării.

Valoarea arhitecturală și artistică a bisericii Sf. Atanasie

de la Niculițel este întrecută de semnificația ei istorică, prin destinația atribuită în prima fază de existență, drept capelă de curte feudală a unui conducător local. Această funcție a fost stabilită luându-se în considerație atât numărul redus de înhumări practice până la începutul secolului al XV-lea, apanaj doar al ctitorului și familiei sale, cât și pentru faptul că intrarea plasată pe latura de nord a pronaosului se afla în legătură cu reședința feudală, ce se va fi aflat pe locul casei parohiale.

Lucrările de restaurare, executate cu începere din anul 1976 după proiectul întocmit de autorul acestor rânduri, au fost întrerupte odată cu desființarea brutală și iresponsabilă prin decret prezidențial a Direcției Monumentelor Isto-

rice, în decembrie 1977, preludiu al criminelor demolări de monumente bucu-reștene care au urmat. Aceste lucrări au continuat până în anul 1980, prin grija Arhiepiscopiei Dunării de Jos, vegheate permanent de I.P.S. Antim Nica. Ele au urmărit îndepărtarea adaosurilor incisive și readucerea bisericii la înfățișarea inițială, pe baza cercetării și interpretării urmelor păstrate. S-a redat, astfel, patrimoniului național încă un monument de remarcabilă valoare istorică și arhitectură-artistică, grăitoare mărturie a trecutului plin de vicisitudini al Dobrogei, reprezentând, concomitent și un document incontestabil asupra diversității de forme create de români de-a lungul veacurilor. ■

CĂRȚI DE LA EDITURA PAIDEIA

• **AGRESIUNEA COMUNISMULUI ÎN ROMÂNIA** (ediție îngrijită de dr. Gh. Buzatu și Mircea Chiritoiu).

Vol. I – 250 pp., vol. II – 196 pp.: 100 documente secrete inedite din anii 1944-1989, din arhive românești, americane, sovietice și britanice, însoțite de opt studii.

• **Jipa Rotaru, Vladimir Zodian, Leonida Moise, Teofil Orian: ANTONESCU-HITLER, CAUCAZUL ȘI CRIMEEA.**

222 pp.: lucrarea „înfățișează consecințele în plan militar ale dependenței politice, precum și tragedia comandamentelor de campanie obligate de împrejurări internaționale vitrege să acționeze fără libertate de decizie”.

• **Ion Pătroiu (coordonator), Alexandru Oșca, Vasile Popa – ÎNGHEȚ ÎN PLINĂ VARĂ.**

224 pp.: documente privind evenimentele de la Praga din vara lui 1968.

• **Radu Ștefan Vergatti – NICOLAE SPĂTARUL MILESCU.**

300 pp.: viața, călătoriile, opera celui pe care autorul îl socotește „un mirific și fantastic, dar atât de puțin cunoscut personaj”.

• **Paul Mihail – JURNAL** (ediție îngrijită de Eugenia Mihail și Zamfira Mihail; argument de Gheorghe Buzatu).

382 pp.: însemnări din anii 1940-1944, completeate cu corespondență și mărturii despre cel ce a fost părintele cărturar Mihail (1905-1994).

• **Constantin Rădulescu-Motru – PSIHLOGIA POPORULUI ROMÂN** (ediție îngrijită de Alexandru Boboc).

196 pp.: reeditarea eseului publicat în 1937, precum și a altor studii de psihologie socială (*Psihologia industriei, Psihologia marelui, Psihologia ciocoismului* ș.a.).

• **Paul Al. Georgescu – CARTEA ÎNTRUPĂRIILOR.**

458 pp.: 33 bărbați iluștri (șefi de state, scriitori, diplomați etc.), „văzuți de aproape și altfel”.

• **Alfred Bulai – MECANISMELE ELECTORALE ALE SOCIETĂȚII ROMÂNEȘTI.**

266 pp.: prima lucrare teoretică de sociologie electorală apărută la noi.

Totul a început în epoca marilor descoperiri geografice. Puterile europene și-au împărțit atunci continentul negru, întemeind imperii coloniale. Au descoperit „arta neagră“ și au început să aducă cele mai frumoase piese în Europa. Hemoragia continuă și astăzi.

AFRICA – MUZEUL GOLIT

Deși țările africane și-au cucerit independența, sărăcia lor încurajează contrabanda cu opere de artă, care se îndreaptă mai ales spre Statele Unite ale Americii și spre Europa. Cele mai multe piese sunt furate astăzi direct de pe șantierele arheologice. Altele dispar din muzee. Conform Convenției UNESCO din 1970, nici unul dintre aceste obiecte nu ar fi trebuit să părăsească țara de origine sau să ajungă în colecțiile particulare ori publice de pe alte continente.

Potrivit statisticilor Consiliului Internațional al Muzeelor (ICOM), furtul de obiecte de artă africane a sporit considerabil în ultimii zece ani. Mulți experți compară chiar fenomenul cu afluxul de antichități precolumbiene din anii '60.

În imagini: mască zaireză (stânga) furată în iulie 1990 de la Institutul muzeelor naționale din Kinshasa și o mască pe care poliția belgiană a recuperat-o în iunie 1996 – după ce fusese furată din Muzeul național al Zambiei – și a returnat-o proprietarilor.

Sărăcia este una dintre explicații. Locuitorii dintr-un sat din nordul Ghanei au primit în dar o clinică în schimbul pieselor dezgropate pe un șantier arheologic. În Niger, locuitorii sunt în stare să parcurgă un teren minat în căutarea unor obiecte pe care vânzându-le, pot primi echivalentul unei recolte ratate. Iar cei din Nigeria vând direct jefuitorilor loturi de pământ, de pe care aceștia dezgroapă apoi singuri comorile.

O altă explicație o oferă faptul că multe antichități aparțin unor popoare azi dispărute, iar actualii

locuitori nu le mai acordă vreo valoare. Astfel stau lucrurile în valea Nigerului, unde musulmanii nu au nici un fel de afinități cu obiectele religioase amintite, fiind foarte dispuși să le vândă contra unor sume importante de bani.

Dar nici o țară precum Egiptul nu este scutită de probleme. Trei responsabili din Departamentul de antichități au fost obligați să demisioneze în 1995, după ce s-a dovedit că participaseră la traficul cu antichități.

Responsabilii muzeelor africane sunt mai puțin preocupati să recupereze obiectele de artă care au părăsit continentul în perioada colonială. Principala lor grijă este să pună capăt traficului ilicit. A afirmat-o Mayando Mukela, directorul Muzeului Nayuma, din Zambia, și vice-președinte al ICOM: „Noi nu vrem să golim muzeele occidentale. Credem că ele nu trebuie să mai adauge obiecte furate colecțiilor lor“.

O clinică medicală oferită pentru statuete antice

S-au înregistrat și unele succese. În 1994, ICOM a publicat broșura *Jaful din Africa*, reeditată și actualizată în 1997. De atunci, trei dintre obiectele dispărute au fost recuperate, iar altele au fost localizate și se negociază retrocedarea lor. În decembrie 1997, președintele Franței Jacques Chirac a restituit Muzeului național din Mali o figurină care îi fusese oferită cadou. Mali a reușit să încheie un acord cu Statele Unite prin care se interzice exportul de obiecte de artă către S.U.A. Dar dacă responsabilii lui Metropolitan Museum refuză cu scrupulozitate să achiziționeze obiecte furate sau de proveniență

Noi nu
vrem să
golim
muzeele
occidentale.

dubioasă, nu același lucru se poate spune despre muzeele și colecțiile particulare.

In momentul de față – consideră Nancy Hynes, autoarea unei anchete

publicate de *New African*, care apare la Londra – sunt greu de apreciat toate consecințele hemoragiei pentru Africa. Pe termen lung însă, ele se vor dovedi extrem de grave. Pentru arheologi, faptul că obiectele au fost scoase din context și nu mai pot ajuta la elaborarea unei cronologii reprezintă o pierdere irecuperabilă. Africa este foarte bogată în antichități, dar foarte săracă în izvoare scrise. Asemenea obiecte reprezintă mărturii ale trecutului și ajunge în mâinile unor colecționari particulari riscă să iasă definitiv din istorie. ■

Adaptare de
Dorin MATEI

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

● M. N. Iliescu – CELE ȘAPTE MINUNI ALE LUMII.

Editura Viitorul Românesc, București, 1999, 144 pp.: „un mic și necesar – scrie autorul – compendiu de amintiri”.

● F.M. Dostoievski – SCRIERI POLITICE (traducere de Ilie Danilov; prefată și note de Emil Iordache).

Editura Polirom, Iași, 1998, 166 pp.: texte ale marelui romancier scrise în 1873-1874, când era redactor-șef al revistei *Grajdani* (Cetățeanul).

● CRIMELE LUI STALIN (cuvânt înainte de Gheorghe Buzatu; studiu introductiv, note și glosar de Vladimir Zodian și Gheorghe Neacșu; ediție îngrijită de Radu-Dan Vlad).

Editura Majadahonda, București, 1998, 108 pp., 24 000 lei: Raportul secret al lui Hrușciiov la Congresul al XX-lea al P.C.U.S.

● Manole Filitti – GÂNDURI RĂZLEȚE (cuvânt însoțitor de Alexandru Paleologu).

112 pp.: tulburătoare evocări dintr-un al vieții drum care – scrie memorialistul – „a fost lung, a fost presărat cu rău, cu bine, cu speranțe și dezamăgiri, așa cum e firesc să fie”.

● Ion Ursulescu – VALORI ALE PATRIMONIULUI EVREIESC LA BRĂILA.

Editura Istros, Muzeul Brăilei, Brăila, 1998, 248 pp.: sinteză a unei „lucrări cu un caracter exhaustiv, predată Federației Comunităților Evreilor din România și, ulterior, Asociației Culturale Mondiale a Evreilor Originari din România (ACMEOR), Israel.

● Adrian-Silvan Ionescu – TRISTA ISTORIE A PRERIEI.

Editura Globus, București, 1998, 240 pp.: „o operă de pionierat în literatura de specialitate românească, înfățișând temeiurile culturale-antropologice ale culturii și civilizației indienilor americani” (Paul Petrescu, Cuvânt înainte).

● Pr. prof. dr. Nicolae D. Necula – TRADIȚIE ȘI ÎNNOIRE ÎN SLUIREA LITURGICĂ (tipărită cu binecuvântarea P.S. dr. Casian Crăciun, episcopul Dunării de Jos).

Editura Episcopiei Dunării de Jos, Galați, 1996, 352 pp.: răspunsuri la probleme actuale ale Bisericii Ortodoxe, datorate unui preot care a slujit, din 1975, la Parohia Icoanei din Capitală.

„Epoca Brejnev“ la final

LUPTA PENTRU TRON

ROY MEDVEDEV

Exact în vremea aceea I. Andropov a primit o scrisoare de la V. I. Vorotnikov, ambasadorul U.R.S.S. în Cuba: În anii 1975-1979, Vorotnikov lucrase ca adjunct al președintelui Consiliului de Miniștri al R.S.F.S.R., așa că numirea ca ambasador în Cuba îl luase pe nepregătite. El o receptase ca o dizgrație, deși nu-i cunoștea motivele. Clima Cubei nu a priit deloc familiei Vorotnikov. A cerut atunci să fie numit chiar și secretar al unui comitet de partid dintr-un sat, numai să fie în Rusia. Andropov l-a convocat la Moscova și i-a propus să preia șefia organizației de partid a regiunii Krasnodar. Vorotnikov a acceptat și, cu multă energie, s-a așternut pe treabă.

În septembrie, Brejnev a revenit la Moscova, ceea ce nu a slăbit deloc influența lui Andropov. Deși în primele săptămâni de toamnă nu a avut loc nici o plenară a C.C., fără nici o explicație, au început să fie scoase portretele lui A.P. Kirilenko de peste tot – și în primul rând din Piața Octombrie, unde se aflau

toți liderii partidului. Presa occidentală a comentat îndelung această omisiune, explicând-o prin comportarea fiului lui Kirilenko: plecat într-o delegație, el ceruse azil politic în Anglia.

Ceea ce nu era defel adevărat. Era vorba despre cu totul altceva. La o ședință din septembrie a Biroului Politic se discutate despre faptul că Kirilenko nu-și mai putea îndeplini obligațiile din cauza vârstei înaintate, 76 de ani, „asezonati“ cu o vizibilă degradare fizică. Kirilenko venea în continuare în cabinetul său, dar practic nu era în stare să lucreze, nu-și putea aminti nici măcar numele celor mai apropiați consilieri. Or, el răspundea de o secție extrem de importantă: cea care gestiona armata și complexul militar industrial.

La ședința din septembrie a Biroului Politic, Kirilenko refuzase categoric să iasă la pensie. Ba chiar ridicase vocea, țipase la Brejnev, îl amenințase, protestase împotriva intenției de a-l scoate din Biroul Politic. În urma plecării lui Kirilenko, rămăseseră doar doi candidați pentru postul de secretar general: Cernenko și

Andropov, dar cel din urmă avea poziția cea mai solidă.

Presa occidentală a dezbătut foarte aprins în septembrie și octombrie problema succesiunii lui Brejnev, comentând dispariția acestuia de pe scena politică drept plecarea unei generații istorice. Dacă nu imediat, în trei-patru ani, această înlocuire de lideri va duce la o schimbare substanțială. „Un moștenitor logic nu există, în sensul unui om de vârstă cu Brejnev, scria profesorul american Jerry F. Hawk. E greu de văzut în Cernenko un viitor secretar general. Din 1960 el a fost numit șeful secretariatului personal al lui Brejnev, or, în orice sistem, asemenea oameni ajung rar să-și moștenească stăpânii. Dacă C.C. va porni de la criteriul celui mai bine pregătit dintre principalii pretendenți, atunci cu siguranță va fi ales Andropov.“

Ordinea sosirii la mort

În toamna anului 1982, în ciuda stării vizibile de neputință, Brejnev s-a străduit să fie prezent pe scena politică și pe ecranele televizoarelor cât mai des posibil. A făcut o vizită în Azerbaidjan, pentru a decora această republică. La Baku a fost primit cu cele mai înalte onoruri, de fapt a fost cea mai grandioasă ceremonie de care s-a bucurat

el în cei 18 ani pe care i-a petrecut la conducerea partidului. Foarte impresionat, a recomandat să fie ales Gaidar Aliev prim-secretar al C.C. al P.C.U.S. al Azerbaidjanului și membru al Biroului Politic, în locul lui Kirilenko.

La inițiativa lui Brejnev, la Moscova a fost convocată o mare consfătuire a cadrelor militare superioare. Peste 500 generali, amirali și mareașali au venit la Kremlin la 7 noiembrie, în vederea paradei și demonstrației din Piața Roșie. În ciuda vremii proaste, Brejnev a stat câteva ore la tribuna Mausoleului și a salutat oamenii care îi purtau portretele. Încă din anii '70, Leonid Ilici nu putea trece pe lângă o oglindă mare fără să se pivească. Acum era fascinat de portretele sale. Ca de obicei, după paradă, s-a organizat o mare recepție, la care au participat diplomați și oaspeți străini. Brejnev și-a rostit cel dintâi toastul. Avea să fie ultimul.

Și în octombrie și la începutul lui noiembrie, el s-a întâlnit foarte des cu Andropov, care era acum secretar al C.C. pe probleme ideologice. Ultima dată s-au văzut cu o zi înainte să moară Leonid Ilici.

Un funcționar din secretariatul său, apoi al lui Andropov, O. Zaharov, își amintește: „Era 9 noiembrie 1982, la Kremlin. În ziua aceea L. I. Brejnev s-a odihnit la Zavidovo după paradă și

7 noiembrie 1982. Ultima apariție în public a lui Leonid I. Brejnev (al 6-lea din stânga)

demonstrație. La ora 8 dimineața, am venit la serviciu în cabinetul de la Kremlin și, la scurt timp, a sunat de la Zavidovo aghiotantul lui Brejnev, colonelul Vladimir Timofeevici

Medvedev, și mi-a comunicat că secretarul general va sosi la Kremlin pe la ora 12, când vrea să îl vadă pe Andropov. Imediat i-am transmis discuția mea telefonică cu Medvedev lui Iuri Vladimirovici, care se găsea în biroul său din Staraia Ploșciad (sediu C.C.).

Brejnev a ajuns la Kremlin în jurul lui 12. Avea o stare bună, era odihnit. A salutat ca de obicei cu o glumă și l-a invitat imediat pe Andropov în cabinet. Au discutat îndelung. Părea a fi o întâlnire de lucru. După plecarea lui Iuri Vladimirovici, Brejnev a luat prânzul, apoi, după ce s-a odihnit, a mai lucrat puțin și, la

19.30 s-a pregătit să plece la vilă. În antecameră m-a reținut și m-a rugat să-i fumez o țigaretă care îi plăcea lui mult: „Novost“. Fumător înrăit, căruia doctorii îi interzisese să fumeze, Brejnev își permitea o singură plăcere: să stea din când în când lângă cineva care fuma. Acesta a fost rolul meu în ziua aceea pentru câteva minute.

A doua zi, 10 noiembrie 1982, după 24 de ore de muncă (așa lucrau secretarii secretarului general, 12 cu 24), l-am sunat pe Medvedev și i-am comunicat că mi s-a încheiat serviciul și plec acasă. Vladimir Timofeevici mi-a urât odihnă plăcută, apoi mi-a spus: „Iar «Eu mă duc să-l trezesc pe bunicul». Era cam 8.15. Urcând în dormitor, Medvedev l-a găsit pe Brejnev mort în pat“.

Pentru ca oamenii muncii să-și ia rămas bun

Oficial, ora morții lui Brejnev a fost 8.30.

V. Medvedev l-a înștiințat imediat despre moartea lui Brejnev pe comandantul reședinței, Oleg Storonov, și împreună cu un alt membru al

gărzii, a încercat să-l aducă la viață prin respirație artificială. În zadar. Primul a sosit Andropov la vila lui Brejnev, după 20 de minute. La scurt timp a venit medicul principal al Kremlinului, Evgheni Ceazov. Peste alte câteva minute au apărut medicii-reanimatori de la „Salvarea“ Kremlinului. Abia după apariția medicilor, Andropov i-a comunicat despre cele întâmplate soției lui Brejnev, Viktoria Petrovna. Mai târziu, ordinea celor înștiințați a dat naștere multor vorbe și bănueli.

Dar ea funcționa de decenii întregi, din anii ‘30; medicii veneau la liderul mort sau sinucis abia după alți lideri.

La moartea lui Brejnev, între intelectualii moscoviți circula o anecdotă: Brejnev urcă la tribună, scoate din buzunar cuvântarea dinainte pregătită și începe să citească... propriul său necrolog. Observând rumoarea din sală, se întrerupe, își bagă nasul în foaie și exclamă: „Ptiu, drace! Iar i-am luat haina lui Andropov...”

Andrei Greciko, membru al Biroului Politic și mareșal al Uniunii Sovietice, a murit într-o noapte din aprilie 1976. Iată descrierea ordinii de care aminteam în însemnările locțiitorului șefului gărzii sale, colonelul Evgheni Rodionov: „Dimineața, ministrul n-a ieșit din dormitor până târziu. Trebuia să plecăm. M-am dus să văd ce este. Stătea în fotoliu, cu capul într-o parte. Am înțeles imediat. Direct din dormitor l-am sunat pe șeful Direcției 9 a KGB, Antonov, care răspundea de paza membrilor Biroului Politic. Am așteptat puțin, cât să aibă timp Antonov să raporteze lui Andropov, apoi l-am sunat pe șeful Statului major general, Viktor G. Kulikov. Și abia apoi l-am înștiințat pe medicul de serviciu de la Direcția 4 a Ministerului Sănătății“.

Crainici în doliu, înainte de anunțarea veștii

15 minute au durat încercările de a-l readuce la viață pe Brejnev, dar fără succes.

Deși trupul său ajunsese la morga spitalului Kremlinului de la Kunțevo, presa nu aflase încă nimic. Andropov a dat dispoziție să fie convocat Biroul Politic. Ședința nu se putea ține decât seara, pentru

că unii membri ai Biroului Politic nu erau în Moscova. Toate dispozițiile din ziua și seara de 10 noiembrie, din dimineața și noaptea de 11 noiembrie au fost date tot de Andropov. Miliția Capitalei a intrat în regim de patrulare 24 de ore din 24, în centru, în stațiile de metro, în jurul Kremlinului, lângă clădirile C.C. al

Ronald Reagan s-a eschivat de la vizita la Moscova

P.C.U.S. și Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. Peste tot au apărut patrulare militare. Lucrătorii KGB și-au înștiințat familiile să nu-i aștepte la sfârșitul programului. Era clar că murise un membru al Biroului Politic. Toți erau în vârstă și bolnavi.

Ziarista americană Patricia Blake scria, mai târziu: „Primul semnal a venit la ora 19.15, ora Moscovei. Nikolai Șcelokov, ministrul

Ordinii Publice, a rostit o cuvântare scurtă cu ocazia zilei Miliției, apoi milioanele de telespectatori sovietici așteptau un foarte popular concert, așa cum de altfel anunța programul. Dar fără nici o explicație, în locul acestuia s-a prezentat un film despre Lenin. „La ora 9.00 seara, a început programul de

MOARTEA LUI ANDROPOV - UN MISTER?

Cernenko, bătrânul complice al lui Brejnev, avea să ajungă și el secretar general, dar abia după moartea lui Andropov, în februarie 1984. Decesul acestuia din urmă a dat naștere multor „vorbe“ în cerul personalului Institutului de Medicină nr. 1, a cărui activitate era strâns legată de cea a Direcției IV din Ministerul Sănătății al U.R.S.S. În această Direcție, ar fi existat oameni – conform opiniei unor specialiști – care în stadiul incipient al bolii i-ar fi administrat voit lui Andropov un tratament inadecvat, ceea ce i-a grăbit sfârșitul. Mai târziu, când boala a avansat, specialiștii au fost neputincioși, în ciuda măsurilor rapide de intervenție.

Cei care „l-au tratat“ pe Andropov ar fi fost legați de o grupare din aparatul de partid din Moscova ce nu vedea cu ochi buni schimbările pozitive și reformele începute de Andropov, în speță intenția sa de a „umbla“ la privilegiile celor de la Kremlin, apelul la modestie adresat activiștilor de partid. Un fost colaborator al Departamentului Planului de Stat al U.R.S.S. afirmă chiar ritos că Andropov „a fost mătrășit“. Ce-i drept, băgase frica în mulți. Obișnuită cu viața de huzur, nomenclatura nu se putea împăca cu măsurile lui dure. Zvonurile despre înlăturarea sa fizică sugerează epoca stalinistă, cu complotiști și spioni ce mișunau peste tot.

În mod cert însă, viața de secretar general a lui Andropov plutește într-o ceață densă. Încă din vremea când își aplica reformele, unele aspecte ale biografiei sale oficiale erau puse la îndoială. Se vorbea, de pildă, că părinții lui nu muriseră de foame în mănăstirea Stavropol – cum afirma Andropov – și că numele lui nu avea nimic de-a face cu cel real, cel dat la naștere. Nimeni nu auzise vreodată despre micile bucurii ale „secretarului general de fier“, despre ce îi trezea interesul sau pasiunea, nimeni nu avusese onoarea să-i vadă soția, o femeie grav bolnavă – cum s-a aflat ulterior –, care i-a supraviețuit însă șapte ani.

seară «Vremea». Crainicii, care în mod obișnuit se îmbrăcau în culori mai vii, purtau de data asta costume sobre, negre, sau rochii negre. «Am alergat la vecini să aflu. Poate că ei știau ce se întâmpla, mi-a spus secretara mea din Moscova. Eram nedumeriți. Ne gândeam cu toții că murise cineva, dar nici prin cap nu ne trecea numele lui Brejnev. Îl văzusem cu trei zile înainte la televizor, în timpul paradei militare, și arăta normal». Ne gândeam cu toții la Andrei Kirilenko, care avea 76 de ani, era grav bolnav și nu fusese la ceremoniile de la Kremlin. După știrile de pe canalul 1 al TV s-au transmis câteva amintiri ale unor militari, neanunțate

După Andropov, la scurt timp, a trecut în lumea umbrelor și K. Cernenko

în program. Pe canalul 2 s-a întrerupt brusc un meci de hochei și s-au auzit acordurile *Simfoniei patetice* a lui Ceaikovski. Abia a doua zi, la ora 11, radioul și televiziunea, amândouă odată, au anunțat încetarea din viață a secretarului general al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, președinte al Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S., Leonid Ilici Brejnev.

În seara zilei de 10 noiembrie 1982, când la Kremlin s-au adunat

membrii Biroului Politic, poziția fiecăruia dintre ei era deja cunoscută, astfel încât la ședință nu au fost discuții vijelioase. S-a constatat că cea mai mare parte a membrilor

Evident, toată această „beznă informațională” a dat naștere în ce-l privește multor legende. Urmările au fost despre moartea lui. În 1983 a făcut multă vâlvă povestea unui pretins atentat asupra lui Iuri Vladimirovici comis de soția lui Șcelokov, ceea ce i-ar fi afectat grav sănătatea, grăbindu-i moartea. Zece ani mai târziu, a apărut versiunea că îl mutaseră mai repede „la subsol” cu totul alți oameni. Dar – susține anturajul imediat al lui Andropov – acest ultim zvon s-a născut pur și simplu în virtutea inerției; nu avea absolut nici un temei. În tot cazul, președintele de atunci al KGB, Viktor Cebrikov, cel care deținea în mâinile lui toate firele serviciilor secrete, nu știe nimic despre o posibilă moarte

violentă a șefului statului. Întrebat – scrie revista *Soverşenno Sekretno*, Cebrikov a răspuns: „Dacă Andropov ar fi fost sănătos și înfloritor și ar fi murit subit, ar mai fi existat – să admitem – motive de zvornuri. Dar Iuri Vladimirovici era bolnav cu mult înainte de a accede la putere, mergea la băi... Chiar în timpul alegerii lui în funcția supremă era un om grav bolnav. Se stinge sub ochii noștri. Organismul lui slăbit nu putea face față tuturor bolilor apărute pe fondul insuficienței renale, ceea ce era foarte vizibil pe fațesul lui. În ultimele luni de viață, Andropov era de nerecunoscut”.

Nu cu mult timp înainte să moară Andropov, Egor Kuzmici Ligaciov, secretar al C.C. al P.C.U.S., a vrut să-l vadă în

spitalul de la Kunțevo. Iată ce povestește în memoriile sale: „Camera era foarte modestă: un pat, alături câteva instrumente medicale, o pipetă la capul patului. Lângă perete o măsută, la care pe un scaun stătea un omuleț. În priza clipă nu mi-am dat seama că era Andropov. Am fost șocat de aspectul lui și o clipă chiar mi-a trecut prin minte: poate că nici nu este Iuri Vladimirovici, poate este încă un tovarăș care trebuie să mă conducă la el.

Nu era așa. Era chiar Andropov, modificat de boală până la a fi de nerecunoscut. Mi-a vorbit cu vocea cunoscută, încetă – se spune că la omul matur vocea nu se schimbă toată viața. M-a invitat cu un gest:

– Aproprie-te, ia loc, Egor Kuzmici.

Biroului Politic era pentru Andropov. Așa că propunerea lui Ustinov de a fi ales Andropov ca noul secretar general a fost acceptată fără obiecții. Al doilea om în partid, Cernenko, a devenit secretar al C.C. pe probleme ideologice. Țara nu a putut afla această hotărâre pentru că, mai înainte, trebuia trecut prin Plenara C.C., fixată pentru 12 noiembrie.

Membrii C.C. începuseră deja să vină la Moscova și, printre ei, foarte mulți oameni ai lui Brejnev și Cernenko. Nimeni nu vroia un conflict între Biroul Politic și C.C., între partid și conducerea armatei. De aceea s-a hotărât ca însuși Cernenko să ia cuvântul la Plenară și să propună candidatura lui Andropov. În dimineața de 11 noiembrie s-a aflat componența comisiei pentru funeraliile lui Brejnev; președintele ei era Andropov.

Știrea morții lui Leonid Ilici a fost transmisă pe toate meridianele. La Washington era noapte. Consilierul pe

probleme de Securitate de la Casa Albă, R. Clark, l-a trezit pe președintele S.U.A., R. Reagan, la ora 3.30, ca să-i comunice știrea morții liderului sovietic. Apoi au discutat dacă președintele trebuie sau nu să meargă la Moscova la funeralii. Reagan a respins imediat ideea: „Liderii sovietici au venit când a murit un președinte al nostru?“, a întrebat el. Pentru a participa la funeralii s-a hotărât să se deplaseze la Moscova vicepreședintele G. Bush și secretarul de stat G. Schultz.

La Plenara din 12 noiembrie, Cernenko, cel care l-a propus pe Andropov secretar general, l-a calificat drept „unul dintre cei mai fideli tovarăși ai lui Brejnev“. Andropov a fost ales în unanimitate. La înmormântare, Kirilenko a plâns continuu. Tot timpul își ștergea lacrimile. ■

Adaptare de
Florentina DOLGHIN

M-am așezat pe scaunul pregătit mie, dar câteva clipe nu mi-am putut reveni. Sfârșitul i se citea pe figură.

Ni s-a adus ceaiul și am mai discutat vreo 15 minute despre ce se mai întâmpla în țară.

Iuri Vladimirovici nu era îmbrăcat de spital, ci mai degrabă în ținută de casă – într-o cămașă și niște pantaloni în dungii. Mă uitam atent la el și tot nu-mi venea să cred că era cel pe care eu îl văzusem numai la birou. Mi-a inspirat milă.

Pe lângă semnele morții apropiate erau rapoartele bolii întocmite de consiliul de medici competente, formate nu numai din doctorii Direcției IV principale a Ministerului Sănătății al U.R.S.S., ci și din alte somități științifice. Evgheni Ivanovici Ceazov, medic principal la Kremlin, afirmă că

Andropov ar mai fi putut să o ducă vreo 2-3 ani. Dacă nu ar fi avut un necaz.

„Andropov a plecat în Crimeea și, dintr-o greșală de neiertat a gărzii, când l-au dus în munți, a răcit. A început cu un flegmon purulent. Avea deja un organism slăbit. «Stătea» deja pe un rinichi artificial.

Iar în dializă toate funcțiile de apărare ale organismului suferă. Și totuși, în această stare fusese și cancelarul Austriei, Bruno Kreisky, dar el a trăit mult timp după Andropov. Pur și simplu un fel de cancer plana deasupra capetelor liderilor țării noastre“.

Poate și pentru că niciodată candidații la postul de șefi ai statului nu fuseseră întrebați despre starea lor de sănătate. Vreme de 16 ani, medicii au reușit să-l păstreze în putere pe

Andropov, să muncească, deși era grav bolnav de rinichi și suprarenală. A ajuns secretar general când posibilitățile medicinei se epuizaseră. Atunci – povestește Cebrikov, care îi făcea vizite dese la Spitalul central al Kremlinului – boala lui era fără leac și el știa că moare. Se ținea tare însă, deși odată cu rinichii îl lăsau încet-încet și plămânii și ficatul. Medicii îi recomandaseră să se hrănească prin perfuzii.

Doi oameni din gardă aveau grijă de el ca de un copil mic: îi schimbau așternuturile, îl plimbau de colo-colo. În spital Andropov vedea numai cu un singur ochi, dar citea foarte mult, cam 400 de pagini zilnic. În ultimele zile slăbise atât de mult, încât gârziile îi întorceau foile, nu mai avea putere. ■

F. D.

GENERALUL DISIDENT - OLEG KALUGHIN

„Bine ați venit în Statele Unite!” – le-a urat funcționarul de la Imigrare grupului de sovietici sosiți în Statele Unite cu burse Fulbright.

Care au fost primele impresii ale lui Kalugin? Dar primele lui misiuni? Vom continua să prezentăm cititorilor noștri cartea sa – *Spy Master. My 32 Years in Intelligence and Espionage against the West* (Maestrul spion. 32 ani pe care i-am petrecut în activitatea de informații și spionaj contra Occidentului) –, pe care a scris-o împreună cu Fen Montaigne, apărută la Smith Gryphon, în 1994. Vom utiliza și alte surse, în primul rând informații din presa occidentală referitoare la episoadele descrise de Oleg Kalugin.

Instrucțiunile pe care le-a primit Kalugin la Moscova, înainte să plece către S.U.A., și pe care Fiodor Kudașkin, șeful departamentului de contrainformații al rezidenților KGB din New York i le-a reamintit, erau clare: ferește-te de orice complicație, nu încerca să recrutezi pe cineva. După cum vom vedea, Kalugin nu le-a respectat întocmai.

„Cook” – începutul și sfârșitul

La sosirea în metropola americană, Oleg Kalugin avea 24 ani. Dispunea de 250 dolari pe lună și nu avea altceva de făcut decât să bântuie prin New York în căutarea de subiecte pentru ziarul universității. Fusese îndoctrinat înainte de plecare despre ghetourile, șomajul și problemele rasiale ale

Americii. Acum, le putea constata pe viu. Dar putea înregistra și existența celeilalte Americi, a clasei de mijloc. Și totuși, era convins că U.R.S.S. – sistemul comunist, în general – era capabil să o depășească. Avea să accepte cu mult entuziasm să lucreze în cadrul unei expoziții organizate de autoritățile sovietice la New York, pentru a arăta poporului american cât de repede reușiseră sovieticii să depășească distrugerile provocate de război. Erau expuse mașini luxoase (evident, pentru standardele sovietice), blănuri, încălțăminte de bună calitate, radiouri, magnetofone, aparate de fotografiat. Într-un cuvânt, cam tot ceea ce cetățeanul sovietic de rând fie nu ar fi putut găsi într-un magazin, fie nu și-ar fi putut permite să cumpere. Dar lozinca lansată de Hrușciov

era clară: „Vom ajunge din urmă America și chiar o vom depăși”.

Kalugin trebuia ca, în cadrul secțiunii culturale, printre cărți și opere de artă, să laude virtuțile realismului socialist. Și mai ales să explice de ce autoritățile sovietice îl condamnaseră pe Boris Pasternak, distins cu Premiul Nobel pentru romanul *Doctor Jivago*, acuzându-l de atitudine antisocialistă. Între vizitatorii care au trecut pragul expoziției chiar în prima zi s-a numărat și vicepreședintele Richard Nixon. Printr-o întâmplare, acesta s-a trezit singur față în față cu Kalugin. După confuzia primelor secunde, tânărul spion și-a revenit și a început să îi recite lecția învățată. Curând însă, s-a trezit dat la o parte de o mulțime de asistenți, gărzi și oficiali sovietici. Kalugin a reținut

că nu era un tip prea prietenos.

Tot de expoziție se leagă și un episod care i-a propulsat cariera. Se spune că în spionaj și contraspionaj o calitate esențială o constituie răbdarea, că este nevoie să construiești cu multă migală ca să atingi obiectivul propus. Uneori însă, ca peste tot în viață, șansa joacă rolul ei și trebuie să știi să profiți de ea.

Într-o seară, după ce a plecat de la expoziție, Kalughin a fost abordat de un bărbat cu părul gri, însoțit de o chinezoaică atrăgătoare. „Cook” – acesta i-a fost numele de cod – era un rus născut în regiunea Kuban. Lucrase ca translator pentru armata germană în timpul celui de al doilea război mondial. Se retrăsese împreună cu nemții și apoi emigrase în Statele Unite. Devenise inginer chimist și lucra la firma Thiokol. Soția lui era fiica vicepreședintelui Academiei Chineze de Științe. Ea îl convinsese de superioritatea cauzei socialismului și de faptul că trebuia să împărtășească sovieticilor secretele firmei la care lucra.

A doua zi de dimineață, bursierul Fulbright s-a prezentat direct la Feodor Kudașkin. Acesta i-a dat aprobare să se întâlnească din nou cu „Cook”, avertizându-l să fie atent să nu cadă în vreo capcană a F.B.I.

La prima întâlnire, „Cook” s-a oferit să furnizeze sovieticilor documentația

completă pentru a putea produce combustibil solid. A urmat un schimb de telegrame cifrate între rezidențura din New York și Moscova, care și-a dat acordul pentru continuarea contactelor de către Kalughin. Sin-

gura condiție pusă a fost să fie însoțit de un ofițer cu rang mai mare și cu imunitate diplomatică. Acesta urma să preia totul asupra lui în cazul în care totul era doar o capcană, pentru a-l proteja pe tânărul bursier.

După câteva întâlniri, Kalughin a predat cazul unui alt ofițer KGB. Totuși, el fusese trimis la New York cu alt scop. Și-a închipuit atunci că nu îl va mai întâlni vreodată pe „Cook”. Peste ani însă, prima lui mare realizare în materie de spionaj avea să fie declanșatorul conflictului cu instituția pe care se angajase să o slujească.

Două treimi dintre corespondenții de presă

La New York, Kalughin avea să cunoască și un alt gen de experiență. Teatrul Balșoi se afla în turneu în S.U.A. Vrând să scrie un reportaj

Lee Harvey Oswald, cel acuzat că l-a asasinat pe președintele Kennedy...

pentru ziarul Universității Columbia, Kalughin a încercat să se apropie de dansatori pentru a le lua interviuri. Dar toți au reacționat cu ostilitate. Fuseseră bine instruiți înainte de a pleca de acasă să se ferească de provocatori. Așa că tânărul reporter s-a trezit dat afară de polițiștii chemați de conaționalii săi. A doua zi avea să găsească pe biroul lui Kudașkin un amplu raport al incidentului scris de o primă-solistă. A fost o surpriză chiar și pentru un ofițer KGB.

În septembrie 1959, Kalughin s-a întors la Moscova. La scurtă vreme a fost chemat de cei de la personal. I s-a spus că urma să fie trimis din nou la New York, sub acoperirea de corespondent al Radioului. Șederea în Statele Unite lăsase urme, căci Kalughin a fost foarte bucuros să revină acolo. Evident, angajarea lui la Radio nu a ridicat nici un fel de problemă. Și astfel, a

...și Jack Ruby, cel care l-a omorât pe Oswald

cei 300 de oameni care lucrau acolo, o treime erau ofițeri de informații. Un etaj întreg era rezervat carterului general al KGB la New York, fiind protejat contra mijloacelor de interceptare electronice.

Principalele

ținte ale activității KGB în Statele Unite erau: Casa Albă, Congresul, Departamentul de Stat, CIA, FBI, Pentagonul, principalele centre și instituții de cercetare, centrele și institutele de analiză politică, principalele corporații. Spionajul se desfășura pe două direcții principale: informații politice și informații științifice și tehnice. Kalugin a fost repartizat la prima direcție.

Principalul eveniment politic la care a asistat în cei patru ani cât a durat prima lui misiune efectivă la New York l-a constituit vizita lui Hrușciov la Națiunile Unite, în septembrie 1960. Liderul sovietic l-a impresionat neplăcut prin aspectul său rudimentar, în evident contrast cu mediul new-yorkez. Este elocvent însă pentru mentalitatea lui Kalugin din acei ani – și el o recunoaște cu toată sinceritatea – faptul că în scurtă vreme s-a simțit foarte mândru să vadă cum bondocul țaran ucrainean era

tratat cu multă considerație de gazdele americane. Afecțiunea lui pentru Hrușciov a sporit atunci când acesta i-a strigat în cursul vizitei: „Hei, tu! Vino mai aproape! Stai lângă mine tot timpul și înregistrează tot ceea ce spun. Altfel, americanii îmi vor modifica vorbele. Rechinii ăștia or să scrie tot felul de prostii!“.

Două au fost momentele de maximă tensiune în care Kalugin a fost implicat în acei ani, chiar dacă nu la cel mai înalt nivel. Primul a fost criza cubaneză. Kalugin mărturisește că au fost luați prin surprindere în aprilie 1961, atunci când exilați cubanezi sprijiniți de americani au încercat debarcarea eșuată din Golful Porcilor. Imediat a început să plouă cu telegrame expediate de Moscova prin care se cerea rezidenturii din New York să ofere cât mai multe informații despre cubanezii care se opuneau regimului lui Fidel Castro și, mai ales, când urma să aibă loc o nouă tentativă de debarcare. Investigațiile întreprinse de Kalugin și colegii săi nu au fost lipsite de peripeții, unele nu tocmai plăcute. Dar în final ei au putut informa Moscova că administrația Kennedy nu avea de gând să mai sprijine o nouă tentativă violentă de înlăturare a regimului lui Fidel Castro.

În octombrie 1962, când a izbucnit criza rachetelor, Kalugin se întorcea în țară pentru a-și petrece concediul.

devenit coleg cu Evgheni Primakov, cel care, după lovitura eșuată din 1991, a devenit conducătorul Serviciului de informații externe al Rusiei (FSB).

În iunie 1960 Kalugin și-a luat în primire postul de corpondent al Radio Moscova la New York. Potrivit spuselor lui, se alătura unui serios detașament de ofițeri sovietici de informații. Până la sfârșitul epocii lui Gorbaciov, aproximativ două treimi dintre corespondenții de presă erau legați de KGB. Agenția TASS, Radio Moscova, Agenția de presă Novosti, ziarul *Izvestia* erau locuri de predilecție. O singură publicație putea rezista presiunilor KGB: ziarul *Pravda*. Serviciul de securitate trebuia să procedeze cu foarte mult tact pentru a obține informații de la ziaristii ziarului partidului.

La fel stăteau lucrurile și la Misiunea sovietică pe lângă Națiunile Unite. Din

Știm astăzi mai multe despre seriozitatea crizei, despre faptul că și la Washington și la Moscova se luau în mare secret măsuri pentru a pune la adăpost familiile liderilor în cazul unui atac nuclear. Și Kalughin înregistrase în S.U.A. seriozitatea crizei și hotărârea părții americane de a riposta. A fost cu atât mai surprins să constate, ajuns în țară, cât de calmă era populația Moscovei. Și recunoaște că acest lucru se datora faptului că autoritățile sovietice ascundeau populației gravitatea situației. La sediul KGB toată lumea era de acord că Hrușciov reacționase fără prea multă judecată, subestimând hotărârea administrației Kennedy. La Lubianka, sediul KGB, s-a răsuflat cu ușurare atunci când criza a trecut. Dar au sporit resentimentele față de liderul de la Kremlin care provocase Statele Unite, fiind apoi nevoit să cedeze. Asemenea pași greșiți se plătesc întotdeauna, mai devreme sau mai târziu.

Până la capăt, la ordin

Celălalt moment de tensiune trăit de Kalughin în Statele Unite a debutat la 22 noiembrie 1963. Kalughin povestește că nu va uita niciodată acea zi. Se afla într-un magazin, unde făcea cumpărături pentru o recepție pe care urma să o dea acasă, pentru corespondenții de presă străini. Deodată cei din jurul său au rămas stane de piatră,

apoi s-au înghesuit spre ieșire, tipând și vociferând. Kalughin i-a urmat și a aflat că președintele Statelor Unite, J.F. Kennedy, fusese asasinat la Dallas. Și-a petrecut restul zilei și noaptea transmițând corespondențe pentru radio. De a doua zi, a început activitatea de spion. Cel acuzat de asasinat era Lee Harvey Oswald, căsătorit cu o rusoaică și care petrecuse câteva luni în Uniunea Sovietică. De la Moscova se cerea rezidenturii să facă tot posibilul pentru a discredita ideea că U.R.S.S. ar fi fost implicată în asasinat. Trebuia acreditată ideea că Oswald făcea parte dintr-o conspirație a reacționarilor americani, nemulțumiți de tentativa președintelui american de a îmbunătăți relațiile cu Uniunea Sovietică.

De altfel, „măsurile active” – dezinformarea, orientarea opiniei publice în direcția dorită de Moscova, discreditarea unor curente, instituții sau persoane – constituiau o parte însemnată a activității lui Oleg Kalughin. O asemenea acțiune a fost și trimiterea de scrisori care conțineau atacuri scârboase către diplomații africani acreditați la Națiunile Unite. Ele ar fi provenit de la cercurile rasiste americane. Unii diplomați din proaspetele țări independente ale continentului african le-au dat publicității, ca o dovadă a rasismului societății americane. Acțiunea fusese aprobată de către Comitetul Central al P.C.U.S. La rândul lor, Kalughin și colegii săi au făcut

mare caz de acest incident în corespondențele trimise în țară.

Au urmat scrisori antisemite trimise liderilor comunității evreiești din Statele Unite. De asemenea, au fost plătiți indivizi pentru a profana cimitirele evreiești. După cum recunoaște Kalughin, nu erau respectați nici morții. Atunci când a pierit într-un accident de avion secretarul general O.N.U., Dag Hammarskjöld, au făcut tot posibilul pentru a alimenta zvonurile că era vorba, de fapt, de un atentat pus la cale de CIA. Americanii vroiseră să îl elimine pentru că Dag sprijinea prea mult mișcarea de independență africană.

O altă direcție de activitate o constituia atragerea unor agenți de influență. Putea fi vorba, de exemplu, de editorul unui ziar mic, dar influent. M.S. Arnoni era un supraviețuitor al Holocaustului, care scotea un magazin cu trecere în elita americană. Între cunoștințele sale se numărau Golda Meir (în mai multe rânduri prim-ministru al Israelului) și Ben Gurion (primul președinte al statului israelian). Cu ajutorul lui, Kalughin a plasat în presa americană mai multe articole care serveau intereselor Moscovei. În schimb, Arnoni a primit 10 000 dolari. Relația a continuat până în 1967. Atunci, Arnoni a refuzat să mai colaboreze cu sovieticii care sprijineau pe arabi în conflictul cu Israelul.

(Continuare în p. 82)

1869. BUCUREȘTI, PARIS, SIGMARINGEN -

UN REGE PENTRU SPANIA

JOSEFINA LÓPEZ SANMARTIN

Pasionată cercetătoare a istoriei românilor, Josefina López Sanmartin (1919-1989) a fost, în 1968, doctorantă a Facultății de istorie din București, elaborând, sub conducerea științifică a acad. Andrei Oțetea, un studiu despre relațiile comerciale hispano-române în sec. XIX și la începuturile sec. XX.

Din această lucrare cititorii noștri au putut citi fragmente referitoare la ecouri spaniole ale Unirii din 1859 (nr. 1/1998) și, respectiv, la schimburile comerciale dintre România și Spania la finele veacului trecut (nr. 9/1998). Iată acum un episod istoric mai puțin cunoscut: candidatura principelui Leopold de Hohenzollern, fratele regelui Carol I al României, la tronul Spaniei.

Era în timpul revoluției burgheze din Spania (1868-1874). Regina Isabela II fugise din țară. Se formase un guvern provizoriu condus de Francisco Serrano y Domínguez (8 octombrie 1868-18 iunie 1869), apoi de Juan Prim y Prats, marchiz de los Castillejos (18 iunie 1869-27 decembrie 1870).

La 21 mai 1869, Cortesurile au hotărât menținerea monarhiei. După demersuri eșuate de a găsi un suveran, acesta s-a aflat în persoana prințului Amadeo de Savoia, duce de Aosta, fiul regelui Italiei, Victor Emmanuel II.

În acest context se înscriu și demersurile pe lângă Leopold de Hohenzollern.

In toamna anului 1869, generalul Prim, lider al Partidului Progresist și șef al guvernului, avea o singură preocupare: aceea de a găsi un rege pentru Spania, cu ajutorul căruia să poată deveni stăpân exclusiv pe situație. S-a produs ceva asemănător evenimen-

telor din România, când diferite grupări politice au hotărât de comun acord să aducă la conducerea statului pe Carol de Hohenzollern. După propunerea mai multor candidaturi, alegerea s-a oprit asupra fratelui principelui Carol, Leopold de Hohenzollern, alegere care, din cauza reacțiilor provocate în diferite capitale europene, a creat probleme seri-

oase diplomației spaniole și române.

Primele acțiuni în favoarea candidaturii lui Leopold de Hohenzollern au fost inițiate de guvernul spaniol în primăvara lui 1869. Ele au rămas însă fără rezultat, deoarece tatăl principelui a refuzat să-și dea consimțământul ca Leopold să accepte coroana spaniolă. Cu toate acestea au început să

În imagini: abdicarea reginei Isabela II și Leopold de Hohenzollern.

circule zvonuri în legătură cu eventualitatea ca Bismarck să poată pune pe tronul Spaniei un principe prusac, frate cu acela care guverna în România. În legătură cu aceasta, ambasadorul spaniol la Paris, Olózaga, a făcut o vizită agentului diplomatic al României în capitala Franței, I. Strat, preocupat fiind de puternica reacție provocată în presă și în rândurile opiniei publice franceze față de eventualitatea ca un Hohenzollern să ocupe tronul de dincolo de Pirinei. De altfel, într-o scrisoare adresată lui Carol I, I. Strat sublinia că vizita trebuia explicată prin „zvonurile care circulau în jurul candidaturii fratelui lui Carol, Leopold, la tronul Spaniei“.

În aceste împrejurări, guvernul de la Paris îl însărcina pe ambasadorul francez la Berlin să-l întrebe pe Bismarck dacă într-adevăr tatăl principelui Leopold refuza să-și dea consimțământul ca fiul său să ocupe tronul Spaniei. Bismarck aprecia acest refuz ca sigur, dar în același timp pe diferite căi indirecte continua să sugereze generalului Prim candidatura lui Leopold de Hohenzollern. Situația rămânea neclară.

În mai 1869, ziarul francez *Le Journal des Débats* continua să facă aluzii la candidatura lui Leopold la tronul Spaniei, considerând-o ca un fapt real. Și, într-adevăr, generalul Prim nu renunțase la această idee, făcând astfel jocul guvernului prusac. La 17 februarie 1870, generalul Prim, în calitatea sa

de șef al guvernului spaniol, trimitea o scrisoare lui Leopold de Hohenzollern, cerându-i să fie „un sincer rege constituțional al Spaniei“. Regele Wilhelm, fără să fie încunoștiințat, a fost pus în fața unei situații regizate de Bismarck. Acesta aprecia candidatura lui

Carol Anton de Hohenzollern

Leopold de Hohenzollern ca fiind avantajoasă din toate punctele de vedere pentru guvernul din Berlin: dacă reușea să-l vadă urcat pe tronul Spaniei, însemna să aibă asigurată presiunea acesteia asupra Franței; dacă nu reușea, obținea cel puțin un „casus belli“ față de Napoleon al III-lea. Atât regele Wilhelm cât și Bismarck se abțineau să-și facă cunoscută, în mod public, atitudinea reală față de problema candidaturii, lăsând pe tatăl principelui să accepte sau nu coroana Spaniei pentru fiul său, principele Leopold. Nu era însă un secret pentru nimeni că Bismarck dorea ca Spania să primească un răspuns satisfăcător.

După un timp oarecare, regele Wilhelm, ca șef al familiei, și-a dat consimțământul, astfel încât principele Leopold putea adresa o scrisoare particulară generalului Prim, în care, cu toată subtilitatea diplomatică, inevitabilă în acel moment de politică spaniolă, accepta să candideze la tronul Spaniei.

Ținând seama de acest răspuns, guvernul spaniol a hotărât să prezinte candidatura principelui Leopold, și să convoace Cortesurile, pentru 20 iunie 1870, pentru a consacra această alegere. Dar la 1 iulie, 5 zile înainte ca ministrul de Stat să fi trimis reprezentanților Spaniei în străinătate o telegramă în această problemă, apărea în presa franceză o scurtă depeșă, care anunța ca sigură alegerea lui Leopold. O indiscreție din partea celui ce a fost mediator între guvernul spaniol și Hohenzollern, Salazar y Mazzaredo, a confirmat în Franța desemnarea categorică a lui Leopold pentru tronul Spaniei.

Întreaga Europă afla imediat de protestul energic al lui Napoleon III care arăta că Imperiul francez nu putea permite ca aceeași dinastie – a Hohenzollernilor – să domnească și în Prusia și în Spania, ceea ce ar fi constituit o primejdie pentru securitatea Franței, amenințată pe două flancuri.

Ministrul de Externe francez, ducele de Gramont, declara ambasadorului Prusiei la Paris că „Franța nu va tolera urcarea principelui de Hohenzollern

și a nici altui principe prusac pe tronul Spaniei". La 6 iulie, ducele de Gramont a pronunțat un discurs în Corpul legislativ afirmând că Franța „va începe războiul fără nici cea mai mică șovăială contra puterii care va îndrăzni să restaureze Imperiul lui Carol Quintul”.

Având în vedere opoziția categorică a Franței și a altor țări față de candidatura lui Leopold de Hohenzollern la tronul Spaniei, agenții diplomatici ai României se refereau în rapoartele lor trimise la București la situația internațională dificilă care s-ar fi creat României prin sprijinirea candidaturii de către Carol I. L. Steege, agentul român la Viena, ajungea la concluzia că nici în capitala Austro-Ungariei n-ar fi fost agreat un reprezentant al Casei de Hohenzollern la tronul Spaniei.

Reprezentantul diplomatic român la Paris, I. Strat, în fața gravității noii situații, a decis să acționeze din proprie inițiativă și, deplasându-se la Sigmaringen, a cerut tatălui lui Leopold ca fiul său să renunțe – în scris – la tronul Spaniei.

În raportul pe care-l adresa principelui Carol I, I. Strat sublinia că candidatura fratelui său a provocat o vie opoziție în rândurile opiniei publice din Franța, care vedea în aceasta o nouă manevră, pregătită de multă vreme, a politiciii lui Bismarck îndreptată spre slăbirea autorității Franței în Europa.

Astfel, în cursul unui război contra Franței, Spania ar fi fost cel puțin ostilă, ceea ce obliga Franța să fie permanent în gardă la frontiera dinspre Pirinei. I. Strat explica în raportul său că acesta fusese motivul pentru care Franța s-a opus de la început candidaturii principelui Leopold. Pe de altă parte, I.

Juan Prim y Prats

Strat preciza că, în conformitate cu Constituția românească, principele Leopold era investit cu dreptul de succesiune la tronul României. Diplomatul român adăuga în raportul său că depusese toate eforturile posibile pentru a-l convinge pe ducele de Gramont și guvernul francez că principele Carol al României nu ar fi avut nici un amestec în această candidatură a fratelui său, că nici măcar nu ar fi fost în cunoștință de cauză și că simpatiile lui Carol erau întotdeauna *pro* și nu *contra* intereselor Franței.

Răspunzând acelor care, atât în guvern cât și în Adunarea deputaților din București, îl criticau de a fi acționat din proprie inițiativă și, ne-

autorizat I. Strat sublinia că momentul era mult prea grav iar pericolul aproape iminent, pentru a se limita la simple proteste; de aceea, două ore de la întâlnirea sa cu ducele de Gramont, s-a dus personal la Sigmaringen unde tatăl lui Leopold, principele Anton, cântărind avantajele și dezavantajele candidaturii fiului său la tronul Spaniei, precum și dificultățile pe care le-ar crea celui alt fiu al său în România – prin atitudinea pe care ar adopta-o Franța și alte țări față de aceasta – a decis revocarea în scris a acestei candidaturi. I. Strat s-a prezentat la Paris, cu acest document, care – după aprecierea diplomatului român – a fost pe placul cabinetului francez.

Guvernul spaniol s-a găsit astfel într-o situație foarte dificilă. El nu considera că este demn din partea sa să renunțe, în urma presiunilor străine, la alegerea făcută, dar, pe de altă parte, îi era imposibil să nu țină seama de atitudinea Franței, Angliei și Austriei. În sfârșit, în calitate sa de șef al guvernului, generalul Prim a răspuns scrisorii de acceptare a lui Leopold de Hohenzollern, răspuns prin care îi aducea la cunoștință aprobarea Consiliului de Miniștri, și-l lăsa să înțeleagă că în Spania se considera posibilă menținerea candidaturii sale (anulată de fapt de evenimentele). Primul ministru spaniol remarcă însă inconveniente apărute pe plan

internațional – ceea ce echivala cu recunoașterea inoportunității candidaturii – și își manifesta speranța că acestea vor putea fi depășite.

I. Strat informase direct ambasadorul spaniol la Paris, Salustiano Olózaga despre demersurile sale pe lângă tatăl prințului Leopold. Pe de altă parte, generalul Prim primea la 12 iulie, o telegramă din Sigmaringen, prin care Anton de Hohenzollern îi comunica în numele fiului său retragerea candidaturii.

Câteva zile mai târziu, contraamiralul Don José Polo de Bernabé – care fusese la Sigmaringen pentru a transmite lui Leopold scrisoarea guvernului spaniol – aducea la Madrid răspunsul lui Leopold, datat 15 iulie, în care acesta insista asupra renunțării sale la tron. „Veți putea aprecia – scria Leopold, adresându-se generalului Prim – renunțarea mea, care are drept scop evi-

tarea dacă este posibil, a vărsării de sânge și consecințele unui război ale cărui proporții nu se pot calcula”.

În acest timp I. Strat expedia de la Paris o telegramă ministrului de externe al României, P.P. Carp, anunțând că „renunțarea lui Leopold de Hohenzollern la tronul Spaniei a schimbat radical atitudinea Franței față de România, care poate de aci înainte să conteze pe deplinul ei ajutor”.

Dar cu toată această activitate diplomatică, cu toate influențele puse în mișcare, nimeni nu mai putea împiedica declanșarea războiului franco-prusac.

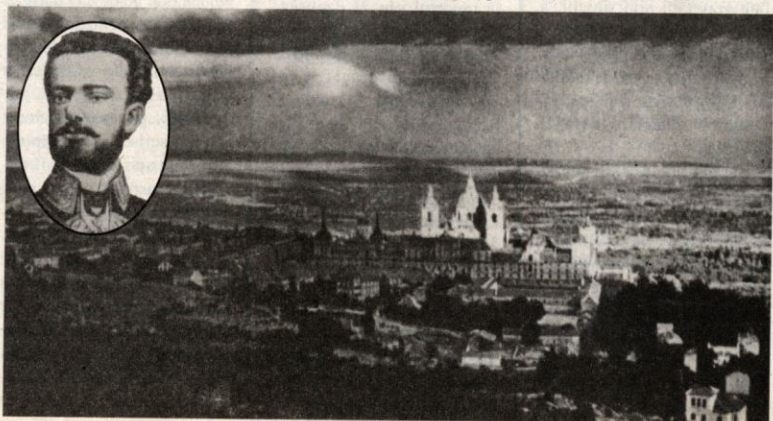
Pretextând pretenția Hohenzollernilor la tronul Spaniei, Napoleon III și Bismarck au creat o situație de război pe care amândoi o căutau, Bismarck având însă avantajul de a se fi știut mai bine pregătit decât rivalul său. La 20 iulie 1870, diplomații

tăcură, cedând locul tunurilor.

Și iată că guvernul spaniol, după căderea Imperiului francez la Sedan, la 2 septembrie 1870, reîncepu să se gândească la candidatura lui Leopold. O scrisoare a președintelui Consiliului de Miniștri către Don Juan Manuel Rascón, ministrul Spaniei la Berlin, informa asupra noilor demersuri făcute de Spania pe lângă principele Leopold de Hohenzollern.

După ce a ezitat mai mult timp să răspundă, Leopold a comunicat că atât timp cât durează războiul nu putea schimba sabia sa de colonel pe o coroană. Răspunsul diplomatic lăsa deschisă posibilitatea continuării negocierilor după încheierea războiului. Înainte însă ca acest război să se fi terminat, generalul Prim murea asasinat la 27 decembrie 1870, iar Spania avea deja un rege, pe Amadeo de Savoia. ■

Mănăstirea Escorial, de lângă Madrid; în medalion Amadeo I

Exclusivitate

Această parte din studiul nostru s-ar fi putut intitula Sub semnul lui Proust, deoarece el a făcut legătura între comunitatea românească, lumea literelor și aristocrația franceză, pe care o frecventa cu insistență. Întâmplarea făcuse ca familia Proust să locuiască pe strada Courcelles la nr. 45, iar la nr. 69, să stea o verișoară a prințesei Brâncoveanu, văduva prințului Alexandru Bibescu, Elena, o strălucită pianistă, ca și verișoara ei Rachel. Salonul ei era frecventat de o pleiadă de muzicieni, artiști și aristocrați.

Îi cunoscuse pe Liszt, Wagner, Gounod, Puvis de Chavannes și pe ducele d'Aumale. Fiul său își amintea de Renan, care venea să-i ofere cărțile cu dedicație, de Saint-Saëns și de Fauré, care cântau cu ea la pian, la patru mâini, și de strălucitul Leconte de Lisle.

Acum putea să-i socotească printre obișnuiții salonului său pe: Anatole France, Pierre Loti, Jules Lemaitre, Maurice Maeterlinck, Claude Debussy, precum și pe pictorii Bonnard, Vuillard și Odilon Redon. Probabil că Proust a fost introdus de către nepoata ei, doamna de Noailles, sau de fratele acesteia, Constantin Brâncoveanu.

ROMÂNI LA PARIS: MARILE FAMILII (1870-1918)

Dr. ALEXANDRE DAVIER, Meudon, Franța

Acolo i-a întâlnit scriitorul, în 1900, pe frații Bibescu: Anton era pe atunci un tânăr de 23 de ani, cu o ținută bărbătească, trăsături aspre și o privire implacabilă. A fost prietenul credincios al lui Proust până la sfârșitul vieții acestuia. Își făcea studiile la Paris, pentru a intra în serviciul diplomatic românesc, însă la puțin timp după întâlnirea lor,

În acest număr dr. Alexandre Davier își încheie incursiunea (începută în nr. 5/1999) în lumea culturală românească din Cetatea Lumină.

a trebuit să se întoarcă în România, pentru a-și satisface serviciul militar de un an.

Proust, împătimit de studiul catedralelor, a fost fericit să descopere că Emanuel, celălalt frate, avea aceeași pasiune. După o vizită la Chartres, el s-a destăinuit lui Emanuel și i-a cerut să-i explice unele detalii. Rămăși celebri ca prieteni ai lui Proust, Emanuel și Anton Bibescu

erau atunci mult mai cunoscute decât cel fascinat de personalitatea lor, dar și gelos în taină pe succesele lor în toate domeniile.

Prietenia – un antidot contra perfidiilor mondene

În toamna anului 1901, Anton Bibescu a revenit la Paris și s-a grăbit să-l prezinte pe Proust prietenului său Bertrand de Salignac-Fénelon. Frații Bibescu, Fénelon și Proust au format o „societate secretă”, inaccesibilă profanilor. Această camaraderie, un „joc secret” atrăgător pentru ceilalți, era pentru Proust o pasiune serioasă și deopotrivă sfâșietoare. Curând și pentru prima dată, Proust va exprima adevărul paradoxal – devenit unul dintre leitmotivurile romanului *În căutarea timpului pierdut*, că „prietenia, ca și dragostea, este o iluzie”.

Scriitorul începe prin a-și învălui sentimentele în ironie și erudiție. La 29 iunie 1902, el îi scria doamnei de Noailles: „O singură persoană mă înțelege, Anton Bibescu. Numai să nu înceteze și el! E atât de inteligent și de bun față de mine”. Într-o altă scrisoare către doamna de Noailles, el consideră prietenia sa cu Anton un antidot pentru perfidiile mondene.

Imediat după afacerea Dreyfus, Bertrand de Fénelon și Anton Bibescu,

partizani ai lui Dreyfus, au devenit din această cauză „tineri și străluciți paria”, în mediile pe care le frecventau. Marcel Proust se oferă ca agent de legătură între lume și ei, cu o umilință prefăcută, negând în același timp prietenia pe care de altfel o dovedește:

„Scumpe prieten, îi scrie lui Anton. Chiar la Pascal și la La Bruyère ... găsesc în mai multe rânduri cuvântul prieten. La Bruyère zice: «Unui om important trebuie să-i placă oamenii de spirit». Pascal... mai scurt, spune că «un prieten este ceva atât de avantajos chiar pentru marii seniori...» Renan zice că e bine să fugi de prietenii deosebite. Emerson spune că trebuie să-ți schimbi treptat prietenii.

Este adevărat că alții, la fel de mari ca ei, susțin contrariul. Marcel Proust”

Un strigăt de disperare

Anton, la rândul său, continuă să-l consulte pe Proust în legătură cu piesele sale: *Gelosul*, jucat la teatrul Odeon, la 10 octombrie 1904, și *Week-end*, comedie în trei acte, adaptată din limba engleză, avându-l ca autor pe Noël Coward. Adaptarea s-a jucat la teatrul Potinière. Atunci când mama lui Anton a decedat, Proust i-a împărtășit într-atât durerea încât s-a îmbolnăvit. Sinuciderea lui Emanuel l-a făcut pé Anton să

fie atât de disperat, încât era și el gata să se sinucidă. Telegrama trimisă Marthei este un strigăt de disperare: „Am pierdut totul, Emanuel a murit ieri”.

Proust și prietenii săi obișnuiau să se întâlnească seara la Weber sau Laure, însă prietenia cu Anton și Fénelon trecea printr-un moment dificil. În camera lui Proust se întâlneau deci în fiecare seară adevărații săi prieteni: Lauris, Guiche, Gabriel de la Rochefoucauld. Când îi treceau crizele de astm, lui Proust îi plăcea să iasă în Bois de Boulogne, unde lua masa la pavilionul d'Armenonville cu Anton și prietenii săi, în acele locuri în care Odette, spre disperarea lui Swan (eroii romanului), venea să asculte cu „micul clan” sonata lui Verteuil.

Când doctorul Proust, tatăl lui Marcel, a decedat, toți prietenii lui Proust s-au adunat și mai ales Anton Bibescu și Mathieu de Noailles. La scrisoarea Annei de Noailles, Proust răspundea: „Mie, care știu cu ce profunzime și violență și cât de îndelungat se joacă drama, nu poate să nu-mi fie teamă”.

Prima întâlnire dintre Martha Bibescu și Proust nu a fost o reușită. Momentul când l-a cunoscut, la Operă, este descris de Martha într-o lumină aproape macabră: „Cu trupul pierdut într-o haină de blană prea vastă, părea că venise cu propriul sicriu”. Fără plăcere și chiar cu oarecare repulsie,

Martha va accepta să vorbească o clipă cu el. Martha a revenit la Paris cu soțul său. Primirea din cartierul Saint-Germain i-a arătat că nu mai era ostracizată și nu se mai ținea seama de năzbâtiile soacrei sale și ea apărea din nou în *Almanahul de Gotha*.

Locuind într-o clădire istorică, scriitoarea, a cărei pană trece cu ușurință de la o carte autobiografică la alta: *Catherine Paris, Papagalul verde, Povestea unei prietenii*, a cunoscut – prin genealogia familiei sale balcanice – numeroși europeni eminente, chiar regi. Ea a trăit istoria, a cultivat-o și, așa cum îi scria abatele Mugnier, „Muza austeră ascultă ca și celelalte muze de seducția memoriei și inimii voastre”.

„Tot în acea epocă, noi, câțiva prieteni și Proust, am făcut călătorii să vedem bisericile și monumentele care îi plăceau. Nu aveai de ce să te temi că nu ar fi gata dis-de-dimineață, căci rămânea treaz de seara. Am fost și la Laon, la Coucy. În ciuda crizelor de sufocare și a oboselii, a urcat chiar și pe platforma marelui turn, pe care îl doborâseră germanii. Îmi amintesc că urca sprijinit la brațul lui Bertrand de Fénelon, care, pentru a-l încuraja, cânta cu voce înecată *Minunea din Vinerea Mare*. Era, într-adevăr, *Vinerea Mare*. Îl văd și acum pe Marcel, atent, în fața bisericii din Senlis, ascultându-l pe prințul Emanuel Bibescu”.

Martha a locuit la început într-un mic apartament din cartierul Saint-Honoré, unde își invita adesea prietenii la masă; unii veneau pe neașteptate, cum a fost regele Ferdinand al României. Veneau Grasset, editorul ei, abatele Mugnier, Louis Jouvett, scriitori, diplomați. Femeie surprinzătoare, înzestrată de natură, răsfățată de viață, dar și mult încercată, îi plăcea să se impună și să rămână impunătoare. A început să nu mai fie femeia-floare, care încântase pe Kronprinz și pe Beauvau, pentru a deveni un personaj al cărui talent, relații și știință, fără a mai vorbi de iscusință, făceau din ea o femeie pe care o ascultai cu mai multă atenție decât o priveai. O vizită la prințesa, la prova insulei Saint-Louis, încadrată de Sena, era o aventură. Salonul său era aproape o grădină în care din superbe flacoane de cristal apărea o floare de câmp. Pe pereți erau tablouri foarte frumoase: la intrare, două tablouri mari de Boucher, un Carpeaux reprezentând-o pe prințesa Caraman-Chimay. Era greu în acea simfonie în alb să-ți imaginezi sutana roasă a abatelui Mugnier ori pe Claudel, cel lat în spate, citind pentru prima dată din piesa lui *Ioana d'Arc pe rug*. Reuniunile se limitau la un număr restrâns de persoane. Prințesei îi dis plăcea cocktail-urile.

Totul era liniștit, propice să primească lumea politică și intelectuală. Prințul Bibescu numea aceste recepții „ora preoților budiști”. Apăreau aici Philippe Berthelot-Paléologue, Joseph Reinach, Proust, Mauriac, Barrès și Anna de Noailles. Bibești își permiteau din ce în ce mai greu aceste recepții, în ciuda fabricii de ciment de la Comarnic care, repusă în funcțiune, va aduce profituri apreciable până la următorul război. Ceea ce nu i-a împiedicat să aibă mereu probleme cu banii și sfârșituri de lună dificile. Gusturile fastuoase ale Marthei, excentricitățile lui George îi făceau mereu să cheltuiască peste veniturile obișnuite.

Când a izbucnit războiul, în ciuda manifestărilor de ură oarbă, Martha, ridicându-se deasupra formelor înguste de naționalism, a vrut să rămână

Pierre Loti (cu pisica sa angara adusă din Turcia) era un permanent vizitator al saloanelor pariziene

fidelă indivizilor, indiferent de tabăra în care se aflau. A fost solicitată din toate părțile. În 1914, fiind la Paris, a primit vizita marchizului de Breteuil, trimis de către Delcassé, ministrul Afacerilor Externe, care îi propune să-i vorbească acestuia: „Poate veți reuși să-l convingeți. Nu vrea să înțeleagă nimic și repetă cu încăpățănare: țările balcanice, ne trebuie ori toate ori nici una”.

Martha a avut mereu solicitări asemănătoare. Joseph Reinach îi dedică astfel ultima sa carte: „Prințesei Bibescu, fiica României, ca să meargă alături de noi”.

Cele două Elene și Anna

La 4 martie 1917, în salonul Larue, Proust a fost prezentat

În imagini: compatrioata noastră Elena Văcărescu, cea care a umplut Europa cu lamentațiile ei, în trei ipostaze: cu Nicolae Titulescu, cu președintele francez Raymond Poincaré și într-un anturaj de mare clasă: Dimitrie Gusti, Constantin Brâncuși, Armand Călinescu...

prietenei lui Paul Morand, prințesa greco-română Elena Suțu. Prințesa era frumoasă și spirituală, așa cum îi spusese Morand. La București, unde singura femeie care putea rivaliza cu ea și o putea depăși era incomparabila prințesă Bibescu, era supranumită Minerva. Proust, aproape tot timpul cât va trăi, avea să fie captivat de această tânără femeie, ce aparținea prietenului său.

La Ritz, atunci când luminile se stingeau la orele 9.30 seara, cum cereau reglementările războiului, Proust dispărea în mod misterios către etajele unde se afla apartamentul prințesei Suțu. La 23 aprilie, el lua masa la Ritz cu Morand, prințesa Suțu, Cocteau și doamna de Cheigné.

Prințesa Suțu era plină de atenții față de Proust. Când era bolnav, ea se îngrijea să-i așeze trupul friguros mai aproape de cămin și picioarele pe placa ce

răspândea căldură. Ea locuia în strada Charles Floquet, într-o casă imensă, ce semăna cu o fortăreață. Acolo puteau fi văzuți mulți oameni de calitate care, plăcându-le, reveneau: Maurice Martin du Gard, fondatorul revistei *Nouvelles littéraires*, Abel Bonnard, cu vocea puțin cam aspră, Paul Morand, Robert de Rothschild.

În timpul războiului, Proust nu se deranja decât dacă era

sigur că întâlnește persoanele pe care dorea să le vadă. Dineurile la prințesa Suțu îi permiteau să întâlnească toată societatea franceză și aliată agreată. Prințesa, devenită doamna Paul Morand, adăugă cercului său dramaturgi și diplomați. Jean Giraudoux venea cel mai des. Grație relațiilor strălucite ale acestui cuplu, întregul Paris venea în casa lor și a continuat să vină și atunci când s-au instalat la

Palais Royal. Au primit oaspeți până la al doilea război mondial, apoi, devenind partizani pătimași ai mareșalului Pétain, au plecat în Elveția, venind mai rar la Paris.

Îndepărtată din țara sa de către Carol I, Elena Văcărescu a pretins că era sacrificată din rațiuni de stat și a umplut Europa cu lamentații. S-a instalat confortabil în peisajul literelor franceze, mai puțin

prin calitatea operei sale, cât prin modul de a vorbi despre ea, de a se impune. Foarte căutată în lume, avea un salon în care se discutau politică și literatură. Îi plăcea să fie înconjurată de lux, însă războiul o făcuse să renunțe la flori, să-și reducă personalul casei, fără a primi însă mai puțini intelectuali din acest motiv. Greoaie, înconjurată de voaluri, părea foarte străină, dar multora le

plăcea să vină la ea pentru a o asculta citind versuri. Găseai în casa ei mai multe femei decât bărbați.

Anna de Noailles trecea în fiecare după-amiază pe la Elena Văcărescu, cea care se zbătea până la epuizare pentru România. La 18 ianuarie 1919, s-a deschis la Versailles Conferința de Pace. Anna, hotărâtă, în ciuda unor mari suferințe, să urmărească lucrările, a fost adesea văzută în culise. Imediat după armistițiu, ea îi persifla pe cei care nu considerau victoria destul de frumoasă și tratatele aflate în pregătire suficient de favorabile Aliților.

Proust o întâlnise pe Anna de Noailles în salonul doamnei Arman, dar a putut-o aprecia cu prilejul unui mare dîneu din Boulevardul Malesherbes nr. 9, ce onora trei poeți și indirect atrăgea atenția asupra lui Proust însuși. Oaspeți de vază, în acea zi de 25 aprilie, erau

Montesquiou, Anatole France și contesa de Noailles, care stătea în capul mesei, în fața lui Proust. S-au recitat primele versuri ale doamnei de Noailles. Abia peste câteva zile, o pasiune declanșată brusc pentru poezia sa a jucat un rol în manifestarea treptată a geniului lui Proust. Prietenia cu Anna de Noailles a devenit ceva important pentru el.

Anna deprinsese arta de a ține un salon de la mama ei, prințesa Brâncoveanu, dăruită cu două fiice foarte frumoase, admirate de toată lumea. Doar contesa Jean de Montebello i-a închis gura doamnei de Noailles și surorii sale Elena, care făceau prozelitism în salonul ei: „Voi franțuzoaice? Chiar așa, voi sunteți gavroche ai Bizanțului!”

Ce învălmășeală de idei!

Încă din tinerețe, era interesată de literatură și aduna în jurul ei poeți. Îl

astepta pe Marcel Proust, care era foarte stăruitor, ca pe un magician. Lui Proust îi plăcea mult și de sora ei, mai simplă, mai puțin excentrică. Prietenii ei nu aveau zi fixă, ci se întâlneau în toate zilele. Foarte tânără, ea remarcase, în salonul mătușii sale Elena Bibescu, un tânăr ce va fi consacrat curând drept „prinț al esteților”, Robert de Montesquiou. Copil fiind, acesta îl cunoscuse pe bunicul domnitor (Gheorghe Bibescu); devenit adult, frecventa în calitate de rudă salonul ținut de Rachel. Vărul său, Odon de Montesquiou (care a murit prematur, în 1880) se căsătorise într-adevăr cu Maria Bibescu, fiică din a doua căsătorie a lui Gheorghe-Dimitrie și soră vitregă a lui Grigore, iar Robert era astfel văr prin alianță al Brâncovenilor.

„Având gustul gloriei, ea primea oamenii cei mai neașteptați, dând naștere la adevărate festinuri ale spiritului. La Anna de Noailles veneau F. Gregh, Léon Daudet, M. Bulteau, doamna de Pierrebouurg, soții Barrès, prințesa Edmond de Polignac. Câțiva poeți canadieni de expresie franceză, admiși în acest cerc, cum ar fi Morin, au fost fermecați. Conversațiile lor cu Jean Cocteau erau scilipitoare. Văduvele bătrâne se temeau un pic de extravagantele ei. Erau acolo o mulțime de oameni, partizani ai lui Dreyfus, amestecați cu avangarda literară și artistică. Cei care îi frecventau pe soții

de Noailles formau o bisericuță închisă, trufașă. Ce înflăcărare, ce polemici verbale, ce învălmășeală de idei. Anna, cu ochii închiși, recita versuri, dădea drumul unor cuvinte electrizante. Și acest sufler era bătut de neant și de moarte. Maurice Sachs și-a făcut aici ucenicia mondenă și califica drept „satanic” salonul Annei de Noailles. Maurice Rostand a venit în 1913 în strada Spontini. Scriitoarea se ridica puțin, ca și Proust, iar „patul său devenea un fel de tron, de unde domnea așezată pe perne, fără vârstă, aproape fără sex, sau având același sex cu zeii, care nu seamănă cu al nostru”.

Așeza o măsuță la marginea patului, ca să ia masa prieteniei veniți să o asculte, printre ei fiind personalități străine și franceze: Paul Morand, ducesa Edmée de la Rochefoucauld, Sully Prudhomme, Eduard VII, viitorul rege al Angliei. Tulburător de stranie, vocea sa de aur și de argint, cum o califica Mondor, avea izbucniri juvenile, însoțite de disperări și suspine. Mereu fermecătoare, chiar și în apatia sa, ea rămânea „un virtuoaz” inimitabil în poemele și conversațiile sale; starea de spirit dionisiacă încânta.

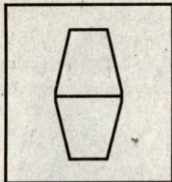
Contemporanii au iubit-o. Veneau să o vadă, să o audă și nu să o analizeze. Portretul ei, așezat în expoziția de la Biblioteca Națională, se afla între statuile lui Voltaire și Cicero, scepticismul și elocvența, cele două caracteristici ale personalității sale. Valéry, în dedicația pe

care i-a făcut-o, o numește „marea, scumpa, trista”. S-a stins din viață, în casa ei din îngusta stradă Scheffer, în 1933.

*
* *

Personajele care au fost eroii acestor rânduri nu au făcut altceva decât să illustreze ceea ce Alecsandri spusese voind să definească noțiunea de „român civilizată”. El scria consulului Franței la Iași, în martie 1857: „Vom fi așa peste vreo douăzeci de ani, când vom fi defanariotizați, derusificați și degermanizați”. Bunicii și părinții lor începuseră experiența modernității, copiii, care se pătruseră prea mult de occidentalism, nu uitaseră totuși că românii erau înainte de toate „un popor liric”, născut să ia întregul univers drept martor al bucuriilor, suferințelor, entuziasmului și disperării lor. Încetul cu încetul, ei s-au retras în dulapul cu amintiri de unde, într-o zi, Anna îi va scoate pe frații Bibescu, pe Martha Bibescu și pe toți ceilalți, păstrându-i fiecăruia felul de a fi sau cum zicea Proust: „Caută să rămâi așa cum ești, reînsuflețind mereu faptele și cuvintele tale cu o gândire creatoare, nelăsând nici un loc convenției, căci ceea ce credem că e un simplu fleac monden sau o simplă răutate este de fapt moartea spiritului”. ■

În românește de
Mihai POPESCU

COLOANA FĂRĂ SFÂRȘIT - Stâlpul înțelepciunii artistice a lui Brâncuși

Ideea vieții, a perenității, frumusețea, echilibrul și-au găsit o materializare de geniu în *Coloana fără Sfârșit*, creație de o rară robustețe și vigoare. Timp de aproape 30 de ani, în diferite momente ale vieții sale aspre și frământate, artistul a revenit la această creație, deopotrivă generoasă și enigmatică, stăruind cu pasiune asupra formei, a raporturilor și materialului. Primele coloane, formate din 2-3 module, au fost sculptate în anii 1917-1918 și, după unele căutări, au fost folosite de Brâncuși ca socluri pentru alte opere ale sale.

Ca lucrare în sine, prima *Coloană* a fost realizată în lemn de stejar în 1918 și e formată din 3 module întregi și 2 jumătăți, cu înălțimea totală de 203 cm, și în prezent aparține Muzeului de Artă Modernă din New York. Primele două lucrări intitulate de Brâncuși *Coloana fără Sfârșit* datează din 1925-1926, una dintre ele devenind celebră prin instalarea ei în grădina marelui fotograf Edward Steichen, la Voulangis, lângă Paris.

Din 1931, o *Coloană* masivă din ghips apare în atelierul artistului, pentru ca în 1933 Brâncuși să realizeze un alt proiect, constând de data aceasta dintr-un grup de trei *Coloane*, înalte cât atelierul său din 11, impasse Ronsin. Asemănătoare arborilor unei păduri, având 4, 5 respectiv 6 module întregi și câte 2 jumătăți, aceste *Coloane* vor aduce noi raporturi ale formei și volumelor și vor fi expuse de Brummer Gallery la New York, între 17 noiembrie 1933 și 13 ianuarie 1934.

Încă din 1926, în *New York World* apărea următoarea declarație a lui Brâncuși: „Doresc să instalez o *Coloană* în Central Park. Ea va fi mai înaltă decât orice altă construcție, de trei ori mai mare decât obeliscul lui Washington, cu o bază corespunzătoare (60 m sau mai mult) și va fi din metal. În această piramidă vor fi apartamente, unde vor putea trăi oameni, iar sus, în vârf, voi pune pasărea mea, o imensă pasăre în echilibru, ca o *Coloană a Infinitului*. Sub acest aspect, proiectul realizat la Târgu Jiu în anii 1937-1938 trebuie privit ca un prim pas către un monument pe care sculptorul și-l dorea mai înalt decât zgărie-norii.

Către sfârșitul vieții sale, la propunerea unui jurist și colecționar de artă din Chicago, Brâncuși s-a angajat efectiv într-un proiect de instalare a unei *Coloane* de mari dimensiuni, 152 m. În 6 iunie 1956, Brâncuși confirma „acordul privind ridicarea *Coloanei fără Sfârșit* la Chicago, pe marginea lacului, cu condiția ca el însuși să fie prezent pentru a superviza întreaga lucrare și ca nimic să nu se execute fără acordul său...”. Apoi, în decembrie 1956, Brâncuși scria: „am început studiul pentru o *Coloană fără Sfârșit* înaltă de 400 m. Dacă ar putea fi realizată din oțel inoxidabil lustruit, ea va fi una dintre minunile lumii”. În aceeași perioadă el îi vorbea pictorului Horia Damian de o *Coloană* de peste 600 m, de două ori înălțimea Turnului Eiffel.

Din păcate, la 16 martie 1957, Brâncuși avea să se stingă, și proiectul nu mai putea fi dus la bun sfârșit. ■

DOMNI ROMÂNI

ȘI
SOTILE
LOR

DIN CAUCAZ

SORIN IFTIMI

Nu s-a scris până acum, din câte cunoaștem, despre căsătoriile domnilor români cu soții necreștine, respectiv circaziene. Manifestat într-un spațiu geografic aflat pe linia de contact dintre două civilizații, creștină și musulmană, acest fenomen prezintă un interes aparte.

„Cea mai
nobilă nație“

Circazienii sau cerchezii, aflați în celălalt capăt al Mării Negre, în regiunea caucaziană, nu erau necunoscuți vechilor noștri cronicari.

În *Letopisețul Țării Moldovei...* al lui G. Ureche, la capitolul *De Împărăția Tătărăscă și de obiceiurile lor și cât loc cuprindea Țara Tătărăscă*, întâlnim, între multe „hoarde tătărăști“, și pe *cirhesari*. La rândul său, Miron Costin, în *De neamul moldovenilor*, scriind despre întinderea „Împărăției Râmului“, anticul Imperiu roman,

localizează foarte exact regiunea locuită de cerchezi. Principele Dimitrie Cantemir, în vestita sa *Istorie a Imperiului Otoman*, arată că aceștia locuiau între Pontul Euxin și Marea Caspică.

Exista, în lumea otomană, un adevărat mit în privința circazienilor, referirile la această seminție făcându-se mereu la superlativ. Astfel, ei erau considerați ca fiind „cea mai nobilă nație între toate popoarele scithice“, precum și „cei mai frumoși dintre popoarele orientale“. Datorită frumuseții și bărbăției lor, tinerii circazieni erau preferați de către sultani pentru gărzile palatului de la Istanbul. Virtuțile lor militare erau asemănate de Miron Costin cu acelea ale vechilor romani.

Dimitrie Cantemir arată că cerchezii „inventează totdeauna ceva nou în îmbrăcămintea și armele lor și tătarii îi imită în aceasta cu toată pasiunea, încât s-ar putea zice că ei sunt francezii tătarilor“.

„Invențiile“ lor au fost apreciate și în spațiul românesc. Astfel, *calpacul* împodobit cu blană, întrebuintat la noi de boieri, pare a fi de modă circaziană. De asemenea, *cabanița* – mantia cu care erau înveștiți domnii români la Istanbul și pe care aceștia o purtau la cele patru mari sărbători (Crăciun, Sf. Vasile, Bobotează și Paști), precum și la alte ceremonii însemnate – era, cel puțin în veacul XVIII, „țesută din fir alb, serasir, în formă cerchezească, cu

În imagini: Ștefan cel Mare și Maria de Mangop.

mănecele despicate... "Cerchezasca era și numele unei hore jucate în Moldova și Dobrogea, după masa de cununie, iar la vecinii noștri bulgari, *čerkeska* era un tip de sabie.

Caii de rasă cercheză, buni pentru războaie și foarte arătoși, s-au bucurat în trecut de o faimă binemeritată, fiind râvniți de către domni și boieri. Chiar și icrele negre de Circazia și Crimeea, comercializate la Istanbul, erau considerate ca fiind superioare celor de Dunăre, de la Chilia.

Influențele circaziene s-au făcut simțite în Țările Române nu doar indirect, prin intermediari, ci și prin prezența efectivă a unor reprezentanți ai acestei etnii pe pământul românesc, care, prin calitățile lor, au fost acceptați chiar în rândurile aristocrației locale.

În *Descriptio Moldaviae*, scriind despre boierimea moldovenească, Dimitrie Cantemir arăta că „apoi de curând, mai ales în secolul trecut, când au început să se trimită domni în Moldova de la Constantinopol, mai multe slugi, *cerchezi și abhazi*, cumpărate pe când aceștia trăiau ca particulari la Constantinopol, după ce și-au dovedit prin îndelungi servicii credința față de stăpânii lor, au fost ridicate mai întâi la slujbe de curte, apoi la cele boierești și prin aceasta au căpătat rangul boieriei". Referirile principelui se făceau mai ales la originea familiilor boierești *Cerchez și Abaza*, existente în vremea sa.

Ceea ce a contribuit cel mai mult la faima Circaziei în întreg Orientul a fost *frumusețea femeilor* din această țară, cântată cu predilecție de poeții osmani. La circazieni, scria Cantemir, „femeile sunt considerate nobile dacă au degete subțiri și picioarele mici... Îndată ce o fată

împlinește vârsta de șapte ani, o înving cu un cerc de fier, patru pene în cinci degete de lat, iar picioarele i le strâng în papuci de lemn... Îată dar că ceea ce fac franțuzoaicele prin os de pește [corset] și alte măiestrii penibile, aici se face fără cea mai mică incomoditate, încă de la o vârstă fragedă". Corectând în acest mod imperfecțiunile naturii se modelau niște făpturi care întru chipau idealul de frumusețe orientală. Dacă adăugăm și faptul că aceste tinere erau capabile de instrucție (adică de învățatură), aveau aptitudini artistice excelente și erau foarte modeste (fiind educate într-un spirit aspru, aproape spartan), vom înțelege de ce circazienele erau atât de apreciate.

La mare preț în târgul sclavelor

În timpul lui Soliman Magnificul (el însuși fiul unei cercheze, ca mulți alți sultani) haremul padișahului era mereu înmormântat cu frumuseți aduse din nordul Mării Negre și mai ales din Transcaucazia. La târgul roabelor albe din Istanbul, circazienele se vindeau cu un preț de aproape două ori mai mare decât oricare alte slave.

Așa cum s-a putut vorbi în istoriografia noastră despre soțiile catolice ale domnilor români sau despre cele polono-lituanieni, sârbe, grecești, o anumită problemă – neabordată până acum – poate fi ridicată de căsătoriile vechilor voievozi cu soții circaziene, nu foarte numeroase, dar suficiente pentru a fi studiate ca fenomen.

O primă mențiune poate fi întâlnită în *Cronica moldo-germană*, unde se consemnează faptul că, la 14 septembrie

1471, „au adus Ștefan voievod pe doamna din Mangop, cu numele Maria; ea era o circaziană și a avut două fiice cu dânsa”. Se știe, până acum, că Maria de Mangop era o prințesă bizantină, din ramura Paleologilor. Rămâne de văzut care este semnificația afirmației din cronică.

Din veacul XVI, fiii de domn creșturi pe malurile Bosforului drept garanție pentru fidelitatea părintelui lor față de padișah, au dus în Țările Române gusturi și deprinderi țarigrădene, alegându-și chiar soții circaziene, după exemplul sultanilor și al înalților demnitari otomani. Primul dintre ei pare a fi Petru Șchiopul, cel dintâi domn muntean pe tronul Moldovei. În suita sa și a doamnei sale levantine, Maria Amiral, au fost aduse la Iași mai multe roabe circaziene. Nu știm dacă Irina Botezata, – mama lui Ștefan beizadea și cea de-a doua soție a voievodului – aparținea, în mod sigur, acestui neam. Supranumele de Botezata ne lasă doar să presupunem că ea fusese de origine necreștină. Celelalte roabe din anturajul ei erau însă circaziene.

A treia soție a domnului Petru Șchiopul, boțezată tot Maria, ca și prima doamnă, era o circaziană. Maria Cercheza, cum apare aceasta în documente (numită anterior și Rada) avea aproape dublul anilor doamnei Irina (decedată în 1592, înainte de a împlini, se pare, douăzeci de ani). Cu toate acestea, ea a înlocuit-o, cucerind inima voievodului și căsătorindu-se legal cu acesta, în timpul pribegiei. Despre ea scria *von Künbach*, la 1594, că era prima dintre soțiile bătrânului domn, fiind o sclavă răscumpărată de la tătari. Același nota că ea avusese anterior doi bărbați, însă în acel

moment era văduvă. Maria, „i-a condus toate afacerile bănești și știe aproape despre toate lucrurile“ domnului. Despre ea se zicea că este bogată și că avea multe haine frumoase. Chiar soarta averii nevrăstnicei beizadele, Ștefaniță vodă, a rămas pe seama ei după moartea domnului.

În anturajul din exil al lui Petru Șchiopul mai este amintit un bărbat cerchez și alte câteva roabe, dintre care Mutaha și Lathina erau sigur circaziene. Mutaha cercheza, „fata ce îngrijește pe Ștefan“ beizadea, îndeplinea, se vede, rolul de doică a fiului domnesc, așa cum doică pare să fi fost (inițial) — după părerea lui Iorga — și Irina Botezata. Faptul că roabele cercheze erau preferate pentru a alăpta pe moștenitorul tronului amintește de obiceiul existent la tătări și consemnat de Dimitrie Cantemir, potrivit căruia fiii hanilor de Crimeea, îndată ce se nășteau, erau trimiși în Circazia, pentru a fi crescuți acolo. Li se căuta o doică („nutrice“) care să-l hrănească pe micul prinț și care să-i transmită, prin lapte și educație, virtuțile acestui neam.

Cadiul fuge

În veacul următor, Vasile vodă Lupu, „elev la școala fastuosului absolutism al lui Radu Mihnea, nu face decât să strămute la Iași obiceiurile și ideile Bizanțului“, după cum scria Nicolae Iorga. Cum altădată basileii se căsătoreau cu cea mai frumoasă femeie din vremea lor, la fel și Vasile vodă și-a dorit drept doamnă, după moartea Tudoscăi, pe cea mai strălucitoare dintre toate urmașele Evei, iar aceasta nu putea fi decât o circaziană. Niccolò Barsi relatează, în detaliu, cum domnul a trimis pe postelnicul Enachi Catargiu în țara Cerchezască, pentru a-i

aduce pe fata unui mârzac al cerchezilor de o rară frumusețe, alături de care a trăit până la sfârșitul zilelor sale.

La 28 septembrie 1639, bailul [ambasador la Poartă] Aloisio Contarini raporta dogelui Veneției că Vasile Lupu, „fiind rămas văduv, și-a luat o soție circaziană, de neam domnesc, de o frumusețe privilegiată și că, aducând-o spre Moldova, aceasta a fost oprită din drum de pașa de Silistra, pentru că, după legea turcească, nu este permis femeilor circaziene, ca unele ce sunt de lege mahomedană, să trăiască cu creștini; însă Vasile Lupu vodă trimise sultanului 50 000 de reali și caimacamul vizirului au dat ordin să-i dea drumul în Moldova“. Ea se pare că era creștină încă din patria ei originară.

Niccolò Barsi scrie că, în timpul captivității provizorii la pașa de Silistra, a avut loc un episod amuzant: cadiul însărcinat cu convertirea ei la mahomedanism o găsea ospătându-se mereu, demonstrativ, cu carne de porc, interzisă de Islam, fapt ce îl făcea pe cadiu să o ia, de fiecare dată, la fugă. Originea creștină a acestei soții cu numele de Ecaterina pare a fi confirmată și de sursă musulmană: Evlia Çelebi arăta că, în ciuda insistențelor unchiului lui doamnei, Derviş Mehmed pașa, de a o aduce pe calea dreaptă, a religiei musulmane, aceasta „a rămas în credința răstăcită“. Posibilitatea ca Ecaterina să fi fost creștină încă din Circazia este sprijinită, indirect, de afirmațiile lui Dimitrie Cantemir, care arăta că genovezii, pe când stăpâneau Kaffa, i-ar fi convertit pe circazieni la credința creștină, dar, după ce turcii au cucerit Crimeea, le-au luat preoții, făcându-i pe cei mai mulți să cadă în păgânismul lor de mai înainte.

În anul 1639, pe când viitoarea doamnă era dusă în Moldova, același Niccolò Barsi remarca în suita ei pe fratele minor al acesteia, un băiețel de o frumusețe desăvârșită, precum și pe „o altă tânără (roabă), nu mai puțin frumoasă decât doamna însăși“. Câtă vreme Ecaterina a fost reținută de pașa de Silistra, această roabă a însoțit-o, împărțându-i soarta.

După trei decenii, la 1669, este amintită în documente o anume Hapca, fostă roabă a doamnei, evident o altă persoană decât cea mai sus menționată. Doamna născută propusese să o mărite cu Iași postelnicul (Hadâmbul), grec țarigrădean de origine, dar pentru că acesta a murit, a căsătorit-o cu un anume Anastasie. Drept zestre, Ecaterina i-a cumpărat un loc de casă în Iași, în apropierea Curții domnești, pe Ulița Herbine, „din zăplăzii caselor ce au șezut cerchezii“. Dar cine erau acești compatrioți ai doamnei Ecaterina, așezați în vecinătatea Curții domnești? Patru dintre ei sunt nominalizați ca martori în actele amintitei tranzacții. În contextul luptei dintre Vasile Lupu și Gheorghe Ștefan, Miron Costin amintește grupul de „cercheji de-ai lui Vasile vodă, cari toți aceștia mărșese cu boierii cei trimiși de Vasile vodă la Hmil hatmanul“.

Naș, patriarhul Antiohiei

În *Cronica Transilvaniei*, Gheorghe Kraus, relatând despre ospățul dat la Satu Mare (1660) de către Constantin Șerban vodă, în prima zi de Paști, la care fusese invitat și Radu Mihnea III, arată că acesta din urmă „se întorsese acasă la mireasa lui cerchezo-tătărară“, unde „crăpă în

aceeași noapte și dimineața fu găsit mort". Și alți doi cronicari au scris despre „frumoasa fată circaziană, adusă nu demult să-i fie soție, care era soră (sau rudă apropiată) cu hanul tătarilor, Mehmed Ghirai". Numele acestei circaziene, „rămasă ofrandă pe pământ străin", după decesul domnului ei, nu ne este cunoscut până în prezent.

Doamna Nedelea; a doua soție a lui Constantin vodă Șerban, domnul Țării Românești, fusese o roabă circaziană, iar căsătoria a avut loc în 1657, cu trei ani înainte de amintitul episod privitor la decesul lui Mihnea III. Un argument în plus pentru existența a două doamne circaziene distincte.

O problemă ridicată de aceste căsătorii este faptul că tinerele mirese sunt de origine păgână. Nume ca Dolcha, Rada, Mutaha, păstrate ca dublete la circazienele lui Petru Șchiopul, sau lipsa numelui originar la amintitele soții ale lui Radu Mihnea și Constantin Șerban pot fi considerate ca mărturii în acest sens.

În cazul căsătoriei domnilor români cu soții catolice (sec.

XIV-XV) vedem clar motivația politică precum și presiunile Papalității pentru convertirea la catolicism a acestor voievozi „schismatici". În familia domnească puteau conviețui ani de zile cele două confesiuni, ortodoxă și catolică, fără ca una să biruiască pe cealaltă, ajungându-se de multe ori la divorț. În cazul căsătoriilor cu soții necreștine, posibilitatea acestui compromis nu exista, soțiile fiind nevoite, în cazul ajungerii la altar, să urmeze confesiunea domnului lor: cea creștin-ortodoxă.

Înaintea cununiei religioase, poate chiar în aceeași zi, se impunea, în mod clar, *botezul ortodox*. De aici supranumele *Irinei Botezata* pentru a doua soție a lui Petru Șchiopul și Maria, pentru cea de-a treia soție, numită anterior Rada. Paul de Alep, aflat la București, descriind ceremonia celei de-a doua căsătorii a lui Constantin Șerban, relatează pe larg și despre botezul doamnei, care era de origine circaziană. Aceasta nici nu a primit un nume propriu-zis (sau nu a primit doar un nume), ci a fost botezată „Nedelea, adică Kiriaki", ceea ce însemna pur și simplu Doamna (în cele trei limbi: slavonă, greacă și română), după cum observa, în secolul XVII, chiar amintitul Paul de Alep. Stratagema era menită, probabil, să confere un minim de autoritate acestei doamne străine, roabă la origine și păgână pe deasupra. În același sens, spre a nu exista dubii în privința legitimității botezului, acesta a fost săvârșit chiar de către mitropolitul țării, nașul doamnei fiind patriarhul Antiohiei, Macarie, aflat în vizită prin Țările Române.

Dorința de a fi proprietarul unei soții „de rasă", a unui giuvaer de rară frumusețe, care să dea și mai multă strălucire ceremonialului de la Curtea

domnească, poate fi considerată un alt mod de a afișa și de a savura puterea. Gustul pentru frumusețile exotice, aduse de departe, de peste mări, precum mirodeniile, ne dezvăluie aderența la un canon oriental în privința idealului feminin.

Constatarea pare surprinzătoare pentru un Ev Mediu în care căsătoriile principilor însemnau mai ales alianțe și calcule politice, iar rangul egal al partenerei o condiție de la sine înțeleasă. Sentimentele nu încăpeau acolo unde dictau rațiunile de stat. Faptul pare surprinzător și pentru spațiul românesc unde, în secolele XVI-XVII, de cele mai multe ori soțiile (autohtone) aduc, la căsătorie, în zestrea lor, prin dreptul de sânge, aspirația legitimă la tron, iar prin rudele lor numeroase și puternice ofereau și garanția reală a dobândirii și păstrării tronului. Căsătoriile cu soții circaziene reprezentau, pentru domnii respectivi, a doua sau a treia însoțire când aceștia erau bine instalați în tronurile lor. Prin aceasta, se explică și diferențele mari de vârstă, domnii având, de cele mai multe ori, dublul anilor frumoaselor lor consoarte. ■

Vasile Lupu...

...și soția sa, Ecaterina Cercheza

25 DE ANI DE LA REVOLUȚIA GAROAFELOR

Un tânăr sărută în extaz un drapel. Este steagul portughez; Lisabona, 25 aprilie 1974.

Au trecut 15 ani. O femeie sărută cu aceeași dăruire un alt drapel, al României: București, 22 decembrie 1989. Un băiat cu perciuni, poate student, cu o garoafă la piept; o femeie trecută de prima tinerețe, cu basma, poate o bunică. Nu se vor cunoaște, probabil, niciodată. Alte chipuri, dar același gest. Alte meridiane, dar aceeași simțire. Libertatea are peste tot același gust.

Cineva a dorit îngemănat simbolic sărutul portughezului – afișul manifest al expoziției lusitane despre cei 25 de ani ai Revoluției Garoafelor – și sărutul româncei, devenit și el afișul unei alte expoziții consacrate la sfârșitul anului trecut Revoluției din Decembrie.

Pentru a întâmpina cum se cuvine aniversarea Revoluției Garoafelor, Muzeul de Istorie al Capitalei a fost gazda, în luna aprilie, a unei expoziții de afișe și fotografii ce au surprins instantanee ale evenimentelor de acum 25 ani. Expoziția, ce a beneficiat și de un film video și de sugestiva muzică a Revoluției (printre care celebra Grandola Villa Morena, ce a slujit drept semnal de declanșare), s-a bucurat de înaltul patronaj al primarilor din Lisabona și

București, José Soares (fiul fostului președinte Mario Soares) și Viorel Lis. Au contribuit cu exponate Muzeul portughez al Republicii și Rezistenței și Institutul Camões.

Organizatorul întregii manifestări a fost ambasadorul Republicii Portugalia la București, José Augusto Seabra, el însuși un protagonist al Revoluției. A fost deținut politic de la vârsta de 17 ani, exilat politic vreme de 13 ani, în Franța și Algeria, apoi, imediat după 25 aprilie 1974, membru al Adunării Constituante, ministru al învățământului, ambasador la UNESCO și în India. Este poet, profesor și specialist în literatura portugheză.

În ziua inaugurării Expoziției, 22 aprilie, la Palatul Suțu a fost organizată și o masă rotundă, moderată de domnul ambasador Seabra, la care au luat cuvântul ministrul secretar de stat pentru relațiile cu Parlamentul, Mihai Miron Biji, fost ambasador în Portugalia, Adrian Pop, director adjunct la Centrul de strategii și istorie militară, lect. univ. Cristian Părvulescu de la Școala națională de Științe Politice și Administrative și semnatarul acestor rânduri.

Adrian NICULESCU

GENERALUL DISIDENT

(Urmare din p. 66)

Un alt contact prețios l-a stabilit în noiembrie 1960 cu Jay Rockefeller, care avea să devină guvernator și senator din partea statului West Virginia. În aprilie 1961 Jay l-a invitat la reședința de vacanță a familiei din Vermont, unde Kalughin l-a întâlnit și pe Frank Kellogg, fiul fostului secretar de stat american, al cărui nume se leagă de pactul încheiat împreună cu ministrul francez de externe Aristide Briand în perioada interbelică și care ar fi trebuit să garanteze pacea lumii. Legătura a durat tot până în 1967, an în care Jay

Rockefeller a intrat în politică. Kalughin bănuiește că atunci FBI i-a atras discret atenția asupra adevăratei identități a prietenului său, sfătuindu-l să renunțe să îl mai vadă.

De multe ori, cele mai interesante informații erau culese din surse deschise. Într-o zi, Kalughin s-a dus să asculte o conferință a lui Zbigniew Brzezinski, la Universitatea Columbia. Acesta a expus un plan detaliat pentru extinderea implicării Statelor Unite în războiul din Vietnam, care tocmai începea. Cunoșcând influența pe care Brzezinski o avea în cercurile politice decizionale americane, Kalughin s-a grăbit să-și informeze superiorii. Peste câteva săptămâni, el avea să afle că infor-

mația fusese discutată în cadrul Biroului Politic al partidului.

Misiunea lui Kalughin la New York a presupus și activități ceva mai plăcute. Superiorii îi ordonaseră să nu ezite să meargă până la capăt dacă putea obține, dintr-o relație cu o femeie, informații interesante. Kalughin spune că nu a fost obligat să ajungă până acolo, limitându-se la declarații și câte un sărut romantic. Soția sa nu a știut nimic niciodată și oricum era în misiune, ceea ce nu avea nimic de a face cu dragostea lui pentru Ludmila. ■

(Va urma)

**Cristian POPIȘTEANU,
Dorin MATEI**

Iubiri celebre

Tânărul rege Carol VI, zis „Cel mult iubit“, se afla în centrul atenției întregii Curți; i se căuta o soție. Și i s-a găsit. La 17 iulie 1385, în catedrala din Amiens – cea mai mare din Franța – putând rivaliza cu cele mai frumoase din Germania și Țările de Jos –, avea loc căsătoria suveranului cu aleasa inimii sale: Elisabetha de Bavaria, Isabeau, cum i se va spune.

CAROL VI – ISABEAU

Povestea începe ca în basme. A fost odată un rege de 17 ani care domnea asupra unui regat mare. Era frumos, blond, plin de viață, câteodată impulsiv. Dar avea suflet bun. Carol VI a suportat cu o oarecare nerăbdare și iritare tutela unchilor săi ducii Jean de Berry, Filip cel Îndrăzneț, duce de Burgundia, și Louis de Bourbon. A fost încoronat la numai 12 ani, la 16 septembrie 1380, la moartea tatălui său, Carol V. De aceea a trebuit să guverneze „asistat“ de unchii săi, detestați de popor (cu excepția ducelui de Bourbon, un om bun), pe cât era el de iubit. Conducea acest trio de prinți – ce aveau o singură grijă, să-și însoare nepotul – Filip cel Îndrăzneț, ducele de Burgundia.

Sfetnicii regelui defunct, Carol V, conetabilul Olivier de

Clisson și marele șambelan Bureau de la Rivière, cel atât de apropiat lui Carol VI, vroiau și ei același lucru. În Europa existau o sumedenie de prințese de măritat. Totul era ca alegerea să fie cea bună. Un călugăr de la Saint-Denis afirmă că regele Carol VI și-a ales singur soția, din mulțimea de portrete executate la curțile europene.

Lucrurile au fost însă mult mai complicate. Rolul nelipsitei pețitoare l-a jucat ducesa de Brabant. Ea l-a convins pe Albert I de Bavaria să-și trimită în Franța fiica mezină, pe Elisabetha, în vârstă de 15 ani, pentru a-și încerca norocul.

Pe 13 iulie 1385

tânăra a sosit la Amiens, în Picardia, însoțită de unchiul său, Friedrich de Wittelsbach, și de contele și contesa de

Hainaut. Ducea de Brabant, cea care trăsese sforile ca întrevvedere să se desfășoare în mare taină, a venit și ea la Amiens, dar pe un alt drum. Carol, însoțit de ducele și ducesa de Burgundia, a intrat în oraș și a tras la episcopat.

„Marele maestru“ Jean Froissart, cunoscutul cronicar, este cel care, amuzat, a ținut jurnalul acelor zile vesele. Pe 14 iulie Isabeau de Bavaria, escortată de ducele de Brabant și de Burgundia și de contesa de Hainaut, a fost prezentată lui Carol VI. Tânăra prințesă a îngenuncheat respectuos. Regele i-a făcut semn să se ridice, luându-i mâna și privind-o înduioșat. „În această privire – scrie Jean Froissart – i se citeau dorința și dragostea, căci el o văzuse; era frumoasă și tânără. Pe rege îl mistuia deja o mare nevoie de a o revedea.

Conetabilul de Clisson a murmurat la urechea lui Enhuerrand: „Această doamnă va rămâne la noi. Regele nu-și poate lua ochii de la ea.“

În vreme ce curtenii s-au retras, Bureau de la Rivière, în complicitate cu ducele de Burgundia, i-a pus tânărului lui stăpân întrebarea fatică: „Sire, ce spunei de tânăra doamnă? O să rămână la noi? Va fi regina Franței?“ „Credința mea este că da!, a exclamat vioi tânărul suveran. Nu mai vrem alta. Spune-i unchiului meu, ducele de Burgundia, să facă ce e de făcut“.

Așadar, dragoste la prima vedere.

Dibacele șambelan a mers direct în camera unde ducele Filip aștepta încordat. Surusul larg al confidentului regelui Carol VI l-a destins într-o clipă: „Regele a spus da, noi la fel, o vrem ca regină.“ Curând, un zvon vesel a străbătut tot orașul: „Va fi nuntă! Va fi nuntă“.

Doouă zile mai târziu,

pe 15 iulie 1385, Curtea Franței zbârâia: se strângeau cuferele, pajii puneau șeile pe cai. Carol VI și-a întrebat șambelanul: „Bureau, unde mergem?“ „Sire, Domnul, unchiul Vostru, a hotărât să vă căsătoriți la Arras. Să faceți acolo nunta“. „De ce nu aici? Mai bine aici decât la Arras a replicat regele. Vreau să mă însor aici, în această frumoasă Biserică din Amiens. Nu avem de ce să mai așteptăm. Să fie într-un ceas bun! Trebuie să o întâlnesc

imediat pe verișoara mea contesa de Hainaut, ca să nu plece.“ Zis și făcut.

Regele a pornit imediat spre reședința în care fusese găzduită și unde le-a găsit pe ducesa de Brabant, pe logodnica lui, cu cei care îi formau suita și care se pregăteau să părăsească orașul. Filip cel Îndrăzneț i-a spus fără ocolișuri ducesei de Brabant: „Doamnă și frumoasă verișoară. Regele a respins propunerea noastră de a merge la Arras, căci ține prea mult la această căsătorie. Mi-a spus că nu poate dormi la noapte, cu gândul la viitoarea sa soție. Ar fi bine să rămâneți în acest oraș și să vindecăm acești doi bolnavi“. Ducesa de Brabant a izbucnit într-un râs zgomotos, binecuvântându-l

pe Cel de Sus pentru a fi protejat demersurile ei matrimoniale.

În sfârșit, au mijiit zorile atât de așteptate ale zilei fixate pentru nuntă, 17 iulie 1385. Carol VI a trimis logodnicei sale o coroană strălucitoare de pietre prețioase. Contesa de Hainaut și-a înveșmântat nepoata într-o rochie din cea mai scumpă țesătură și Isabeau a luat loc într-un rădvan, decorat cu flori și mătăsurii fine.

Orașul intrase în sărbătoare. Erau prezente toate meseriile, locuitorii arboraseră hainele cele bune pentru a celebra căsătoria regală. Predomina albastrul, celebrul albastru de Amiens, obținut de boiangii cu o plantă din partea locului, care pe mulți dintre ei îi îmbogățise.

Carol VI, incapabil să conducă din cauza bolii, s-a înconjurat de consilierii tatălui său

În Catedrala Notre Dame din

Amiens, inundată de lumină, celebrii țesători ai orașului se întrecuseră pe sine. O decoraseră în grabă cu splendide covoare și mătăsuri cu flori.

Primii au intrat prinții străini, întâmpinați de pleiada de sfinți din piatră, instalați deasupra portalurilor, ca niște predicatori muți. A urmat regele, îmbrăcat în albastru și aur, însoțit de ducele și ducesa de Burgundia, seniori și doamne.

În fine, pe portalul central, a apărut, gravă, viitoarea regină a Franței. Plutind parcă, a urcat până la altar, unde episcopul de Amiens a binecuvântat uniunea lor. A urmat un banchet, în care seniorii au petrecut într-un salon, iar doamnelor în altul. Balul propriu-zis a lipsit. Toată lumea era concentrată pe miezul nopții, când mirele și mireasa se retrăgeau în camera de culcare. Tânărul Carol și-a părăsit proaspăta soție – pe care o cunoscuse cu numai două zile în urmă – după trei zile, și atunci pentru a-și conduce oștenii pe câmpul de luptă.

N-au fost fericiți decât șapte ani. Tânăra femeie a fost profund marcată de pierderea succesivă a copiilor: primul la 2 luni, al doilea la 2 ani, al cincilea la 8 ani, al 12-lea, și ultimul, nu a trăit nici o zi. Isabeau a făcut o dramă din fiecare pierdere. Dar drama ei era pe fond de coșmar. În 1392, în pădurea de la Mans, Carol VI a înnebunit. Isabeau avea exact 22 ani și era însărcinată

a șasea oară. În primii ani a sperat că, încet-încet, regele își va reveni, dar stărilor lui de răătăcire i-au urmat scene de mare violență. Regina s-a trezit singură în mijlocul unor prinți care își disputau puterea.

Chiar și după moartea sa, în 1435, istoria nu a lăsat-o în pace. Posteritatea a reținut o mamă iresponsabilă, o regină incapabilă să guverneze, care și-ar fi dat regatul englezilor. Mare eroare! Să revenim.

Isabeau avea un frate, Louis, supranumit în Franța „Bărbosul” iar în Bavaria „Francezul”. La moartea mamei sale, ea nu era decât un copil. Părăsise la 15 ani Bavaria, pentru a nu se mai întoarce niciodată acasă, dar rămăsese în relații de corespondență cu tatăl ei. Acesta venise chiar să o vadă la Paris. Pe fratele ei, Isabeau l-a căsătorit succesiv cu două franțu-zoaice.

Regina a fost foarte apropiată de ducele de Burgundia, Filip cel Îndrăzneț, unchiul soțului ei, căreia îi datora, de fapt, mariajul ei și de ducesa, soția acestuia, cea care a inițiat-o în morala franceză și în luxul de la Curte.

În vremea lui Carol VI viața la Curte a fost foarte veselă. Atunci s-a introdus, de pildă, dansul doi câte doi. Se vâna mult, îndeosebi regele, se mergea în pelerinaj, îndeosebi regina, care se ruga să nască un moștenitor. Pietatea i-a fost prost răsplătită, pentru că, după cum am amintit, i-au murit copii. Se subînțelege că trăia grijă a purtat Isabeau

celor care au supraviețuit. Când la Paris s-a anunțat o epidemie de ciumă, regina și-a trimis odraslele departe, nu înainte de a afla cel mai bun itinerar. Nu l-a păstrat lângă ea decât pe băiatul cel mai mic.

Isabeau și-a iubit soțul, deși el a înșelat-o cu Odette de Champdivers, iar în timpul crizelor avea un comportament brutal: fără să o recunoască, uneori, o lovea. Dar ea a vegheat ca lui să nu-i lipsească nimic, a adus la Curtea Franței medicii cei mai buni, vindecători de tot felul, chiar șarlatani, s-a rugat tot timpul, a făcut pelerinaje, și-a trimis chiar una dintre fiice, pe Marie, la mănăstire. În zadar.

Isabeau a stat departe de putere

până în 1392, data primelor crize de schizofrenie ale lui Carol VI. I-a lăsat să și-o dispute pe unchii lui Carol VI: Apoi, a avut tot mai mare influență fratele lui, Louis d'Orléans, care i s-a opus fătii reginei în Consiliul regelui. Atunci Isabeau i-a cerut ajutor fratelui ei, Louis Bărbosul. Cu el alături, a negociat căsătoria mai multor fiice ale ei, împotriva voinței lui Louis d'Orléans. Pe Isabella, de pildă, a măritat-o cu Richard II al Angliei. O mișcare bună pentru pacea dintre cele două regate. Dar numai pentru o vreme.

Certuri mari s-au încins însă la un moment dat, între Filip

de Burgundia și nepotul său, Louis d'Orléans. Isabeau a încercat în zadar să-i împace. Când unchiul soțului ei a murit, în 1404, s-a trezit singură în fața lui Ioan fără Frică, duce de Burgundia, un personaj împătimit de bani, maestru al calomniilor. El a organizat o adevărată campanie împotriva reginei Isabeau. Din ordinul lui Ioan fără Frică, ducele d'Orléans, care se erijase în regent, a fost asasinat în 1407. În jurul suveranei s-a făcut gol.

În țară au izbucnit lupte între gruparea burgunzilor, condusă de ducii de Burgundia, și gruparea armagnacilor (casa de Orléans, după căsătoria lui Charles d'Orléans cu Bonne d'Armagnac). Apoi s-a declanșat o răsccoală, în fine, francezii au fost înfrânți la Azincourt de Henric V, regele Angliei, în 1415. Patru ani mai târziu aceștia au ocupat Rouenul. 1420 va aduce o altă schimbare, provocată tot de regină. Henric V, regele Angliei, a devenit regent al Franței, după ce se căsătorise

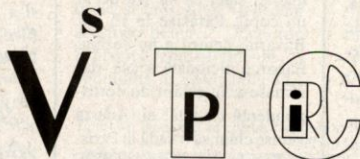
cu Catherine, fiica lui Carol și a lui Isabeau. Carol VI a trebuit să se retragă atunci la Bourges. Isabeau, „Bavareza“, cum i se spunea cu ostilitate în popor, era considerată o străină. În 1422, la 31 august, regele Carol a murit. Ea îi va supraviețui 13 ani, până la 29 septembrie 1435.

Dragostea la prima vedere, din urmă cu 50 de ani, îi adusesese Bavarezei multe necazuri. Alături de soțul iubit și de copiii lor. ■

Adaptare de
Florentina DOLGHIN

PROGENITURI NOBILIARE

(Biverb: 8, 9)

Gheorghe BRAȘOVEANU

SFÂRȘITUL BOIERILOR „HICLENI“

(Triverb: 9, 2, 5)

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția integralei Arme: R-O-SIS-A-BERBEC-TUL-VIU-ULANI-LO-ZALE-IC-LM-SAGETI-EVITA-AR-T-ENE-ATOM-TRASOR-IOC-U-TA-MACRA-NT-CRAI-TR-RP-AMAR-T-SULITE-ACU-PI-INTRUS-RACHETE-IE

Soluția jocului din p. 75: ÎNCEPE RESTAURAREA CULEI
(ÎN-CE-PE-RE-STĂ-U/R-ARE-A/CU-LE-I)

TEMPLUL ARTEMISEI DIN EFES

Artemis, zeița-fecioară, se mânia ușor. Pe Acteon, de exemplu, l-a pedepsit pentru că a vrut să se întreacă cu ea la tir cu arcul, iar după alte versiuni, pentru că acesta ar fi zărit-o goală, pe când făcea baie. În epoca civilizației grecești clasice, Artemis era mai ales protectoarea animalelor. A moștenit, în mod evident, multe trăsături ale zeităților orientale. De altfel, unul dintre principalele sale sanctuare s-a aflat la Efes. Artemision – templul lui Artemis – din cetatea de pe malul mediteranean al Asiei Mici a fost considerat unul dintre cele șapte minuni ale lumii.

Încă din epoca Renașterii, Artemision a stârnit imaginația celor pasionați de Antichitate. Dar primele săpături au început abia în 1863. Un englez încăpățânat, J.T. Yod, a descoperit ruinele și a expedit în țară câteva piese, pentru British Museum. La începutul secolului nostru, D.G. Hogarth a găsit, sub soclul statuii zeiței, primele monede. După cel de al doilea război mondial, prin anii '60, ștafeta a fost preluată de către arheologii austrieci – scrie Yvette Mory, conferențiar în istoria artei și arheologie la Paris-X Nanterre. Ei au stabilit că au fost, de fapt, mai multe temple.

Construcția primului a început în secolul VIII î.e.n. Poetul Calimah scrie că Amazonele au fost cele care au ridicat primul lăcaș închinat zeiței Artemis. Probabil că pe locul respectiv a existat și mai înainte un loc de cult. Situat la capătul căii regale ce venea din Lydia, Efesul a cunoscut, din secolul VIII î.e.n., o mare înflorire, devenind un important centru financiar al Asiei Mici.

La jumătatea secolului VI î.e.n., Creso, bogatul rege al Lydiei (561-546) – cel care a înfrumusețat și sanctuarul de la Delfi – a inițiat ridicarea unui templu impozant. Artemision depășea construcțiile de până atunci prin dimensiunile sale și impresiona prin folosirea pe scară largă a marmurei, încă puțin utilizată în arhitectură. Fără ambiția și averea lui Creso, proiectul nu s-ar fi putut realiza. Potrivit lui

Herodot, suveranul lydian a donat cea mai mare parte a coloanelor. Arheologii au găsit fragmente care îi purtau numele.

Terenul mlăștinos constituia o provocare pe care arhitecții au rezolvat-o cu succes. Potrivit autorilor antici Diogene Laertius și Pliniu, fundația era făcută din cărbune de lemn și blănuri. Vitruviu, autorul unui tratat antic de arhitectură, ne-a lăsat o descriere a mecanismelor cu care au fost transportate de la carieră blocurile de marmură, cale de 12 km. Carele obișnuite riscă să se înămoalească. Cretanul Chersiphron a inventat un dispozitiv cu ajutorul căruia coloanele puteau fi rostogolite. La fel, enormele blocuri ale arhitravelor au fost transportate cu ajutorul unor roți de lemn. Pentru așezarea lor pe coloane s-au folosit planuri înclinate, asemănătoare cu cele utilizate la construirea piramelor egiptene. Pentru instalarea lintoului porții însă se pare că a trebuit să intervină chiar zeița.

Pliniu a afirmat că a fost nevoie de 120 ani pentru ridicarea templului. Stilul frizei care îl împodobește arată, într-adevăr, că ea a fost realizată în jurul anului 460 î.e.n., adică la 100 ani după începerea construcției. Peste încă 100 ani, un nebul, în căutarea celebrității, a dat foc templului, în chiar noaptea când s-a născut Alexandru cel Mare.

Populația din Asia Mică și-a unit eforturile pentru a putea reface Artemision. Femeile din Efes și-au oferit bijuteriile;

vechile coloane au fost scoase la vânzare. În anul 334 î.e.n., în trecere prin Efes, Alexandru cel Mare s-a oferit să plătească întreaga lucrare, pentru a-și putea înscrie numele pe templu. Locuitorii orașului l-au refuzat cu multă diplomatie. I-au spus că nu se cuvenea ca un zeu să onoreze un alt zeu. În final, templul reconstruit a fost și mai impresionant decât primul.

În anul 263, goții l-au distrus. Refăcut, a mai fost folosit până în anul 394, când împăratul roman Teodoriu I a interzis cultele păgâne. În 401 a fost distrus. În curtea sa, s-a ridicat, în secolul V, o mare biserică; ruina a fost folosită drept carieră de piatră. Bucăți luate de acolo au ajuns până la Constantinopol.

Vreme de câteva mii de ani, pe același loc, dar în lăcașuri diferite, oamenii s-au rugat mai întâi la zeița Artemis (Diana la romani), apoi lui Dumnezeu. Astăzi, doar arheologii se mai roagă acolo, să descopere cât mai multe vestigii. ■

**Adaptare de
Dorin MATEI**

Secolul XX a fost o perioadă îngrozitoare, dominată de conflicte ce au cuprins întregul glob, stârnite în principal de ideologiile generate în Europa.

Sper că secolul XXI va aduce pace, prosperitate și înțelegere între popoare. Dar, cum nu cred în povești cu zâne, nu mă aștept să se întâmple astfel.

Totuși, ce aștept...

Conflictele vor căpăta aspecte noi și vor fi generate de alte forțe. Ele vor fi caracterizate de ceea ce Samuel Huntington a numit în cartea sa *Ciocnirea civilizațiilor*. Este evident că în multe părți ale lumii nu se subscie la ideea occidentală a drepturilor omului, că se consideră că ea nu este în mod obligatoriu o valoare umană universală. Nivelul culturii populare, ca să nu mai vorbim de moralitatea publică, din Statele Unite pot fi cu greu considerate o invitație spre a fi imitate. Din ferice, una dintre cele mai dramatice confruntări dintre două culturi, cea dintre Islam și Occident, a fost, cel puțin pe moment, potolită prin sprijinul acordat de NATO musulmanilor din Kosovo.

Dacă Samuel Huntington ne oferă o macro-imagine a ceea ce ne așteaptă în secolul viitor, Benjamin Barber ne prezintă o micro-imagine. Barber a publicat recent o carte cu un titlu excentric: *Jihad contra McWorld* (sau război contra lumii lui Mc). Creând această sintagmă nouă, „Lumea lui Mc”, a sugerat procesul

Două secole în câteva rânduri

HUGH RAGSDALE,
profesor de istorie, University of Alabama, S.U.A.

intimității geografice și culturale sporite pe care McDonald's, Microsoft și World Wide Web (Internet) ne-au adus-o, așa-numitul sat mondial.

Folosind cuvântul islamic pentru război sfânt, Barber sugerează, pe de altă parte, forțele contrare, cele care divid și distrug statele individuale din întreaga lume. Putem vedea acționând forțele tribalismului în locuri cu mult mai surprinzătoare decât în Balcani, ca de exemplu în Marea Britanie, care în curând ar putea fi din nou Anglia, Scoția, Irlanda și Țara Galilor, în fosta Iugoslavie sau mult mai spre Est, în India, Pakistan, Bangladesh, Kașmir, Timorul de Est sau Tibet.

Încercând să facem față celor mai necivilizate aspecte ale acestor procese, ne-am angajat deja în mișcarea și mai penibilă către guvernul mondial. Există, în clipa de față, două exemple: în Kosovo și în efortul de a-l aduce pe August Pinochet în fața justiției. Unul drept al suveranității a fost sacrificat, la bine și la rău, noii prezumții a drepturilor umane universale. Desigur, așa cum suntem obligați să observăm, această tendință se oprește la granițele marilor puteri: o campanie în stil Koșovo dusă în Tibet este exclusă.

În sfârșit, zonele importante ale lumii vor continua să fie trei: Statele Unite, Asia (inclusiv cele două noi puteri nucleare din sudul continentului, India și Pakistan) și Europa. Deși sunt specialist în istoria Rusiei, nu pot prezice un viitor fericit, pe termen scurt, în acea zonă.

1926 - 1933

Anii nebuni

1925-1926 sunt pentru Paris reversul războiului. O perioadă frenetică, rămasă în memoria oamenilor ca „anii nebuni“. „1918, pacea. Această exacerbare a dorinței de viață, scrie pictorul Fernand Léger. Omul exasperat, încordat, imobilizat vreme de patru ani ridică în sfârșit capul, deschide ochii, se destinde, își recapătă gustul de viață: frenezie în

dans, în cheltuieli, în puterea de a merge înainte, a striga, a urla, a se risipi“. După step, mult prea cazon, își face apariția charlestonul, care cere suplețea genunchilor și gleznelor.

Televiziune

La Royal Institution din Londra, scoțianul John Baird prezintă un aparat care retransmite imaginea în mișcare, „un tub ce utilizează

razele catodice“, cum s-a spus atunci. De fapt, fusese inventată televiziunea, transmiterea imaginii la distanță (27 ianuarie 1926).

Menuhin

În sala Gaveau din Paris, 1 500 de spectatori urmăresc concertul de vioară al unui băiețel american de origine rusă, în vârstă de 10 ani (6 februarie 1927). La 18 luni, copilul asculta cu aviditate

Mareșalul Josef Pilsudski (aici la biroul său de la Varșovia), autorul loviturii de stat militare din mai 1926

muzică, la trei ani ceruse să învețe vioara, iar la 10 ani i se ofereau 5 000 dolari pentru un concert. Se numea Yehudi Menuhin, cel dispărut în primăvara acestui an, 1999.

Lindbergh

Pilotul american Charles Lindbergh, singur la bord, traversează primul Atlanticul fără escală (ruta New York-Paris, 5 809 km). După 33 ore și 29 minute, aterizează pe Le Bourget. 300 000 persoane sosite cu mașinile proprii, cu taxiurile, bicicletele și chiar pe jos îl așteaptă pe aeroport. Bucuria este cu atât mai mare cu cât în proporție de 30 la 1 americanii s-au în-doit că va reuși. „Condamnatul la moarte vă spune la revedere“, se adresase aviatorul publicului sceptic, ce îl condusese la Roosevelt Field (21 mai 1927).

Eșarfa Isadorei

Accident banal lângă Nisa: dansatoarea americană Isadora Duncan, de 49 de ani, moare strangulată cu propria eșarfă de mătase, prinsă de spițele unei roți de automobil. Fusese invitată de un dandy italian, un anume Falchetto, să se plimbe cu mașina lui ultimul răcnet: un Bugatti. La restaurant, o prietenă insistase ca dansatoarea să nu se urce în mașină, pentru că ea avea o presimțire rea. „Ba mă voi

Telex

1926

● În Germania se creează primul lanț de magazine cu preț unic (3 ianuarie)

● Un grup de giuvaergii francezi cumpără bijuteriile Romanovilor, în valoare de 250 milioane dolari. Între ele coroana împărătesei Ecaterina II, în greutate de 2,5 kg (23 februarie)

1927

● În Ungaria se introduce un cod de moralitate. Sunt confiscate fotografiile dansatoarelor cu picioarele dezgolite (18 martie)

● În Franța, printr-un decret, se instituie obligativitatea priorității de dreapta (în codul circulației rutiere - 12 aprilie)

Yehudi Menuhin la 10 ani

Bertold Brecht, în timpul premierei Opera de trei palate

plimba în seara asta cu automobilul ăsta chiar de-ar fi să fie ultimul lucru pe care îl fac“, îi răspunsese fosta iubită a lui Esenin (14 septembrie 1927).

Istorie orală

Societatea „His Masters Voice“ oferă Academiei Române plăci de gramofon cu vocile lui I.I.C. Brătianu, N. Titulescu și dr. C. Angelescu, pentru a se pune bazele „arhivelor de vorbiri de oameni mari“, totodată se oferă să înregistreze gratuit, la sugestiile Academiei, cântece populare românești, vorbiri dialectale și narațiuni folclorice, pentru a fi păstrate la Academie (29 mai 1928).

Cu apă rece

La Quai d'Orsay, reprezentanții a 64 de națiuni semnează un pact de renunțare la război, opera francezului Aristide Briand și a americanului Frank Kellogg (Pactul Briand-Kellogg). „Războiul este pus în afara legii“ sau „Nunta spirituală dintre Briand și pace“, titrează entuziaste cotidienele. Se ignora însă ideea de agresor, legitimă apărare și sancțiune (27 august 1928). România l-a ratificat la 7 februarie 1929.

Criză în Iugoslavia

Regele iugoslav Alexandru II pune capăt unei crize

politice începute, în august anul precedent, prin crearea unui parlament separatist croat. Monarhul abrogă Constituția, dizolvă Adunarea națională, decretează interzicerea tuturor partidelor politice și anunță că „are drepturi depline asupra întregii țări”. În ultimii ani, problema naționalităților pusesese în pericol unitatea țării (5-24 ianuarie 1929).

Până în 1988

Comisia Young (numită astfel după numele avocatului american care o prezidează) se întrunește în februarie 1929 pentru a găsi o soluție definitivă problemei reparațiilor de război pe care le datora Germania. Planul Young, adoptat în iunie, înlocuiește Planul Dawes (1924) și generează un val de proteste în Germania. Suma globală de 116 miliarde era eșalonată pe 59 de ani. Așadar, Reichul urma să plătească până în 1988. Criza economică a împiedicat Germania să își achite obligațiile încă de la început. Moratoriul Hoover (iunie 1931) și acordul de la Lausanne (9 iulie 1932) au pus capăt problemei reparațiilor.

Crah

În plină prosperitate americană, un crah bursier fără precedent zguduie Wall

Pentru curajul de a purta un asemenea costum, această americană este arestată

Greta Garbo se impune în lumea filmului

Telex

1928

● În timpul unei experiențe de rutină în laboratorul spitalului St. Mary din Londra, Alexander Fleming constată că mușgaiul, căruia el îi spune *Penicilium notatum*, produce o substanță care distruge bacteriile. Fusese descoperită penicilina (septembrie)

● Prima apariție pe ecran a lui Mickey Mouse, într-un desen animat sonor de Walt Disney (19 septembrie). În anul următor se nasc Popeye (tot în S.U.A.) și Tintin (în Belgia)

● Primul plan cincinal sovietic (1 octombrie)

1929

● La Hollywood se atribue primele premii Oscar (16 mai)

Street-ul. Urmează un lanț de sinucideri. Deponenții ruinați se aruncă pe ferestre din zgârie-nori. Începe marea criză (24 octombrie 1929).

Epurări

Într-un discurs de zece ore la tribuna Congresului XVI al partidului comunist, Stalin, lider absolut după înlăturarea lui Troțki, justifică măsurile extreme de lichidare a dușmanilor regimului: de la precedentul congres, din 1927, 34 000 membri de partid aparținând opoziției de dreapta „au demisionat”, iar 6 500 au fost condamnați pentru troțkism (26 iunie).

Fotbal

În a doua jumătate a lunii iulie 1930 la Montevideo se desfășoară prima cupă mondială de fotbal. Ea consacră incontestabila superioritate a sportivilor din Uruguay în fața argentinienilor. Între puținele echipe europene care au făcut deplasarea s-a aflat și cea a României.

Spania republicană

Prin abdicarea regelui Alfonso XIII, retras la Paris – în urma alegerilor municipale încheiate cu un răsunător succes al republicanilor și a unui referendum

Patinatoarea norvegiană Sonja Henie, de două ori medaliată cu aur

negativ privind monarhia —, Spania devine republică. Noul prim-ministru, Alcalá Zamora, acceptă condițiile regelui: părăsirea Spaniei cu toate onorurile, inclusiv militare, lichidarea bunurilor regale personale. Până a redeveni monarhie, în 1975, sub actualul rege, Juan Carlos, țara va străbate 44 ani de republică (14 aprilie 1931).

Manchuko

La 28 ianuarie 1932 japonezii ocupă orașul chinez Shanghai. Toate tentativele Societății Națiunilor de a servi drept mediator în conflictul sino-japonez, de a împiedica avansul trupelor japoneze în Mancuriu și de a păstra independența Chinei, sunt sortite eșecului.

Circa 20 de zile mai târziu, Mancuriu se proclamă statul independent Manchuko, condus de fostul împărat al Chinei, Puyi.

Telex

1930

● În ianuarie, în U.R.S.S. se creează primele colhozuri; concomitent începe campania de lichidare a culacilor (chiaburilor)

● Mahatma Gandhi inițiază campania de ne-supunere față de autoritățile coloniale britanice, celebrul său marș al sării (12 martie)

● Băcanii din Massachusetts pun în vânzare — pentru prima oară — alimente congelate, fabricate de Clarence Birdseye (6 iunie)

● La cea de-a 11-a sesiune a Societății Națiunilor de la Geneva, Nicolae Titulescu este ales președinte al Adunării generale, cu o majoritate de voturi

Va fi reales și în 1931, stabilind astfel recordul de a fi două mandate consecutiv în fruntea Societății de la Geneva (septembrie)

● Profesorul austriac Karl Land-Steiner descoperă existența grupelor sanguine A, B, 0, pentru care obține, la 10 decembrie, Premiul Nobel pentru medicină

1931

● La Chicago gangsterul Al Capone este condamnat la 11 ani de închisoare și la 50 de mii dolari amendă pentru fraudă fiscală (24 octombrie)

1932

● Arhiepiscopul de Canterbury se opune recăsătoririi celor divorțați (8 ianuarie)

1933

● Dachau, 20 martie. Primul lagăr de concentrare nazist. Autor: Heinrich Himmler

André Malraux a obținut în 1933 premiul Goncourt pentru Condiția umană

Festival

La Veneția se deschide primul festival de cinema, în cadrul Bienalei de artă. Sunt supuse unei selecții prealabile 29 de filme. Autoritățile fasciste văd în eveniment un mijloc de propagandă în interior, dar mai ales în exterior (6 august 1932).

Bertold Brecht

Odată cu alegerea lui Hitler cancelar, la 30 ianuarie 1933, mulți intelectuali germani, îndeosebi scriitori, cineaști și muzicieni, părăsesc țara, alegând exilul. Primul este dramaturgul Bertold Brecht, pe 28 februarie, a doua zi după incendiarea Reichstagului.

Florentina DOLGHIN,
Ioan LĂCUSTĂ,
Dorin MATEI

PRIM-MINIȘTRI ROMÂNI

Alexandru ... (1918)		Nicolae... (1931-1932)		Pe cap		În mică!		Revistă de satiră și umor
În umor!		Institutul Aeronautic Oklahoma				Suveran iranian		
Titu... (1912-1914)								
				Piesă de harnașament			Măsură agrară	
				Primele asigurări!				
Program					Veselie			
Octavian... (1937-1938)					Puiul caprei			
În dave!								
Interjecție		Campioni				În arid!		
		A înzestra				Fără veșminte		
			Apar ienicerii!				Diminutiv pentru covor	
			Animale din regiunile arctice					
Gol				Ion... (1933)				
Pronume				Operă de Verdi				
Nume masculin								
					Notă muzicală			Ion... (1866-1867; 1870-1871)
Iuliu... (1928-1930; 1932-1933)						Veghe!		
Etaj						Adjectiv		
La fel		Apare ideal!			Jumătate din Tohani!			
		Institutul de Fizică Atomică			Început de vară!			
			Popor migrator					
			Tir la final!					
	Fir neterminat!			Par în vie				
Bani fără cap!					Șal			
Petre... (1900-1901; 1910-1912)								

Gogu GHEORGHE

In zilele de 13-16 mai a.c. aproape o sută de specialiști din România, Republica Moldova, Franța, Polonia, Grecia, Germania, Anglia și Elveția și-au dat întâlnire la Iași, pentru a participa la Congresul de Genealogie și Heraldică. Ajunsă la cea de a X-a ediție (prima a avut loc în 1989), această manifestare științifică a fost organizată de Comisia de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române (Filiala Iași) și de Institutul Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta”. În calitate de co-organizator și-a adus contribuția și Fundația Culturală Română (Centrul de Studii Românești din Iași), în colaborare cu Fundația Academică „Petre Andrei” din capitala Moldovei.

Acest al X-lea congres a fost închinat „tuturor înaintașilor care au trudit pe orogor acestor cercetări și marchează inaugurarea activităților Institutului Român de Genealogie și Heraldică «Sever Zotta»”, fondat în mai 1996. Ca atare, ședința de deschidere a fost consacrată omagierii vieții și opereii unor precursori ai studiilor genealogice: Ioan Mihaly de Apșa, Ioan Nădejde, Mihai Racoviță-Cehan, Nicolae Docan, Mihai Costăchescu, Constantin I. Karădja, Marcel Sturdza-Săucești, Eugen D. Nicolau și Traian Lăroescu. Ședința de după-amiază a fost închinată vieții și activității cititorului genealogiei românești – Sever Zotta – de la nașterea căruia se împlinesc 125 de ani.

AL X-LEA CONGRES DE GENEALOGIE ȘI HERALDICĂ

In următoarele două zile, lucrările congresului s-au desfășurat în cadrul a două secțiuni – Genealogie și Heraldică. Din cele 71 de comunicări anunțate inițial, 67 au fost înscrise în program, iar dintre acestea 64 au fost prezentate în cadrul congresului. Discuțiile care au avut loc pe marginea lor, deși limitate ca timp, au subliniat încă o dată progresele înregistrate în domeniul acestor științe auxiliare ale istoriei, dar mai ales utilitatea rezultatelor în dezvoltarea istoriografiei românești contemporane. Ca și în anii trecuți, alături de nume consacrate – Dan și Paul Cernovodeanu, Mihai D. Sturdza, Dumitru Năstase, Ștefan S. Gorovei, Constantin Rezachevici, Ștefan Andreescu, Radu Sc. Greceanu, Paul Păltănea –, un grup masiv de tineri – Maria

Magdalena Szekély, Petronel Zahariuc, Marcel Lutic, Sorin Iftimi, Ovidiu Cristea și alții – s-a dedicat cu pasiune și rezultate notabile studiilor genealogice și heraldice. Comunicările prezentate în cadrul congresului vor fi și ele publicate într-unul din numerele viitoare ale revistei *Arhiva Genealogică*.

În ultima zi a congresului, d-nii Ștefan S. Gorovei și Dan Cernovodeanu au prezentat stadiul cercetărilor românești de genealogie și heraldică în pragul veacului XXI. După ședința de închidere a celui de al X-lea congres s-a întrunit Adunarea generală a membrilor Institutului Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta”, în cadrul căreia, între altele, s-a hotărât ca următorul congres de genealogie și heraldică să se desfășoare peste doi ani, în 2001, tot la Iași.

Opinia generală a congresiștilor a fost aceea că reunirea specialiștilor români din țară și străinătate este una din căile prin care se poate asigura progresul mai rapid al acestor sectoare ale cercetării istorice, dar și una din posibilitățile de a menține istoriografia românească în contact mai strâns cu istoriografia europeană. Și, de ce nu, de a face mai bine cunoscute în lume rezultatele specialiștilor români. Ca să nu mai vorbim despre dezvoltarea spiritului de colaborare și al solidarității științifice. ■

Marian ȘTEFAN

DIALOG CU CITITORII

AȘTEPTÂND NUMĂRUL URMĂTOR

În momentul în care citiți aceste rânduri, continuă să sosească scrisorile cu răspunsurile dvs., stimăți cititori, la ancheta-concurs inițiată de revista noastră (nr. 6/1999).

Prima scrisoare primită a fost din partea domnului RADU VIOREL BRICEAG, 29 de ani, economist, din București.

Printre primele scrisori cu răspunsuri la anchetă se află și cea semnată de MARIUS - GABRIEL ROȘU, din Brașov, din care reproducem acest pasaj:

Sunt student la una din facultățile din București și chiar dacă nu credeți revista mă ajută în studiul meu, cărțile sunt foarte scumpe sau nu se găsesc, uneori fiind sursa principală. Vă mulțumesc încă o dată pentru faptul că existați și aștept numărul următor.

La rândul nostru, mulțumim și noi pentru aprecieri.

FRIZA POTECAȘILOR

Doamnele VIORICA și IRINA GOLESCU, din Câmpulung Muscel, ne semnalează că Friza Potecașilor, pe care am prezentat-o și noi în nr. 3/1999, a fost descrisă pentru prima dată de Maria C. Golescu (verișoara d-lor) în revista Boabe de grâu, nr. 4/1933, în articolul Biserica din Vioești. Acesta reprezintă, de fapt, debutul publicistic al Mariei C. Golescu.

Domnul acad. RĂZVAN THEODORESCU precizează:

„Sunt 12 ani de când în sinteza mea *Civilizația românilor între medieval și modern. Orizontul imaginii (1550-1800)*, II, București, Ed. Meridiane, 1987 am citat, cu prețuirea cuvenită, contribuțiile remarcabile ale Mariei Golescu la cunoașterea artei valahe din secolele XVIII-XIX, inclusiv în legătură cu Vioeștii (este vorba de studiul său din *Artă și tehnică grafică*, IX, 1939, pg. 37-39, cel mai complet

în această privință). Referirile mele la bibliografia Mariei Golescu se află în volumul abia citat la: pg. 218, nota 11; pg. 223, nota 61; pg. 225, nota 84, 103.

Succintele considerații din *Magazin istoric* nu aveau cum să cuprindă istoriografia problemei (care, adaug, implică și o altă mare doamnă a istoriografiei de artă, Teodora Voinescu).

Vreau să spun încă o dată că Maria Golescu are în acest domeniu merite de pionier, studiile sale despre ecourile episcopice în iconografia religioasă sau despre identificarea unor artiști populari (precum Ilie Gulie) figurând în orice bibliografie de lucrare științifică privitoare la vechea artă a românilor.”

HRISOV

Și în acest an, colegii noștri de la Revista de istorie militară au acordat premii și hrisoave pentru cărți de istorie apărute în 1998 și unor publicații care au găzduit în paginile lor articole de istorie militară. Revista noastră a fost onorată cu un hrisov.

DONARIS '98

Primim din partea Cercului de istorie din cadrul Școlii nr. 3 din Galați, cel dintâi număr, din primul an de apariție al revistei lor Donaris '98.

Cercul a fost înființat în anul școlar 1987/1988, în cadrul său activând elevi pasionați de istorie din clasele V-VIII.

„După cunoștințele noastre - se menționează în Cuvântul înainte, semnat de conducătorul cercului - prof. ION DIACONEASA -, este singura revistă a unui cerc de istorie la nivelul claselor V-VIII din județul Galați și poate chiar din țară”.

Felicitări tinerilor discipoli gălățeni ai Muzei Clio pentru inițiativa lor publicistică și urări de cât mai multe apariții.

GEOLOG

Întâlnind în cadrul serialului consacrat istoriei petrolului

românesc (nr. 7-12/1998) numele lui Gheorghe Munteanu-Murgoci, dl. VASILE PETRESCU, din București, ne solicită câteva date biografice ale savantului.

Gheorghe Munteanu-Murgoci (1872-1925), geolog, geograf și pedolog. Licențiat al Facultății de științe din București (1895), doctor în geologie la München (1900) și București (1903). Profesor la Universitatea din București, a elaborat mai multe manuale, între care *Geografia României* pentru clasa IV de liceu, scotită în epocă „prima lucrare științifică generală asupra geografiei României”.

Profesor de minerologie la Școala Națională de Păduri și Șosele. Studii geologice consacrate zonei centrale a Carpaților Meridionali, Munților Lotrului, Parângului, Podișului Mehedinți, Câmpiei Române, Dobrogei de Nord ș.a.

A inițiat întocmirea primei hărți generale de sol a României, fiind, totodată, întemeietorul școlii pedologice românești.

A studiat petrolul din Oltenia, publicând în 1907 studiul *Terțiarul din Oltenia cu privire la sare, petrol, și ape minerale, precizând zăcămintele de petrol din această zonă*. A cercetat, de asemenea, și alte zăcămintele de petrol și gaze din Muntenia, îndeosebi cele din Muntenia. În 1924, la Roma, a fost ales președinte al Secției de cartografierea solurilor din cadrul Asociației Internaționale pentru Știința Solurilor și director al *Hărții pedologice a Europei*.

Împreună cu N. Iorga și Vasile Pârvan a întemeiat Institutul de Studii Sud-Est Europene (10 noiembrie 1913). Membru corespondent al Academiei Române (6 iunie 1923).

Dintre studiile sale: *Calcare și fenomene de eroziune în Carpații meridionali* (1898); *Zăcămintele succinului (teza de doctorat, 1902, ediția franceză 1903)*; *Terțiarul din Oltenia* (1907); *Zonele naturale de soluri din România* (1911); *Sinteză geologică a Carpaților de Sud* (1922) etc.

CONTENTS (Romanian History)

I. Simionescu Spreading the Culture • **M. D. Sturdza** Family Chronicles: Cozadini • **P. Otú** 1963. The Polit Bureau about the Soviet Spy Ring • **M. Chiritoiu** Moscow demands the Closing of the Danube – Black Sea Channel • **D. Dărăban** Swabians deported to the Soviet Union (II) • **I. Hudiță** 1941. Diary (IV) • **O. Bozgan** De Gaulle comes back. Diplomatic Reports • **I. Comsa** Carroll Spence and Romanian-American Relations in the Last Century • **C. Moiescu** The Church Sf. Atanasie from Niculițel • **A. Davier** Great Romanian Families in Paris (III) • **S. Iftimi** Wives from Caucasus for Our Voyvodes

SOMMAIRE (Histoire roumaine)

I. Simionescu La diffusion de la culture • **M. D. Sturdza** Chroniques de familles: Cozadini • **P. Otú** 1963. Le Politbureau sur les réseaux soviétiques d'espionnage • **M. Chiritoiu** Moscou demande la fermeture du Canal Danube-Mer Noir • **D. Dărăban** Les Souabes déportés en U.R.S.S. (II) • **I. Hudiță** 1941. Pages de journal (IV) • **O. Bozgan** De Gaulle reprend le pouvoir. Rapports diplomatiques • **I. Comsa** Carroll Spence et les relations roumaino-américaines au siècle passé • **C. Moiescu** L'église St. Atanasie de Niculițel • **A. Davier** Boyards et leurs femmes à Paris (III) • **S. Iftimi** Des épouses caucasiennes pour nos princes

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история)

И. Симонеску Распространение культуры • **М. Д. Стурдза** Семейная хроника: род Козадини • **П. Оту** 1963 г. Политбюро о советской агентуре • **М. Кирицою** Москва требует закрытия Канала Дунай – Черное море • **Д. Дărăбан** Швабы, депортированные в СССР (II) • **И. Худитэ** 1941 г. Страницы дневника (IV) • **О. Бозган** Де Голль возвращается к власти. Дипломатические доклады • **И. Комша** Карол Спенс и румынско-американские отношения в прошлом веке • **К. Моисеску** Церковь Св. Атанасия в Никулицеле • **С. Ифтим** Кавказские жены наших государей • **А. Давье** Бояре и боярыни в Париже (III)

INHALT (Rumänische Geschichte)

I. Simionescu Die Strahlung der Kultur • **M. D. Sturdza** Familien-Chroniken: die Cozadini's • **P. Otú** 1963. Der Politburo debattiert über die Sowjetische Agentur • **M. Chiritoiu** Moskau verlangt die Schliessung des Donau-Schwarz Meer Kanal • **D. Dărăban** Als die Schwaben in der Sowjet Union deportiert wurden (II) • **I. Hudiță** 1941. Tagebuch – Auszüge (IV) • **O. Bozgan** Ein rumänischer Diplomat über die Wiederkehr de Gaulles an der Macht • **I. Comsa** Carroll Spence und die rumänisch-amerikanische Beziehungen in vorigen Jahrhundert • **C. Moiescu** Die Kirche Sct. Atanasie von Niculițel • **A. Davier** Bojaren und Bojarinen in Paris (III) • **S. Iftimi** Kaukasische Frauen für die rumänische Herrscher

SUMARIO (Historia romana)

I. Simionescu La divulgación de la cultura • **M. D. Sturdza** Crónicas de familia: Cozadini • **P. Otú** 1963. El Buró Político discute sobre los espías soviéticos • **M. Chiritoiu** Moscú exige que se cierre el Canal Danubio-Mar Negro • **D. Dărăban** Los Suebos desterrados a la U.R.S.S. (II) • **I. Hudiță** 1941. Páginas de diario (IV) • **O. Bozgan** De Gaulle vuelve al poder. Informes diplomáticos • **I. Comsa** Carroll Spence y las relaciones rumano-norteamericanos en el siglo pasado • **C. Moiescu** La iglesia S. Atanasie de Niculițel • **A. Davier** Boyardos y señoras en París (III) • **S. Iftimi** Esposas desde Cáucaso para nuestros príncipes

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la orașe și de la sate; difuzare redacție, Constantin Mușat, telefon: 315.09.91

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX +40-1-222.64.07 sau 222.64.39

telex: 11995 – Piața Presei Libere, nr. 1,

Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an – 80 dolari U.S.A. (țări europene);

90 dolari U.S.A. (țări extraeuropene)

Revista Magazin istoric poate fi găsită pe INTERNET la

<http://www.itcnet.ro/history/magazin.htm>

E-mail: mistoric@itcnet.ro

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – București

ISSN 0541-881X

Lei 6 000

TIGER BILLS WILD WEST

